

Veszprémi és Veszprém megyei céhkorsók

„A céhkorsó, . . . sajátos korszak, melyből bizonyos ünnepélyek, pl. cézhlakmározások, cézhláda átvitele, cézmesterválasztás, remekeltetés, felszabadítás alkalmával isznak a mesterek és illető legényeik. A céhkorsó rendes őre az atyamester.” Ezekkel a szavakkal határozta meg éppen 100 évvel ezelőtt, 1864-ben a céhkorsót a Czuczor-Fogarasi-féle nagy magyar nyelvszótár. Akkor ez a szó még élő fogalmat jelentett, sűrűn emlegették, ezért is írta jelen időben a szótár az ivást, hisz a céhrendszer Magyarországon egész 1872-ig hivatalosan is fennállott, a céhszokások pedig még hosszú évtizedekkel a céhrendszer eltörlése után is továbbéltek.

A veszprémi és Veszprém megyei tárgyi céhemlékeket ismertető sorozatban a céhpecsétek és céhbehívótáblák után a céhedényekre és azokon belül elsősorban az ún. céhkorsók bemutatására kerül a sor, amelyek feltűnően nagy számuknál, jellegzetes alakjuknál és majdnem egységes dombozműves, zöldmázos kivitelüknel fogva az összes céhemlékek közül a legeredetibbek és legértékesebbek. Míg a többi tárgyi céhemlék (pecsétek, behívótáblák, ládák, zászlók) formáikban, motívumaikban, ábrázolásaikban és egész megjelenésükben igen sok nemzetközi vonást is viselnek magukon, addig ezek a céhkorsók helyi sajátosságaikkal, népi díszítő motívumaikkal, nemzeti nyelvű felirataikkal — mint a népi fazekasság termékei, iparművészeti, művelődés- és szokástörténeti jelentőségükön, eszköztörténeti és heraldikai vonatkozásukon kívül, — elsősorban néprajzi szempontból érdemelnek különös figyelmet.

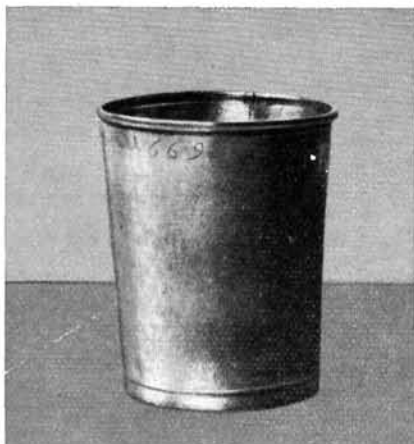
A céhedények a céhek különféle összejövetelein jelentős szerepet játszottak és nemcsak kizárólag a lakmározás és ivás gyakorlati célját szolgálták, hanem ezen túlmenően az együvértartozás, a társas szellem szertartásos szimbólumaivá is lettek. Az evésre szolgáló céhedények: a tálak és tányérok ilyen jelentősége csekélyebb. Annál nagyobb azonban az ivásra használt edényeké, amelyek között poharak, serlegek, billikomok, kupák, kancsók,

kannák és korsók változatos formáit találhatjuk a legkülönbözőbb anyagokból, üvegből, fémből, ezüstműből (esetleg aranyozva), vörösréz-ből, de különösen önből, fajanszból és cserépből.

Hogy az ivásra szolgáló céhedények jelentőségét kellőképpen meg tudjuk érteni, röviden végig kell tekintenünk a céhek belső életén, ahol a céhtagok bármelyikének helyzetében bekövetkezett fontosabb változás szertartásos aktus útján ment végbe, ünnepélyes lakoma és áldomás kíséretében.

Amikor a szabályszerűen beszegődött inasnak a tanulásra előírt inaséve az ún. „apródesztendeje” letelt (rendszerint három év), megtörtént az inas felszabadítása. Ez a céhmester házában, a céhmester és az egész céh jelenlétében, nyitott céhláda előtt, ünnepélyesen folyt le, amikor is az inas bizonyos összeg lefizetése ellenében kezéhez kapván a céh által kiállított és pecsétjével ellátott felszabaduló levelet, legénnyé lett. Az ünnepség azután áldomással,¹ vagy ún. *reggelivel*, vagy kislakomával végződött. Az inas azonban felszabadulólevelének elnyerésével általában még nem lett teljes jogú legény. Egy bizonyos ideig (fél évig) még az inas és legény-fokozat között állott, ún. „apródbéres” (Halb-oder Junggeselle)² volt. Csak a legények társaságába (ifjú társaság, Bruderschaft, Gesellsenschaft) történt felvétele után vált teljes jogú legénnyé.

A *legénytársaságokat* (legénycéheket) a legények számbeli gyarapodása, érdekvédelmük biztosítása, a bennük éledő szolidaritási érzés hívta életre még a XV. században.³ Kezdetben még kifejezetten a céh legszorosabb tartozékainak számítanak. Később egyre függetlenebbek, önállóbbak lettek, anyagi erejük, átfogó nemzetközi szervezethezük révén egyre nagyobb súllyal léptek fel,⁴ önálló, maguk alkotta szabályokkal, saját ládával és maguk által választott vezetőkkel. A jámbor, vallásos jelleg, a szegények és betegek istápolása mellett, a vándorlás intézménye, illetve az ezzel kapcsolatos munkaközvetítési feladatok magukhoz ragadása járult hozzá leginkább kialakulásukhoz és meg-

1. Veszprémi csizmadiacéh ezüstpohara. 1669.
1. Silberbecher der Veszprémer Stiefelmacher zunft 1669
1. Gobelet d'argent de la corporation des bottiers de Veszprém 1669
1. Серебряный бокал веспремской гильдии сапожников 1669 г.

erősödésükhöz. Élükön eleinte a céh által delegált, később maguk által az öreg mesterekből választott „*atyamester*” állott, aki a gyűléseken elnökölt, a legények ún. társládáját és korsóját őrizte és a vándorlegényeket a legényszálláson (Herberge) elszállásolta. Ezenkívül két ún. „*bejárómestert*” (öreg és kis bejárómestert) is küldött ki a céh a legények társaságának ellenőrzésére (Beisitzer). A társaság közvetlen előljárója, a legények sorából kikerülő „*dékán*” volt, néhol „*dékánvmester*”,⁵ másnéven öreglegény.⁶ Több helyen öreg, vagy nagy dékán és ifjú, vagy kis dékán is működött.

A legényavatásnak különböző előfeltételei voltak. Legtöbb helyen ún. *keresztelő* előzte meg az avatást, amikor a felavatandó legény fejét „a keresztzülők” előtt, a legények jelenlétében borral leöntötték.⁷ Az asztalosoknál „meggyalulták”⁸ a felavatandót, a lakatosoknál „kulcs harapás” (Schlüsselbeissen, Bartbeissen), a kádároknál „köszörülés” (Schleiffen)⁹ előzte meg a felavatást. A debreceni ácsoknál tréfásan fafésűvel megfésülték,¹⁰ a bajai céheknél pedig megorotválták¹¹ a felavatandó legényt. Majd ezt követte az ún. *társ-pohár-ivás*, amivel a legény végre teljes jogú legény, társlegény, másnéven társposzthas legény lett. Az öreg legény, vagy előljáró dékán a szoba közepére állította a felavatandó legényt, melléje a keresztzülöket, a bokrétás legényeket stb., majd „jobb-jába fogta a céhkorsót, vagy céhkannát, baljába pedig egy meszely úrtartalmú poharat, vagy közepszerű klázlit, színültig megtöltve borral, s áldjon Isten — szóval a társposzthas legénynek nyújtotta.”¹² Az első poharat a király, a másodikat a város, a harmadikat a céh éltetésével kellett kiűriteni. Volt hely, ahol a királyért, a földesúrért, a főcéhmesterért, az ócéhmesterért, az új atyamesterért, az óatyamesterért, az új bejárómesterért, az óbejáró mesterért, majd a nemes céhnek megmaradásáért, végül minden egyes mesterlegényért kellett egy pohár bort üríteni, tehát az első kilencen kívül még kb. tíz-tizenötöt.¹³

Egyes céhek a keresztelőn és társposzthariváson kívül előírták még az ún. *társposztharadást* is, ami annyit jelentett, hogy a társposzthas legényt felavató lakoma adására kötelezték. (Veszprémi és székesfehérvári tobak legények alapszabálya, 19. art.). Ez a felavatott legény zsebére ment. A lakomát a szálláshelyen (Herberg), vagy a céhmester házában tartották. Az új legény tartozott felszol-

2. Veszprémi (?) magyar vargacéh tölesére. 1830.
2. Trichter der ungarischen Schuhmacherzunft von Veszprém (?) 1830
2. Entonnoir de la corporation des cordonniers hongrois de Veszprém 1830
2. Воронка веспремского (?) венгерской гильдии сапожников 1830 г.

gálni, ő kezelte a céhkannát is. „Az öntésnél nagyon kellett vigyáznia, hogy az asztalra ne csepentsen az italból, vagy fel ne döntsön egy poharat, mert két pint bor büntetést szabtak rá.” Egyes helyeken azokat a felszabadult legényeket, akik céhbeli mesternél tanultak ugyan, és egyszer már szabályszerűen felavatták őket, és a társpoharat is megadták, újabb társpohár adására kötelezték, ha olyan mesterhez állottak be időközben munkára, aki nem tartozott a céhhez (himpellér) és utána újból céhbeli mesterhez szegődtek. (Veszprémi és székesfehérvári tobaklegények alapszabályai, 18. art.).¹⁴

A legtöbb céh megkövetelte a felszabadult legénytől a vándorlást, hogy szakmai tudását gyarapítsa és látókörét bővítse. Ez feltétele volt a mesterré válásnak. A vándorlegény, amikor a városba érkezett, vagy a legényszállásra ment, vagy az atyamesterhez, aki néhány napra szállást adott neki, és ezalatt a dékánokkal helyet kerestetett az új legény számára. Ha sikerült munkát találnia, akkor be kellett lépnie a legények társaságába, ahol bizonyos kisebb összeg ellenében beírták nevét a legények könyvébe. Ezt az összeget felvételi pénznek hívták (Auflaggeld). Ezenkívül társpoharat kellett adnia, ha csak nem tudta igazolni, hogy a

3. Nagyvázszyi egyesült esztergályos, asztalos, kőműves és ács-céh kannája. 1831.
3. Kanne der vereinten Drechsler-, Tischler-, Maurer- und Zimmermannzünfte von Nagyvázszy 1831
3. Pichet de la corporation réunie des tourneurs, des menuisiers, des maçons et des charpentiers de Nagyvázszy 1831
3. Бидон объединенной надъважоньской гильдии токарей, столяров, каменщиков и плотников 1831 г.

társpoharat másutt már megadta. Ebben az esetben az ifjú társaság tagjai neki tartoztak ún. „tisztelőpohárral” (Ehrenschenke),¹⁵ vagy mint pl. Marosvásárhelyen, az idegen legény tiszteletére „asztalt tartottak.”¹⁶ Amikor megérkezett a szállásra és az előírtas illő köszöntést elmondotta, erre a dékán szertartásos formák között válaszolt. Majd udvariasan kikérdezte körülményei felől. Miután meggyőződtek becsületes mesterlegény-voltáról, a fáradt vándorlegényt szíves istenhozottal fogadták (Willkomm) és megkínálták üdítő itallal (Labentrunk). Innen a céhek, illetve legénytársaságok díszes ivóedényének német neve a Willkomm, amelyből a magyar billikom is származik. Ez a rendesen ón, vagy ezüst kupa (Humpen), a „Willkommen” (=Isten hozott), mindig az asztalon állott. Azt jelképezte, hogy a céhnek, illetve legénytársaság-

4. Veszprémi kalapos legénytársaság ivóserlege. 1840.
4. Trinkbecher der Hutmacherburschenschaft von Veszprém 1840
4. Le gobelet de l'association des jeunes chapeliers 1840
4. Большой бокал веспремского общества подмастерьев-шляпочников 1840 г.

nak szabad italmérési joga van saját ivószobájában, ami nem minden mesterségnek, vagy céhnek volt meg, mert eredeti ilyen jogukat ivószobáikkal együtt Németországban a céhküzdelmek korában sokhelyütt elveszítették. Amely céhnek megmaradt, azok voltak az ún. „Geschenkte Handwerke”, azaz italmérési joggal felruházott, ivószobával rendelkező és a vándorlegényeknek rendszeres úti támogatást és szállást nyújtó céhek,¹⁷ szemben az ún. „Ungeschenkte” mesterségekkel, amelyeknél mindezek nem voltak meg. A kétféle mesterség közötti különbség később elmosódott, Németországban 1731-ben hivatalosan el is törölték, sokhelyütt maga a városi tanács emelte ún. Willkomm alapításával és szabályzat kiadásával az addig „ungeschenkte” mesterséget a „geschenkte” mesterség rangjára. Az áldomásra szolgáló díszes ivóedény, a Willkomm, tehát a céh, illetve ifjú társaság rangját is jelentette. Szimbólikus jelentőségű volt, ezért mint szentséget tisztelték, és mindenütt nagy súlyt helyeztek minél pompásabb és díszesebb kivitelére.¹⁸

A vándorlásból megtért legénynek, ha végleg letelepedett és céhes mester akart lenni, a polgárjog megszerzésén, az ún. „remek” elkészítésén és a felvételi díj, a céhtaksa befizetésén kívül két ünnepélyes lakomát kellett adnia. Az egyiket, a „*kis-mesterasztalt*” a céhbe való felvételekor, a „remek” elkészítése után, a másikat, a „*nagy-mesterasztalt*” egy éven belül. Ha új mester jött a városba és felvették a céhbe, az ún. „*köszönőpoharat*” tartozott adni, amely ugyancsak lakoma kíséretében zajlott le.

Mindezek az ünnepélyes összejöveteleken fontos szerepet játszottak a céhedények, de legnagyobb jelentőségük a céhmesterválasztó céhgyűlést követő ünnepségen, illetve az azzal kapcsolatos *nagy céhlakomán* domborodott ki. Az új céhmester megválasztása után a céhládát és a céh többi jelvényeit ünnepélyes menetben vitték át a régi céhmester házához az új céhmester házába. A menetet a két legidősebb ifjúmester nyitotta meg a céhládával, majd egy-egy ifjúmester a kopersóterítőt, a céhkannát, a fáklyákat, stb. vitte utána. Ezek után lépdelt a régi és az új céhmester, majd párosan a fiatal, közép, végül pedig az öreg mesterek.¹⁹

Magán a céhlakomán — Richter M. István leírása szerint — nagy kerek fatálakban tálalták az ételeket, „később kerek óntálakat, vagy tojásalakú, vagy négyzetes, többnyire fehér mázzal bevont és kék, vagy zöld koszorúval, vagy virággal díszített cseréptálakat” használtak. „A tányérok anyaga és színe megegyezett a tálakéval. Borral

töltötték meg a céhkorsót, vagy céhkannát és a kancsókat. A sört nagy csücskös cserépkorsókban rakták az asztalokra, a pálinkára pedig különféle alakú flasksok voltak.... A bort meg a pálinkát minden asztalnál egy-egy pohárból itták, amely körbejárt. A sör számára — a Felvidéken — nagy egy- és kétfülű zöldes üvegserleget, vagy mint máshol, kisebb tejesköcsög alakú füles, kívülről többnyire fehérmázas virágos, vagy más díszítésű, fedél nélküli, néha önfedeles cserépkorsókat használtak.” A pohár egy pillanatig sem állhatott üresen, a szolgáló, vagy ifjú mester tiszte volt azokat újratölteni. A bor kiöntését szigorúan büntették, általában olyankor, ha valaki annyi bort ön ött ki az asztalra, amennyit a tenyerével nem tudott letakarni, újabb, borban megsabott, büntetést fizetett. A szolgáló, vagy ifjú mestereknek külön artikulásokban megsabott kötelessége volt az italozástól elázott mestereket hazakísérni, vagy hazavinni.²⁰

A céhek ivóedényei tehát a céhélet minden ünnepélyesebb aktusán szerephez jutottak és akár csak a céhláda, a céhtábla, a céhpecsét, vagy a céhászló, a céhet magát szimbolizálták, az áldomások ősi együvértartozást kifejezésre juttató erejével. Sokhelyen a legénytársaság ivószobáját, sőt átvitt értelemben magát a társaságot is „Krug” (korsó) néven emlegették, külön, pontokba szedett *korsórendtartás* („*Krugordnung*”) szabályozta a társaság összejöveteleit, az atyamestert pedig „Krugvater” (korsóatyja) névvel illették.²¹ Maguk a céhartikulások is a legkülönbözőbb okokból elrendelt büntetéseket leginkább borban sabották ki, amelyet azután a közösen tartott lakomákon és áldomásokon fogyasztottak el.

Az áldomások és lakomák a XVII–XVIII. századra egyre inkább elszaporodtak, a megkövetelt italszolgáltatások mértéke egyre nőtt és ezzel együtt a közös étkezések és ivások, amelyek eredetileg az együvértartozást, a testületi szellemet voltak hivatva szolgálni és szimbolizálni, teljesen elfajultak, s a céhlakomák sokféle öncélú tívornyákba fulladtak. Mária Terézia királynő éppen ezeknek a kilengéseknek a megfékezésére generális rendelkezéssel korlátozta a céhlakomák és áldomások tartását, amely rendelkezése a szentkirályszabadjai és vörösberényi tanácsok számára 1769-ben kiadott céhlevél 5. pontja szerint így hangzik: „minden vendégeskedések és iddógálások megtiltatnak, nem is léssen szabad a céheknek az új mestereket, vagy ebéd vagy italadással akármely szin és fogás alatt terhelni”.²² De ezeknek a szigorú rendelkezéseknek gyakorlatilag nem sok foganatja lehetett. Ezt épp a céhkorsók bizonyítják, mert

5., 5/a. Veszprémi bognárcéh korsója. 1721.
5., 5/a. Krug der Veszprémer Wagnerzunft 1721

5., 5/a. Chope de la corporation des charrons de Veszprém
1721
5., 5/a. Кружка веспремской гильдии каретников 1721 г.

5/b. Veszprémi bognárcéh korsójának kiterített rajza.
1721.
5/b. Ausgebreitete Zeichnung des Kruges der Veszprémer
Wagnerzunft 1721

5/b. Dessin développé de la chope de la corporation des
charrons de Veszprém
5/b. Развернутый рисунок кружки веспремской гильдии
каретников 1721 г.

6., 6/a. Nagyvázsonyi vargacéh korszója. 1725.

6., 6/a. Krug der Schuhmacherzunft von Nagyvázsony 1725

6., 6/a. Chope de la corporation des cordonniers de Nagyvázsony 1725

6. Кружка надъважоньской гильдии сапожников 1725 г.

pl. az általunk ismert 90 db Veszprém-megyei céhkorszónak mintegy 80%-át a XVIII. század második felében, vagy a XIX. században készítették, és már maga az a körülmény, hogy egyetlen megye területén ilyen feltűnően nagyszámú céhkorszó található, a céh lakomák és áldomások szokásának széles elterjedésére mutat nemcsak a városi, hanem a falusi céhek között is.

Az ivásra szolgáló céhedényeket az alábbi szempontok szerint osztályozhatjuk:

1. Használóik szerint, annak megfelelően, hogy az egész céh számára, azaz a mesterek és legények együttes használatára készült-e, vagy csak a legénytársaság számára. Ez rendszerint kitűnik a céhedény feliratából, ahol vagy kifejezetten a céh,

vagy az ún. ifjú társaság, kis társaság, vagy egyszerűen csak ifjúság megnevezés található. De ha ilyen felirat nincs is rajtuk, akkor az olyan edényeket, amelyeken a céhmester neve szerepel a többi tisztségviselő nevének kíséretében, az egész céh számára készült edénynek kell tekintenünk. Amelyeken viszont első helyen az atyamester neve olvasható, rendszerint a bejárómesterek és dékánok nevének kíséretében, a céhmester nevének említése nélkül, a legénytársaság korszójának, vagy kanzájának kell minősítenünk.

2. Aszerint, hogy közvetlenül, vagy közvetve szolgálnak ivásra. Ennek meghatározása nem könnyű és egyértelműen nem is lehetséges. Az ivásra szolgáló céhedények elnevezései nagyjából tájé-

7. Veszprémi csapócéh korszaka. 1733.

7. Krug der Veszprémer Tuchmacherzunft 1733

7. Chope de la corporation des foulons de Veszprém 1733

7. Кружка гильдии веспремских валяльщиков 1733 г.

koztatnak efelől, de az elnevezések tájegységenkénti értelmezési különbségei és átfedései a pontos elhatárolást nem teszik lehetővé. A különbségtétel legkézenfekvőbb kritériuma az edény nagysága és a szájhoz való illesztés lehetősége lenne. Ha relatíve kisebb az edény és ha könnyen szájhoz illeszthető, akkor közvetlen ivásra szolgál, ha relatíve nagyobb és kiöntővel ellátott csőrös formájú, akkor az ital tárolására használták és csak közvetve ittak belőle. Ez az egyszerű elhatárolás azonban éppen a céhedényeknél nehezen vehető figyelembe, mert a céhedények relatív nagysága, vagy kicsinysége nem dönthető el könnyen, mivel épp a céháldomások fénye és ünnepélyesebbé tétele céljából az ivóedények nagysága és űrtartalma helyenként óriási méreteket öltött.

Az ivóedények közül a pohár minden kétséget kizáróan közvetlen ivásra szolgál, a serleg, amely akár fedeles, akár fedél nélküli, és méreteiben bármilyen nagy is, szintén közvetlen ivóedény. Ugyancsak közvetlen ivóedény a billikom és a kupa is. A kancsó szerepe már nem egyértelmű. Ma inkább ital tárolására szolgáló, csúcsos szájú edényt értünk alatta, de régebben közvetlen ivóedényként is használatos volt (ivókancsó). A korsó ugyancsak inkább tárolásra és nem közvetlen ivásra szolgáló nagyobb edény, kivétel a söröskorsó. A kanna és kanta, méreteinél fogva kizárólag tárolásra szolgál, tehát csak közvetett ivóedény.

3. Elnevezésük, alakjuk és anyaguk szerint az alábbi céhivóedényeket különböztethetjük meg:

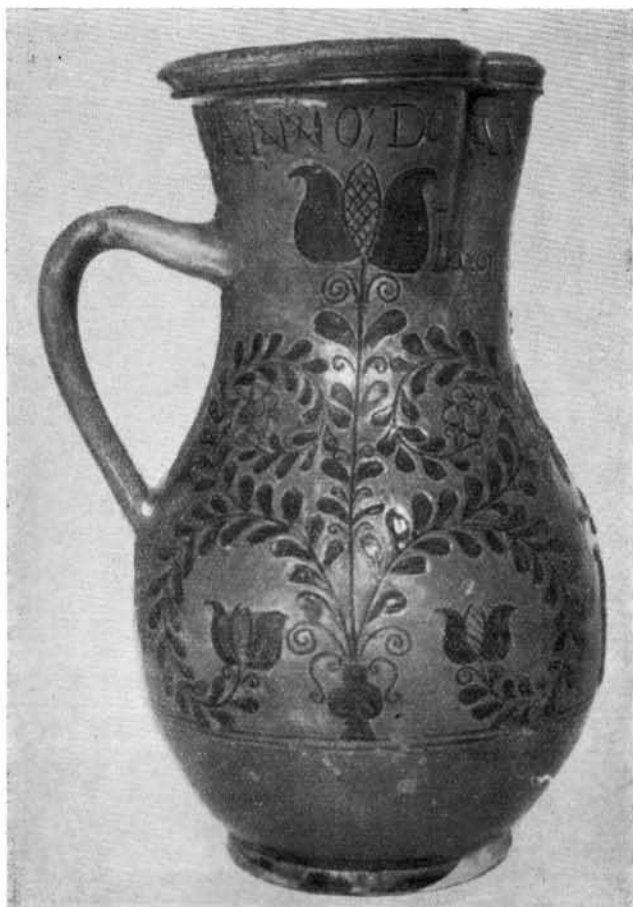
a) A *céhpohár* (Glas, klázli) üvegből vagy fémből, igen gyakran ezüsből készült, kisebb méretű, többnyire fordított csonkakúp alakú közvetlen ivásra szolgáló edény. Egy céhnek rendszerint több egyforma pohara volt.

b) A *céhserleg* (Zunftbecher, Zunftpokal) üvegből, de inkább fémből, gyakran nemesfémből készült nagyobb, kehelyhez hasonló, közvetlen ivásra szolgáló talpas pohár. Lehet fedeles, vagy nyitott.

c) A *céhbílikom* (Willkomm) üvegből, kristályból, vagy fémből készült nagyméretű serleg, vagy kupa. Rendszerint igen díszes és fedeles. A német legénységek, a „geschenkte Handwerk” jelképes díszedénye, „olyan lefelé szűkülő serlegszerű ivóedény, amelyben a legényszálláson (Herberg)

az odaérkező mesterlegénynek (zugewanderte) a tisztelőpoharat, vagy társ poharat (Willkommtrunk) bizonyos szertartások között átnyújtották”.²³ Az elnevezés tehát nem önálló edényformát jelent, hanem a funkcióra utal. A billikom szó a magyar nyelvben minden valószínűség szerint a céhek elterjedésével honosult meg. A céhpoharakon, céhserlegeken és céhbílikomokon egyaránt a céh jelvényeit, címerét, munkaeszközeit, termékeit, vagy az iparúzés egy-egy jelenetét örökítették meg és természetesen a céhre utaló megfelelő felirattal látták el. A céhbílikomok ezen túlmenően sokszor már alakjukkal is kifejezték magát a mesteriséget. Pl. a mészárosoké belül üres, ivásra használt marha- vagy ürüszobrot ábrázolt, a szabók céhbílikomai vagy óriási gyűszűhöz,²⁴ vagy hatalmas ollóhoz²⁵ hasonlítottak, a pékeké pereg,²⁶ a kerékgyártóké kerékalakú²⁷ volt. De ha alakjuk nem is volt ilyen különleges, általában hatalmas méretű, díszes fedeles serleg volt, amelyek

8., 8/a. Baronyai Ferenc balatonkenesei (?) kovács korszója. 1738.

8., 8/a. Krug des Schmiedes F. Baronyai von Balatonkenese (?) 1738

8., 8/a. Chope de Ferenc Baronyai, forgeron de Balatonkenese (?) 1738

8., 8/a. Кружка кузнеца Ференца Бароньяи из с. Балатонкенеше (?) 1738 г.

fedelén rendszerint egy zászlót és pajzsot tartó alak állott, azon a céh címere, vagy jelvénye.²⁸ A billikomról sokhelyütt apró kis fém-pajzsocskák csüngtek, amelyekbe céhjelvényeket és neveket véstek be. Ezeket „kereszteljük” emlékére, tehát legénységságba való felvételük megörökítésére „alapították” a legények és akasztották fel a billikomra.²⁹

d) A *céhkupa* (Zunftthumpen) hengeralakú, sokszor felfelé szűkülő, fedeles, közvetlen ivásra szolgáló nagyobb füles ivóedény volt, amely fémből, leginkább ónból készült.

e) A *céhkancsó* (Zunftkrug) cserépből, üvegből esetleg fémből készült, rendszerint öblös, csúcsos-szájú, nagyobb fülesedény, az ital tárolására, de régebben, különösen a kerek-szájú kisebb bokály-formájú kancsókat közvetlen ivóedényként is használták (ivókancsó).

f) A *céhkondér*, vagy palack (Flasche) vörösrézből, vagy ónból készült négy-, hat-, vagy többszögletes, hasáblakú, rövidnyakú, szeszes ital tárolására szolgáló fémedény, amelynek szája csavarra járó kupakkal záródik. Különösen Miskolc, Rozsnyó és Kassa vidékén nevezték így ezt a ha-

9., 9/a. Nagyvázsonyi takácscéh korsója. 1740.
9., 9/a. Krug der Weberzunft von Nagyvázsony 1740

9., 9/a. Chope de la corporation des tisserands de Nagyvázsony 1740
9., 9/a. Кружка надъважоньской гильдии ткачей 1740 г.

bán fűszertartó edény formájára emlékeztető típust. A kisebb kondér neve pintes volt.³⁰

g) A *céhkanna* (Zunftkanne, Schenkanne, Schleifkanne) fémből, főleg ónból, vagy vörösréz-ből készült egyfülű, sokszor díszesfedelű, hengeres, vagy öblös, szeszes ital tárolására szolgáló nagy edény, alul gyakran rézcappal ellátva.

h) A *céhkorsó* (Zunftkrug) öblös, csúcsosszájú, egy-, ritkán kétfülű, díszes nagy cserépedény, bor tárolására. A korsó eredeti jelentésében mindenfajta folyadéktartó edény, az Alföldön azonban korsó alatt csakis szűknyakú, vizes edényt értenek. A Dunántúl viszont – s így Veszprém megyében is – a széles, csúcsos szájú, nagyméretű öblös edényt nevezik korsónak. Erről tanúskodnak a tár-

gyalt edények feliratai is. Dolgozatunkban ezért ezeket értjük céhkorsó alatt, amelyeket a múzeumi műnyelv „nagy kancsó” néven tart nyilván. Ugyanezeket Sárospatakon céhkantának, Hódmezővásárhelyen pedig mihóknak nevezik.

A közvetlenül, vagy közvetve ivásra szolgáló céhedények közül a történelmi Veszprém megyét érintő anyagban mindössze egy pohár, egy serleg, egy ivókancsó és két kanna található, de ezek az elnevezések nem szerepelnek magukon az edényeken. Billikom, kupa és kondér nem fordul elő a megyében, a kancsó és bokály elnevezés a Dunántúl nem is használatos, ezért ezeket itt csak mint műszavakat használtuk. A Veszprém megyei céhedények túlnyomó többsége boros korsó.

10., 10/a. Nagyvázsonyi (?) kovácscéh korsója. 1743.
10., 10/a. Krug der Schmiedezunft von Nagyvázsony (?)
1743

A céhek két legjellegzetesebb, nem közvetlen ivásra szolgáló díszes, nagy reprezentatív edénye tehát a céhkanna és a céhkorsó volt. Az előbbi fémből készült, az utóbbi kerámia. Az ón-céhkannák az egész német nyelvterületen elterjedtek és a magyarországi városokban is sokfelé találkozunk velük. Magyarországon a gazdagabb, nagyobb, többnyire német jellegű városi céhek használták. A Felvidéken, a Dunántúlon, valamint az Alföld egyes vidékein viszont, főleg a kisebb mezővárosokban és falusi céheknél, a XVII. és XVIII. század fordulójától kezdve, az ón és ólomházas cserépkorsók használata terjedt el. Az ónmázás, színes fajanszkorsók, amelyek eredetileg a habánok

10., 10/a. Chope de la corporation des forgerons de Nagyvázsony (?) 1743
10., 10/a. Кружка надъважоньской (?) гильдии кузнецов
1743 г.

(újkeresztények) művei voltak, elsősorban a Felvidéken jöttek divatba és ezért az ottani, szlovák, német és magyar jellegű kisvárosi és falusi céhek korsói készültek színes, ónmázás habán, vagy inkább habános stílusban. Ezzel szemben a Dunántúl és néhány alföldi vidék, elsősorban magyar-jellegű falusi és mezővárosi céheinek korsói a magyar népi fazekasság zöld, ólomházas cseréptechnikáját mutatják.

A fémből készült céhkannák tehát egyrészt a gazdagabb városok, másrészt a német jelleg képviselői és ezenkívül jóval a XVII. század előtti időkre is utalnak, az ón- és ólomházas kerámia céhkorsók viszont egyrészt a kisebb mezővárosok

és szegényebb falusi céhekre, másrészt inkább szlovák és magyar jellegű céhszervezetekre jellemzőek és főleg a XVIII. – XIX. század divatját tükrözik. Ez az elhatárolás és megállapítás azonban csak nagy általánosságban érvényes. Érdekes példák igazolják, hogy sem a fém céhkannáknál, sem a cserép céhkorsóknál nem minden esetben forog fenn az előbb felsorolt három kritérium. A nyugatmagyarországi, Sopron-megyei Csáva (Stoob, Ausztria, Burgenland) falusi fazekas céheknek 1619-ből szabályszerű, önből készült céhkannája maradt fenn. A készítés időpontja (XVII. század eleje) és a német jelleg ad rá magyarázatot, hogy még a kis falusi fazekascéh, amely maga is elkészíthette volna díszes cserépkorsóját, inkább önkannát használt.³¹ De a fordítottjára is van példa. 1679-ből ismerünk egy szép habán korsót,³² amelyen az öntő-céhek nemzetközi viszonylatban elterjedt címere látható. Ez a korsó a Felvidék valamelyik Erdődy-birtokáról származik és minden valószínűség szerint valamely városi öntő céheknek volt a korsója, bár felirat – mint a régebbi habán korsók nagyrésztén – nincs rajta. Itt tehát még maguk az öntők is, akiknek pedig elsőrendű mesterségbeli feladatuk volt a céhkannák készítése, fajanszkorsót használtak.

A fent elmondottakkal magyarázható, hogy Veszprém megyéből mindössze 5 db fémből készült céhedényt ismerünk. A legrégebb, egyben az egyetlen XVII. századi céhedényünk a veszprémi csizmadia egyszerű kis ezüst ivópohara 1669-ből (függ. 1. – 1. kép). Ezenkívül 2 db vörösréz céhkanna maradt fenn, mindkettő egyfülű, öblös, kiöntőszájjal és csuklós fedővel van ellátva. Az egyik 1831-ből, a nagyvázsonyi egyesült esztergályos- asztalos-, kőműves- és ács-céhé volt és fülén kívül még külön felső csuklós fagogyantúja is van (függ. 4. – 3. kép). Elején és kétoldalán sárgaréz-rátétes szerszámok: körző, szekerce, fejsze, derékszög; körző, kőműveskalapács, vakolókanál, derékszögmérő; körző, derékszögmérő és gyalu. A másik a veszprémi magyar vargalegényeké 1820-ból (függ. 2). Egészen hasonló típusú, oldalán az öreg „degany” és „öreg legény” nevével. Érdekes ritka darab a veszprémi magyar vargacéh vörösréz, belülről szűrőlemezzel ellátott, feliratos tölcsére (függ. 3. – 2. kép.) 1830-ban készült, oldalát

egy rövidszárú sarkos csizma (?) vagy saru rajza, a céhmester, a nótárius és a szolgálómester nevének bevéssett felirata díszíti. Végül 1840-ben önből készült a veszprémi kalaposlegények fedeles, talpas céhszerlege (függ. 5. – 4. kép), amelyet 1857-ben újíttak meg felemás magyar és német felírással.

A magyarországi, cserépből készült céhkorsók két nagy csoportra oszthatók:

1. A *színes, önmáz* ún. habán, vagy újkeresztény-technikájú korsókra. Ezeket a habán kerámia külön csoportjaként tartják nyilván, mint az ún. „tót majolika” termékeit.³³

2. A *zöld* (igen ritkán barna) *olommáz* magyarországi népi fazekas-technikával készített korsókra.

Az első csoport céhkorsóit túlnyomórészt a XVII. és XVIII. században készítették, elsősorban Észak-magyarországon. Első darabjai, amelyek a mester-

11. Berhidai (?) fazekascéh korsója. 1744.

11. Krug der Hafnerzunft von Berhida(?) 1744

11. Chope de la corporation des potiers de Berhida (?) 1744

11. Кружка гильдии гончаров с. Берхида (?) 1744 г.

12. Szentkirályszabadja (?) vagy Vörösberény (?) község korszója. 1744.
 12. Krug der Gemeinde Szentkirályszabadja (?) oder Vörösberény (?) 1744
 12. Chope de la commune de Szentkirályszabadja (?) ou de Vörösberény (?) 1744
 12. Кружка села Сенткирайсабадъя (?) или Вёрёшберень (?) 1744 г.

XVII. században jelentek meg a Felvidéken, a rendszerint fehér alapszínű, sárga, kék zöld és ibolyaszínű olasz késő reneszánsz ízlésű, majd egyre népiesebbé váló virág és indadíszek között, eleinte minden felirat nélkül, de évszámmal ellátva, később a megrendelők neveinek kezdőbetűivel, végül teljes felirattal. Ezek a habán jellegű korszók igen öblösek, gömbalakúak (gömbkorszók), nyakuk igen rövid, szájuk széles és kerek, kiöntő nélküliek. Hasuk alsó egyharmada gyakran gerezdelt, némelyiknek ónfedele is van. Méretre jóval kisebbek, mint a zöld, ólomházas dunántúli nagy céhkorszók. Magasságuk kb. 25–30 cm. Másik típusuk karcsú, bokályformájú.

A második csoportba tartozó céhkorszók egy-

ség számszámait és jelvényeit ábrázolják, még rendszerint nem viselnek feliratot és így nem állapítható meg róluk, hogy melyik céhé voltak. Mivel maguk a habánok nem tartoztak céhszervezetbe, felmerülhet annak a gondolata, hogy a XVII. századi, felirat nélküli, számszámdíszítésű és mesterségjelvényes korszók még nem is voltak valódi céhkorszók, hanem azokat a habán újkeresztény kézművesek csak saját részükre készítették, vagy a céhjelvényeket csupán díszítőelemként alkalmazták. A XVIII. század elejétől azonban már egyre sűrűbben találkozunk feliratokkal és ezek konkrétan arra utalnak, hogy a korszókat a céhek használták.³⁴ Maguk a habánok is lassanként beleolvadtak a szlovák és magyar lakosságba és ezzel készítményeik motívumai is népiesebbé váltak. A számszámokat ábrázoló céhjelvények a

13. Vilonyai Pap Mihály korszója. 1745.
 13. Krug des M. Vilonyai Pap 1745
 13. Chope de Mihály Vilonyai Pap 1745
 13. Кружка Михая Вилоньяи Папа 1745 г.

- 14., 14/a., 14/b. Veszprémi vargacéh korsója. 1750.
 14., 14/a., 14/b. Krug der Veszprémer Schuhmacherzunft
 1750
 14., 14/a., 14/b. Chope de la corporation des cordonniers de
 Veszprém 1750
 14., 14/a., 14/b. Кружка гильдии веспремских сапожников
 1750 г.

színű, zöld, ólommázás kivitelben készültek és legfőbb jellegzetességük a domborműves díszítés, amely szerszámok, céhjelvények, egyházi vonatkozású rátétek (feszület, Madonna, kereszt) és főképp népies, virágos, indás ornamensekben, valamint hosszú és részletes, karcolt feliratokban jut kifejezésre. Ezzel el is értünk a céhedényeknek ahhoz a csoportjához, amely a veszprémi és Veszprém megyei céhkorsók bemutatása során konkrétan ismertetésre kerül.

A magyarországi céhkorsókról külön, sem céhszokástörténeti, sem kerámiatörténeti szempontból összefoglalás még nem készült. A habán-jellegű, színes, céhjelvényes korsók közül sokat publikáltak,

- 15., 15/a., 15/b. Veszprémi pintércéh korszója. 1761.
 15., 15/a., 15/b. Krug der Binderzunft von Veszprém 1761
 15., 15/a., 15/b. Chope de la corporation des tonneliers de Veszprém 1761
 15., 15/a., 15/b. Кружка веспремской гильдии бондарей 1761 г.

de céhkorsó-funkciójukkal, céhjelvényleik eszköz-történeti és heraldikai vonatkozásaival alig foglalkoztak. A zöld, ólommázás, domborműves és karcolt felíratú céhkorsóknak még kerámiai vonatkozású irodalma is elenyésző. Eredetük, elterjedési területük és népies nemzeti jellegük sem egészen tisztázott. A kerámiai szakirodalom, mint a népi fazekasság egyik tipikus darabját tartja nyilván ezeket a nagy, zöldmázás boroskorsókat.

Wartha Vince,³⁵ mint igen érdekes darabot említi fel a Somogy megyei karádi takácscéh zöldmázás, domborműves, felíratos korszóját 1750-ből és a várapotai takácsokét 1844-ből.

Malonyai Dezső is megemlékezik a céhkorsókról a „Magyar nép művészete” c. munkájában³⁶ és képen is bemutat egy-egy részletet a veszprémi, balatoni és szekszárdi múzeumokból 28, 18, illetve 5 db különféle céhkorsóval, de csak röviden utal az „ősi holmira”, rendeltetésére, külső díszítésére, szerszámabrázolására és felíratára.

Divald Kornél³⁷ „fazekasságunk legkedvesebb emlékei” közé sorolja a XVIII. századi hatalmas „céhkancsókat”, amelyeket erősen kidomborodó, plasztikus díszítés jellemez, és „stílusukkal és motívumaikkal egyaránt a korabeli művészet szellemét tükrözik vissza, helyel-közzel azonban jóval régebbi, remniszcenciákkal párosulva”. Divald szerint ezek a domborműves díszítésű korszók országszerte készültek, egész a céh-élet kimúlásáig.

Csányi Károly³⁸ ugyancsak a céhkorsók középkori remniszcenciáira utal, amikor Wolfner Gyula gyűjteményének ismertetése során megállapítja, hogy a „domború díszű, zöld, vagy barna ólommázás boroskorsók, melyek elég gyakran egyes céhek rendeltetésére és használatára készültek, és az illető céh jelvényeivel voltak ellátva, különösen régi motívumokra, leginkább gótikus korszakbeli-ekre, emlékeztetnek”. Hozzáfüzi még, hogy helyi jelleg nem állapítható meg rajtuk, mert az egész országban el voltak terjedve.

Ortutay Gyula³⁹ a Balatoni Múzeum már említett 18 somogyi céhkorsóján kívül még 4 céhkorsót mutat be.

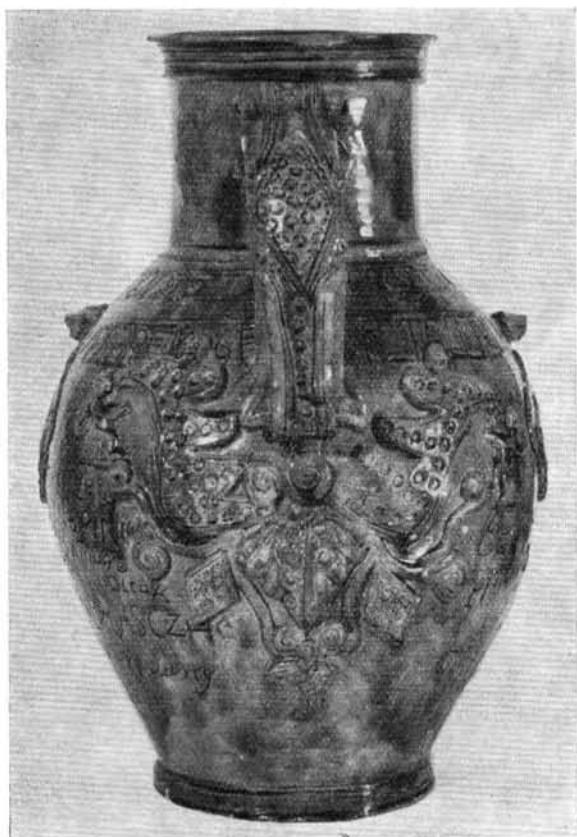
Domanovszky György⁴⁰ a Zala megyei kővágó-örsi takács-céh korszójának publikálásával a magyar céhek által kedvelt céhkorsó-formára

hívja fel a figyelmet, de a felíratos céhkorsókról az a véleménye, hogy azok „természetüknél fogva nem jellegzetesek, mert országszerte egy kaptafára készültek”,⁴¹ és azokon semmi helyi sajátosság nem lelhető fel.

Részletesebben csak Viski Károly és Kresz Mária foglalkozott a céhkorsókkal.

Viski Károly⁴² már leszűkíti az „egyszínű zöld, és dús domború díszítéssel ékes” nagy céhkancsók elterjedési területét és azokat kifejezetten dunántúli céhedényeknek nevezi. Mint figyelemreméltó jellegzetességet állapítja meg, hogy hiányzik róluk a tarka festés, rendszerint zöldek. „A céh, a hagyományt szigorúan őrző társaság, valószínű, hogy éppen a legsajátabb alkotásaiban, az öröklött hagyományok formáit és színeit alkalmazza. Igen hihető tehát, hogy a tisztesség bizonyosságául, büszkeség cégeréül és fitogtatás vágyával készült céhkorsókon és céhkantákon minden rajta van, amire a régi mester képes volt, amin mesterségbeli művészetét

világ elé tárhatta.” Abból, hogy ezek a céhkorsók majdnem mindig egyszínűek, Viski arra következtet, hogy a magyar fazekasok eredetileg nem dolgoztak „olyan tarkán”, mint a XIX. században.⁴³

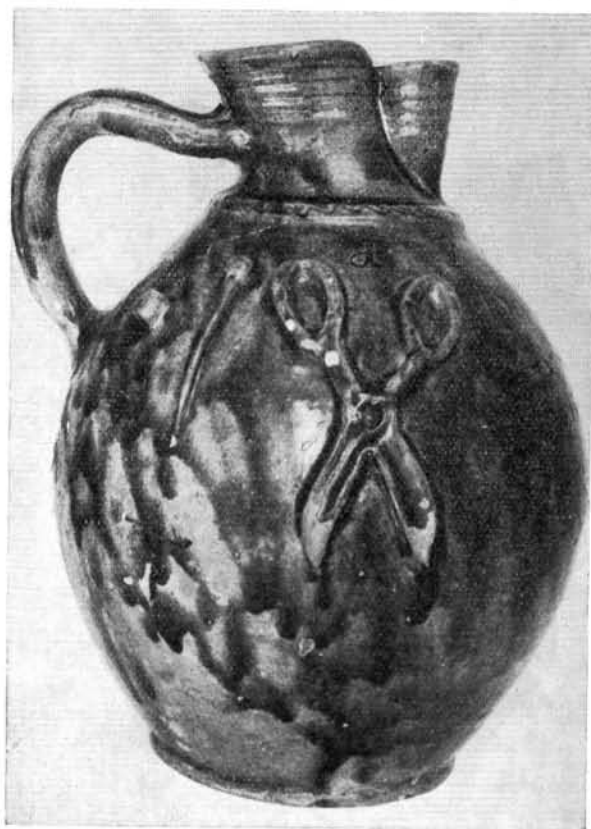
Kresz Mária⁴⁴ is megállapítja, hogy a céhkorsók, amelyek a nagy, zöld boroskancsók egy külön csoportját jelentik, nagyrészt a Dunántúlról származnak és két jellegzetes díszítési módjuk a domborműves munka és a karcolás (sgraffiato), amely egyébként minden egyedi darabra, tehát különleges célra, vagy alkalomra rendelt edényre jellemző. Meg is magyarázza, hogy a zöld szín az ólomázas kerámia régi színskálájában a legdrágább, legköltségesebb szín volt és ezért alkalmazták az olyan különleges díszes darabokra, mint a céhkorsók. Arra is felhívja a figyelmet, hogy a legszebb zöldmázas céhkancsók Várpalotáról származnak.⁴⁵

Végül a Fél Edit, Hofer Tamás és Csilléry Klára által szerkesztett *Ungarische Bauernkunst* című reprezentatív, összefoglaló kiadvány nagyjából már jelentőségüknek megfelelő teret szentel a zöld,

ólomázas, domborműves céhkorsóknak és azok közül két XVIII. századból való jellegzetes darabot fényképen is bemutat.⁴⁶

Körülbelül ennyi az, amennyit a kerámiai szakirodalom a céhkorsókról mond. A céhszokástörténettel foglalkozó irodalom még ennél is jóval szűkszavúbb. Itt-ott egy-egy félmondatban utalnak a korsó használatára és még Richter M. István is — aki egyébként az egyetlen, aki a céhszokások néprajzi szempontból is igen jelentős feldolgozására vállalkozott — alig-alig tesz róla említést.

A Veszprém megyei céhkorsók nagyrészeinek összegyűjtése a veszprémi múzeum számára még a század első évtizedében, Laczkó Dezső igazgatósága alatt megtörtént, majd a harmincas években folytatódott. Ekkor dr. Nagy László személyében hivatott szakember kezébe került a tárgyi céhemlékek gyűjtése és rendszerezése. Ő foglalkozott elsőként behatóan a veszprémi múzeum céhtárgyaival, így a céhkorsókkal is. Jelen dolgozat — mint az előző Veszprém megyei céhemlékeket ismertető

16. Devecseri szabócéh korsója. 1761.

16. Krug der Schneiderzunft von Devecser 1761

16. Chope de la corporation des tailleurs de Devecser 1761

16. Кружка девечерской гильдии портных 1761 г.

egyes tekintélyesebb kézműves mesterek egyéni használatára (céhmesterkorsó) és más nem kifejezetten iparúzó közösségeknél is divatba jött, elsősorban a céhek külső szervezetét is átvevő, mezőgazdasági jellegű hegyközségeknél (hegymester) és gazdalegény-társaságoknál (parasztcéh, első legény). Sőt a Dunántúlon többfelé juhászcéhek is működtek. Három darab ilyen céhmesterkorsó, 4 db hegyközségi, és 2 db gazdalegénységi korsó maradt fenn a megyéből. Ezenkívül még a falvak világi (községi tanácsok, bírák és esküdtek) és egyházi (református eklézsiák kollektív vezetősége, presbitérium) testületei is céhkorsó jellegű nagy, zöldmázas boroskorsókat használtak, sőt a társasösszejövetelek újabb kereteit megteremtő egyesületeknél (olvasókör, kaszinó, vadásztársaság) is

tanulmányok is — csak a történelmi Veszprém megye területén működő céhek korsóit tárgyalja, a történelmi Veszprém megye területén készült, de más megyék céhei számára készített korsókra, valamint a jelenleg Veszprém megyéhez tartozó zalai területek és a szomszédos megyék hasonló jellegű céhkorsóira vonatkozólag csak utalásokat tartalmaz.

A veszprémi és Veszprém megyei céhkorsókból 78 darabot ismerünk, ezek közül 59 darab legszűkebb értelemben vett céhkorsó, tehát olyan, amely az egész céh számára készült, 19 db pedig legénytársasági korsó, az ún. ifjú, vagy kistársaság részére. A zöldmázas „céhkorsó” típusa

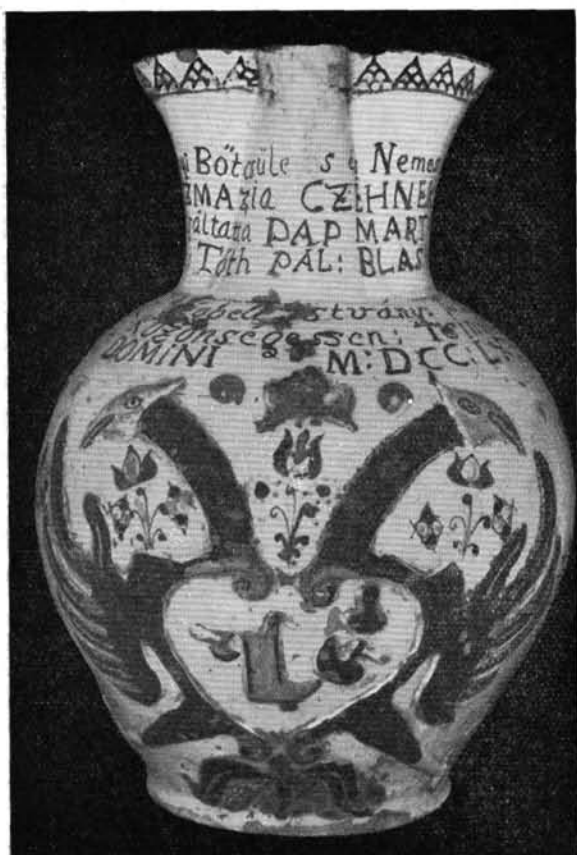
17. Veszprémi fazekas legénytársaság korsója. 1770.

17. Krug der Hafnerburschenschaft von Veszprém 1770

17. Chope de l'association des jeunes potiers de Veszprém 1770

17. Кружка веспремского общества подмастерьев-гончаров 1770 г.

18., 18/a. Peremartoni külső csizmadiacéh korszója. 1770.
18., 18/a. Krug der Stiefelmacherzunft von Peremarton 1770

18., 18/a. Chope de la corporation des bottiers de Peremarton 1770
18., 18/a. Кружка перемартонской внешней гильдии сапожников 1770 г.

akadnak hasonló „céhkorsók”. Érdekes bizonyíték ez is arra, hogy a Nyugattól átvett céhintézmény mennyire asszimilálódott a helyi, dunántúli magyar viszonyokhoz, hagyományai és külsőségei milyen széles körben terjedtek el, milyen mély gyökeret vertek a népszokások rétegében és hatásuk mennyire nyomon követhető a falusi közösségi szervezetek kialakulásánál. A „céhkorsóknak” ebből a legszélesebb értelemben vett csoportjából csak egy-egy példát mutatunk be, egy községi, egy egyházi és egy egyesületi korszót, az alak, a technika, a díszítőmotívumok és a formakincs teljes azonosságának igazolására.

Ebből a 90 darab Veszprém megyei korszóból részletesen és pontosan kielemezhetjük a dunántúli tí-

pusú, zöldmázás, domborműves, feliratos céhkorsók jellegzetes vonásait. A Veszprém megyei céhkorsókon kívül mintegy 120–150 hasonló céhkorsót ismerünk még: Zala, Somogy és Sopron megyékből egyenként 20–25 darabot, Vas, Fejér és Tolna megyékből 15–20 darabot, ezenkívül Baranyából, Győr- és Komárom megyéből Pest és Nógrád megye Dunántúlhoz közel eső területéről (Kálcsa, Ráckeve, Kiskunlacháza, Nógrádverőce) maradt fenn néhány hasonló típusú korszó. Távolabbról Hódmezővásárhelyről is ismerünk néhány XIX. századi zöldmázás, domborműves céhmihókot,⁴⁷ de ezek domborműves díszítése távolról sem olyan gazdag, mint a dunántúliaké. Sárospatakon is található hasonló típusú céhkanta, de ezek egyrésze alakjá-

19., 19/a. Balatonfőkajári (?) bognárcéh korszaka. 1774.
19., 19/a. Krug der Wagnerzunft von Balatonfőkajár (?)
1774

19., 19/a. Chope de la corporation des charrons de Balaton-
főkajár (?) 1774
19., 19/a. Кружка гильдии каретников из с. Балатонфёкая (?)
1774 г

nál (gömbkorsó), másrésze. fehér alapszíne és színes domború díszítésénél fogva, habán hatást árul el.⁴⁸ Erdélyből mindössze néhány németnyelvű, zöldmázas, domborműves céhkorsót ismerünk, de ezeknek teljesen eltérő alakjuk van.⁴⁹

A zöld, ólommázas, domborműves, karcolt feliratos céhkorsók elterjedési területe tehát általában a Dunántúl, szűkebb hazája pedig minden bizonnyal Veszprém megye és a közvetlen közelébe eső Zala, Somogy és Fejér megyei vidékek. Keletkezésük és elterjedésük valószínűleg annak köszönhető, hogy a török hódoltság alól felszabaduló falusi és mezővárosi iparoság a XVIII. század elejétől kezdve egymás után szervezkedik céhekbe, s mivel a költségesebb, parádésabb nemesfém, vagy ón céhedényekre nem futotta, illetve alapanyag hiánya miatt azok hely-

ben nem is voltak elkészíthetők, így helyi készítésű fazekastermékkel, a cserépkorsóval is meg kellett elégedniük. A zöldmázas céhkorsók készítésének évszámait is erre engednek következtetni; a XVIII. század 20-as éveiből ismerjük a legelsőket. Korábban egyetlen egy sem maradt fenn, holott a habánjellegű felvidéki céhkorsókból igen sok készült a XVII. században is, ami csak arra bizonyíték, hogy a Dunántúl céhei a XVIII. század elején alakultak újjá, de nem arra, hogy a zöld ólommázas fazekas-technika azelőtt nem lett volna ismert. Elég ha itt a zöld ólommázas domborműves középkori kályhacsempékre utalunk.

A Veszprém, Fejér, Zala és Somogy megyei, ki-fejezetten magyarlakta vidékek magyarfeliratú céhkorsóin kívül Sopron és Vas megyében találunk

20. Várpalotai fazekas kistársaság korsója. 1777.
 20. Krug der Hafnergesellschaft von Várpalota 1777
 20. Chope de la petite société des potiers de Várpalota 1777
 20. Кружка мелкого общества гончаров из с. Варпалота 1777. г.

még igen sok zöldmázas, domborműves céhkorsót. Ezek részint magyar, részint német feliratúak, de legnagyobb részükön csak kezdőbetűk láthatók, vagy nincs is rajtuk írás, a gazdag, domborműves díszítések közé illesztett esetleges évszámon kívül. Mivel ilyen céhkorsókból igen sok található a történelmi Nyugatmagyarország, az Ausztriához tartozó Burgenland területén, dr. A. Haberlandt a *Volkskunde des Burgenlandes* c. munkájában⁵⁰ azt állítja, hogy az ilyen típusú céhkorsók 1700-tól kezdve lépnek fel Burgenlandban és „nyilván német hatásra” terjedtek el a Bakony-vidéki céhek között is. A kismartoni (Eisenstadt) Wolf Sándor-féle gyűjtemény ismertetése során: „Céhkorsók Burgenland körzetéből és a magyar középhegység

német településeiből” (Innungskrüge aus dem Umkreis des Burgenlandes und deutschen Ansiedlungen im ungarischen Mittelgebirge) címen 11 darab céhkorsót ismertet, amelyek közül csak 2 darab a német feliratú: a Kőszegtől mintegy 5–6 km-re eső Répcekehely (Mannersdorf) céhkorsói, a többi 9 darab magyar feliratú és nagyrészt Veszprém megyei. A lékai vár gyűjteményében őrzött 11 céhkorsóból egy magyar és egy német feliratú, a többi csak évszámmal, vagy monogrammal van ellátva. A német feliratúak is mind nyugatmagyarországiak. Alsó Ausztriából egyetlen zöldmázas céhkorsót mutat be dr. M. Haberlandt, a „Charles Holme: Peasant Art in Austria and Hungary” c. munkájában,⁵¹ de a Bécsben őrzött zöldmázas céhkorsókat is általában Sopron környékieknek tartják. Sem a Dunántúllal szomszédos Stájeror-

21. Vaszari takácscéh korsója. 1778.
 21. Krug der Weberzunft von Vaszar 1778
 21. Chope de la corporation des tisserands de Vaszar 1778
 21. Кружка гильдии ткачей из села Васар 1778 г.

22. Szentkirályszabadjai református egyház korsója. 1780.
 22. Krug der reformierten Kirche von Szentkirályszabadja. 1780
 22. Chope de l'église protestante de Szentkirályszabadja. 1780
 22. Кружка реформатской церкви с. Сенткирайсабадьа. 1780 г.

ismertetése során egyetlen Nyitra megyei újkeresztény jellegű céhkanta bemutatása,⁵⁵ sem pedig Molnár László Fazekasság c. munkájában egyetlen német feliratú felvidéki, zöldmázás céhkorsó (Klenóc, Gömör megye) publikálása,⁵⁶ mert ezek a magyar jellegű céhkorsóknak éppen nem jellegzetes darabjai. Igaz ugyan, hogy a déltiroli eredetű újkeresztény fazekasok stílusa az olasz reneszánszgyökerekből táplálkozva, Morvaország és Észak-

szágban,⁵² és Alsó Ausztriában, sem a Magyarországgal igen szoros gazdasági kapcsolatban álló Sziléziában,⁵³ sem Morva- és Csehországban, de általában sehol a német nyelvterületen, Magyarországon kívül, nem voltak használatban a zöldmázás, céhjelvényes, domborműves, feliratos céhkorsók.⁵⁴ Ezek tehát kétségtelenül magyar jellegűek, de a felirat nélküliek, sőt a német feliratúak is feltétlenül magyarországiak. A fent elmondottak miatt nem volt szerencsés választás a Viski Károly-féle Magyarság Néprajzában a céhemlékek

23. Veszprémi (?) szabócéh korsója. 1780.
 23. Krug der Schneiderzunft von Veszprém (?) 1780
 23. Chope de la corporation des tailleurs de Veszprém (?) 1780
 23. Кружка веспремской гильдии портных 1780 г.

24., 24/a. Bakonymagyarszombathelyi vagy cseszneki takácscéh korszója. 1781.

24., 24/a. Krug der Weberzunft von Bakonymagyarszombathely oder Csesznek 1781

magyarország népeinek (morva – szlovák – német magyar) díszítőelemeivel gazdagodva, végülis elnépiesedett és egyedülállóan jellegzetes kerámiai stílust teremtett, ez azonban éppen a Felvidék soknyelvű néprajzi összetétele miatt nem mondható sem sajátosan magyarnak, sem sajátosan szlováknak. Ugyanakkor a zöldmázas céhkorszókkal a Felvidéken, talán az egy Gömör megyét kivéve, alig találkozunk, amire legérdekesebb bizonyíték, hogy a kassai régi felsőmagyarországi múzeumban – amely a céhemlékek tekintetében talán az egész történelmi Magyarország leggazdagabb gyűjteményét őrizte – a rengeteg ónkanna, ónpalack

24., 24/a. Chope de la corporation des tisserands de Bakonymagyarszombathely ou de Csesznek 1781

24., 24/a. Кружка гильдии ткачей с. Баконьмадьярсомбатhey или Чеснек 1781 г.

és habán-jellegű céhkancsó között egyetlen zöldmázas, domborműves céhkorszó sem található.⁵⁷

Az ismertetésre kerülő Veszprém megyei céhkorszókból 12 darab készült a XVIII. század első, 20 darab a XVIII. század második felében. 37 darab a XIX. század első feléből való, 4 darabon nincs évszám. A többit (17 darab) a század második felében készítették. Az első, datált, Veszprém megyei céhkorszó a veszprémi bognároké 1721-ből (6. kép), az utolsó a várpalotai építőiparosoké 1896-ból. Úrtartalmuk általában kb. 7–10 pint, ami 10–14 liternek felel meg.

A korszók magasságméretei 30 és 45 cm között

25. Odori helység hegyközségi korsója. 1790.
 25. Krug der Weinbauerinnung der Gemeinde Odori 1790
 25. Chope de la commune montagnarde d'Odori 1790
 25. Кружка виноградарского села Одори 1790 г.

31 cm (függ. 76. — 49. kép), a legkisebb átmérőjű pedig a szentgáli takácscéhé, 18 cm (függ. 63. — 52. kép).

A XVIII. században készült korsók nagy száma (32 db) és viszonylagos régisége komoly jelentőséggel bír, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy ezek a nagy méretű cserépedények törékeny anyaguknál és rendeltetésüknél fogva milyen nagy mértékben voltak a pusztulásnak kitéve, és hogy 1721 előttről egyetlen zöldmázas, domborműves céhkor-sót sem ismerünk.

A szájformák fejlődésénél megállapítható, hogy a XVIII. század első felében a kiöntőcsőr aránylag kicsi, és nem éles töréssel válik el a kerek szájkontúrtól, a XVIII. század második felében a kiöntőcsőr éles szögben emelkedik ki a száj körvonalából, sőt a század végéig a kiöntőcsőrnek külön nyílása van, tehát felülről nézve a korsó száját, azon egymástól elválasztott két nyílás látható: a nagy

mozognak. 50%-uk 35 és 40 cm 25%-uk 40 és 45 cm, között, 25%-uk pedig 35 cm alatt van. A legmagasabb a várpalotai fazekasoké, 47 cm (függ. 62. — 43. kép), a legalacsonyabb a balatonfőkajári vegyes céhé, 26 cm (függ. 71. — 47. kép).

A korsók különböző mértékben öblösek, de a gömbalakot nem érik el. A szájak nagysága a XVIII. században az 1810-es évekig jóval szűkebb, mint a XIX. században és éppen ezért a XVIII. századiak öblösebbeknek hatnak (lásd az 58. és 59. képet). A korsók öblösségére jellemző legnagyobb szélesség a korsók 60%-ánál 23 és 26 cm között változik, 20%-ánál a legnagyobb átmérő ennél kisebb (18 cm-ig), 20%-ánál pedig nagyobb (31 cm-ig). Legszélesebb a veszprémi fazekasoké,

26. Tósokberéndi egyesült kovács- bognár- és pintércéh korsója. 1794.
 26. Krug der vereinten Schmiede-, Wagner- und Binder-zunft 1794
 26. Chope de la corporation réunie des forgerons et des tonneliers de Tósokberénd 1794
 26. Кружка объединенной гильдии кузнецов, каретников и бондарей с. Тошокберенд 1794 г.

27. Veszprémi (?) takácsifjútársaság korsója. 1800.
 27. Krug der Webergesellschaft von Veszprém (?) 1800
 27. Chope de la société des jeunes tisserands de Veszprém 1800
 27. Кружка веспремского (?) общества молодых ткачей 1800 г.

a megtöltés, a kicsi pedig a kiöntés céljára. A XIX. század 20-as éveitől kezdve ez az elválasztás még hangsúlyozottabb lesz, mert a két nyílást elválasztó vonal mentén a nagyobbikat, a betöltőnyílást keskeny, majd egyre szélesebb fedőlappal látják el, amelyen díszítőmotívumokat, feliratot, vagy évszámot helyeznek el. A korsók szájformáinak fejlődését a 60–62. sz. képeken mutatjuk be, dr Nagy László összeállítása szerint.

A korsók szája gyakran hátrafelé nyomott, nyakuk pedig körben ráncolt, hornyolt (pl. a palotai posztósoké 1834-ből, függ. 60.). Nyakukat és hasukat néha körbefutó zsinórdísz választja el (pápai csizmadiacéh korsója függ. 88, veszprémi szűcs céh 1830., függ. 57. – 42. kép, peremartoni, berhidai és kiskovácsi takácscéh 1814., függ. 42. – 32. és 32/a kép).

A korsók füle maga is díszített. Akad ugyan egy-két egészen simafülű korsó (veszprémi német lakatos 1829., függ. 54. – 41. kép –, cseszneki takács

1746., függ. 15., szentkirályszabadjai bognár 1815., függ. 45. – 35. kép), de a legtöbbnek legalább hüvelykujjtartó bütyke van (veszprémi tobak 1824., függ. 51. – 39. kép), a legáltalánosabb pedig az olyan fül, amely ezenkívül még alul, ahol a korsó hasához ér, S-alakban vagy csigaalakban felkunkorodik. Különlegesen szép, díszes füle van a veszprémi pintércéh korsójának (1761., függ. 18. – 15/a és 15/b kép) és a veszprémi csutoráslegény korsójának (1806., függ. 38). Zsinórdísszel ellátott a veszprémi szabóké (1780., függ. 28). és a meneshelyi bognároké (1815., függ. 44). Középen gyűrűvel átfogott, a bakonymagyarszombathelyi takács

28. Szentkirályszabadjai és vörösberényi takács ifjú társaság korsója. 1803.
 28. Krug der Webergesellschaft von Szentkirályszabadja und Vörösberény 1803
 28. Chope de la société des jeunes tisserands de Szentkirályszabadja et de Vörösberény 1803
 28. Кружка общества молодых ткачей с. Сенткирайсабаджа и Вёршберень 1803 г.

csoké (1781., függ. 29. — 24/a kép), természetű rózsákkal megrakott a palotai takácsoké (1844., függ. 63. — 45/a kép), „gombokkal”, illetve „gyöngyszemekkel” kirakott a szentgáli gazdalegényeké (1867., függ. 79. — 51. kép) és a szentgáli takácsoké (1879., függ. 83). Domborművű kígyó díszíti a palotai fazekaslegények (1777., függ. 25) és a palotai vargacéh (1846., függ. 69) korsójának fülét.

Az ismertetett céhkorsók általában egyfülűek, kettő kivételével. Az egyik a veszprémi csapólegények korsója 1827-ből (függ. 52. — 40. kép). Ezen sajátosan elhelyezve a kiöntőcső alatt még egy kis fül van, ami azzal magyarázható, hogy az üresen is igen súlyos, hatalmas korsót így könnyebb volt borral megtöltve felemelni. Ilyen egy nagy és egy kisfülű lehetett a veszprémi csapók 1733-as korsója is, de fülei letörtek (függ. 8). Ilyen alakú egy nagy és egy kisfülű céhkorsó, ezeken kívül csak egy ismeretes még, a Baranya megyei sik-

29. Veszprémi csutorás kis társaság korsója. 1806.
29. Krug der Feldflaschenmacher-gesellschaft von Veszprém 1806
29. Chope de la petite société des gourdières de Veszprém 1806
29. Кружка мелкого общества веспремских флягоделателей 1806 г.

lósi szabócéhé 1758 — 1769-ből.⁵⁸ A másik kétfülű céhkorsó a szentkirályszabadjai bognároké 1863-ból (függ. 75. — 48. kép). Ennek, mint a klasszikus formájú olasz korsóknak, szimmetrikusan, oldalt van elhelyezve a két fül és a száján egymással szemben két kiöntőcső van, a fülekkel ellentétes oldalakon. Ilyen alakú céhkorsó is igen ritka. Mindössze két hasonlót ismerünk, a szántói csizmadiacéht 1752-ből⁵⁹ és a székesfehérvári magyar vargákét 1827-ből.⁶⁰

Külön kell megemlékeznünk a leányfalusi fazekas legénycéh kulacs (csutora) alakú lapos céhkorsójáról, amely, mint ilyen, teljesen egyedülálló (1811., függ. 41. — 31 és 31/a kép).

Az egyetlen, egészen kisméretű ivókancsó a veszprémi ácslegényeké 1881-ből (függ. 84. — 53. kép). Kiöntőcsőre nincs és mindössze 18,5 cm magas.

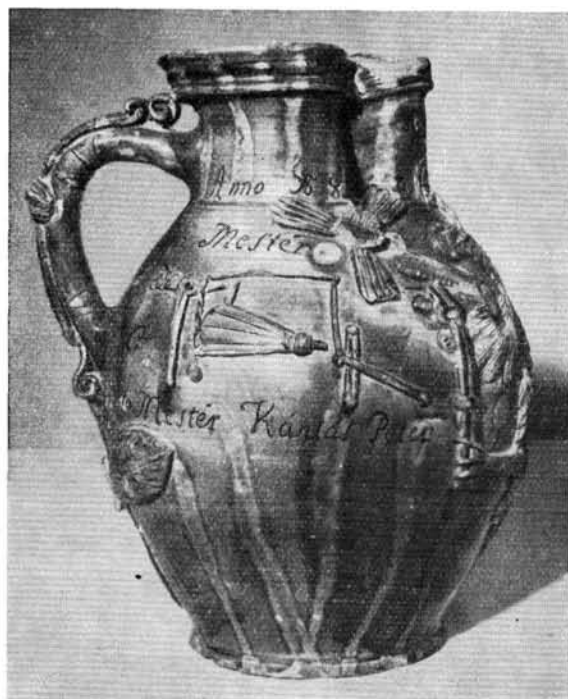
A céhkorsók, két kivétellel zöld, ólomázas technikával készültek, belsejük rendszerint sárgás színű. Az egyik kivétel a peremartoni külső csizmadiacéh korsója (függ. 23. — 18. és 18/a kép), amelyre fehérmáz alapon, sárga, barna és zöldszínű figurákat és növényi ornamenseket festettek. Ezt a korsót feliratának tanúsága szerint 1770-ben Öskün készítette Miller Mihály. A korsó alakra, méretre és díszítő motívumaira (virágos, leveles ornamentika, kétfejtű sasos, szívalakú pajzsba helyezett domborított csizmadia céhjelvénnyel) teljesen megegyezik a környék korabeli zöld, ólomázas céhkorsóival, de készítőjének nevéből, a készítés helyéből, tarka színéből és a szája szegélyén körülfutó mintából csaknem biztosra megállapíthatjuk, hogy felvidéki telepés későhabán reminiscenciákat őrző munkájával állunk szemben. Öskü ugyanis kifejezetten szlovák többségű falu volt a XVIII. század végén, a korsó szája szegélyén körbefutó motívum pedig a habán edények díszítésére annyira jellemző csipkefodor minta, amelyet a reneszánsz háromhalmos mintából, vagy a népművészetben gyakori tollmotívumból származtatnak, és a szakirodalom ún. Van Dyck minta néven tart számon.⁶¹ A másik, egy 1744-ből származó kis fazekas céhkancsó (függ. 12. — 11. kép) Berhidáról került a veszprémi múzeumba, amelyen halványzöld alapon sötétbarna színnel láthatjuk a jellegzetes fazekas-emblémát.

A zöld, ólomázas korsók a legkülönbözőbb szín-

árnyalatokat mutatják a legsötétebb méregzöldtől (meneshelyi bognárcéh 1815., függ. 44) és barnástól (balatonfőkajári bognárcéh 1774., függ. 24.), a világossárgás halványzöld színig. Némelyik erősen foltos (nagyvázsonyi kovácscéh 1743., függ. 11., veszprémi fazekascéh 1770., függ. 22, palotai fazekascéh 1777., függ. 25), vagy márványos (bakonyszombathelyi vagy ceszneki takácscéh 1781., függ. 29). Van olyan, amelyiket egész világoszöld, majdnem fehér lefutó csíkok élénkítene (veszprémi fazekas 1863., függ. 76). A veszprémi tobakcéh (1824., függ. 51. — 39. kép) és veszprémi német lakatosok (1829., függ. 54. — 41. kép) korsói halványkékeszöld árnyalatúak. Minden valószínűség szerint óntartalmú mázzal vannak fedve és egyúgyanazon mester munkái. Az óntartalmú fedőmáz elnyomja a domború díszítések éleit és a korsónak hideg, kemény külsőt ad. Ezzel szemben az ólomház minden kis mélyedésbe behatol, a kiemelkedő részekről lefolyik, a mélyebb részekben összegyűlik, így a vastagabb réteg megsötétedik, a kiemelkedő ékítmények pedig világosabbak maradnak, ami által a korsók plasztikus díszei árnyékoltabbá és még kiemelkedőbbé válnak.⁶² Néhány korsón, fekete mázzal emeltek ki egy-egy motívumot, mint pl. Vilonyai Pap Mihály korsóján a sas szárnyait (1744., függ. 14. — 13. kép), a balaton-

30., 30/a. Várpalotai kovácscéh korsója. 1808.
 30., 30/a. Krug der Schmiedezunft von Várpalota 1808
 30., 30/a. Chope de la corporation des forgerons de Várpalota 1808
 30., 30/a. Кружка гильдии кузнецов с. Варпалота 1808 г.

főkajári bognárokn (1774., függ. 24. — 19. kép) a kocsikerék háttérét és a két tulipánbimbót, vagy a pápai csizmadiákén (függ. 88.) a csizmát.

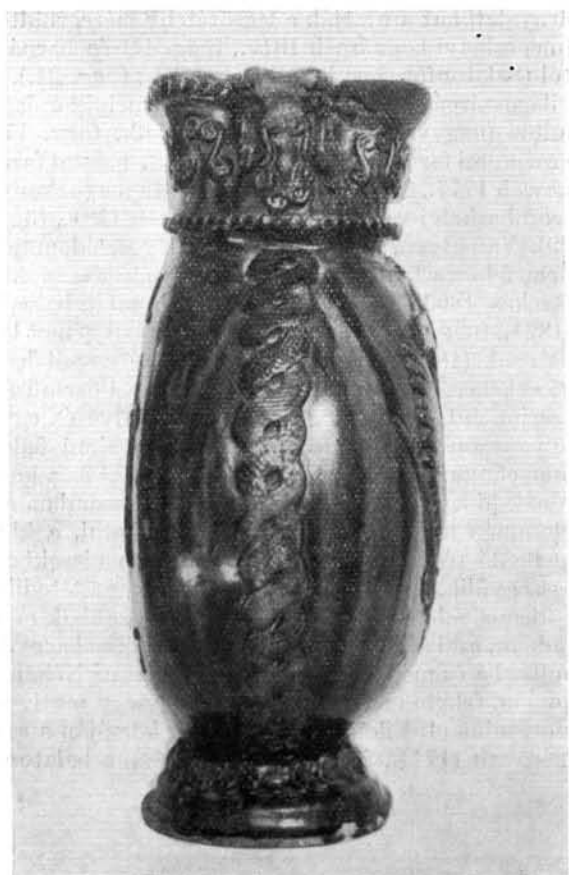
A zöld, ólomházas céhkorsók két fő díszítőtechnikája a *karcolás* és a *domborműves díszítés*. A XVIII. század első felére, de részben még egész a 70-es évekig, inkább a karcolásos (sgraffiato) technika a jellemző. A korsók hasát bekarcolt, geometrikus, vagy virág- és levélornamentikával látják el és csak a korsók hasának elején domborítják ki a szó szorosán vett értelmében a céhjelvénnyel, az emblémát, amely rendszerint a céh legjellegzetesebb munkaeszközét, vagy termékét ábrázolja. Ezenkívül legfeljebb az emblémát körülvevő keretet, vagy az évszámot képezik ki domborműves technikával. Jellegzetes példái a veszprémi bognárcéh 1721. évi (függ. 6. — 5. kép), a nagyvázso-

31., 31/a. Leányfalui (?) fazekas legénycéh korszója. 1811.
31., 31/a. Krug der Hafnerburschenschaft von Leány-
falu (?) 1811

nyi vargacéh 1725. évi (függ. 7), a nagyvázsonyi takácscéh 1740. évi (függ. 10. — 9. kép) és a nagyvázsonyi kovácscéh 1743. évi (függ. 11. — 10. kép) korszója, ezenkívül egy kenesei kovácscéhkorszó 1738-ból (függ. 9. — 8. kép), valamint a már említett egyetlen színes céhkorszó, a peremartoni csizmadiáké (függ. 23. — 18. kép), amelyen szintén kizárólag csak a mesterség emblémája van enyhén domborítva. A veszprémi csapók 1733-as korszóján (függ. 8. — 7. kép) még a mesterség szerszámai is csak kezdetlegesen, bekarcolva jelennek meg, a veszprémi csutorások 1766-ból való kis korszóján (függ. 20) pedig kizárólag csak bekarcolt, virágornamentika látható.

Speciális technikával készült a veszprémi varga-

31., 31/a. Chope de l'association des jeunes potiers de
Leányfalu (?) 1811
31., 31/a. Кружка гильдии подмастерьев гончаров с. Леань-
фалу (?) 1811 г.

céh 1750. évi gyönyörű sötétzöld mázú korszója (függ. 17. — 14., 14/a és 14/b kép). Ezen a karcolt indadíszítés mellett a virágok szirmai kissé mélyítve, közepük domborítva jelennek meg. Ez a technika a céhkorszóknál majdnem egyedülálló.⁶³ Jellegzetessége még ennek a korszónak, hogy hasa alsó harmadánál körbefutó vonal osztja ketté, alul gerzdes, geometrikus díszítés, a vonal fölött pedig gazdag leveles, virágos, tulipános motívumok helyezkednek el. Ez a beosztás és ornamentika, a feltűnően rövid nyak és a gömbalakhoz közelálló öblös forma, valamint a felirat betűtípusai, az újkeresztény gömbkorszókra emlékeztetnek.⁶⁴

A korszók másik díszítő módja a domborműves technika, nyilván a középkorból ered és a kályha-

32., 32/a. Peremartoni, berhidai és kiskovácsi egyesült takácscéh korszója. 1814.
32., 32/a. Krug der vereinten Weberzunft von Peremarton, Berhida und Kiskovácsi 1814.

csempék készítésének technikájára vezethető vissza. Ez a középkori reminiscencia érződik ki a domborműves, zöldmázaz céhkorsókból,⁶⁵ bár ezek általában csak a XVIII. században jönnek divatba.⁶⁶ A XVIII. század folyamán a céhkorsók domborműves díszítése egyre erősebben fejlődik és terjed, úgyhogy a század második felére már majdnem általánossá válik, a XVIII–XIX. század fordulójára pedig teljesen uralkodóvá lesz. Nem helytálló tehát A. Haberlandt-nak az a megállapítása, hogy a mesterségeket megjelenítő, domborműves fazekas-technika csak a XIX. században

32., 32/a. Chope de la corporation réunie des tisserands de Peremarton, de Berhida et de Kiskovácsi 1814
32., 32/a. Кружка объединенной гильдии ткачей сс. Перемартон, Берхида и Кишковац 1814 г.

lép fel. Lehet, hogy az egykori Nyugatmagyarország területére ez a jellemző, de a Veszprém megyei és általában a belső dunántúli céhkorsók domború, céhjelvénys emblémái – mint láttuk – már a XVIII. század elején megjelennek, ha nem is olyan gazdagon és plasztikusan, mint később a század végefelé és a XIX. század első negyedében.

A XVIII. század derekán tehát a domborműves díszítőtechnika veszi át a vezető szerepet. Egyre kevesebb karcolt díszítést találunk, míg végülis a karcolás területe kizárólag a feliratokra zsugorodik össze. De azért helyenként még a XIX. század ele-

33., 33/a. Várpalotai szűcscéh korsója. 1814.
33., 33/a. Krug der Kürschnerzunft von Várpalota 1814

33., 33/a. Chope de la corporation des pelletiers de Várpalota 1814
33., 33/a. Кружка гильдии скорняков из с. Варпалота 1814 г.

jén is található egy-egy szép sgraffiato, pl. a peremartoni, berhidai és kiskovácsi takácscéh 1814. évi korsóján (függ. 42. — 32/a kép). Ettől kezdve tehát nemcsak az embléma, hanem a teljes díszítés is domborműves technikával készül. Legkorábbi, legszebb példák erre a Vilonyai Pap Mihály korsója 1745-ből (függ. 14. — 13. kép), a veszprémi pintércéhé 1761-ből (függ. 18. — 15, 15/a és 15/b kép), a veszprémi fazekasok legénykorsója 1770-ből (függ. 22. — 17. kép), a balatonfőkajári bognároké 1774-ből (függ. 24. — 19 és 19/a kép), és a palotai fazekaslegényeké 1777-ből (függ. 25. — 20. kép). A vaszari takácsok korsóján (1778., függ. 26. — 21. kép) és a bakonyzombathelyiekén (1781., függ. 29. — 24 és 24/a kép) már a virágornamentika is teljesen domborműves. A domborműves technika a

XIX. század első negyedében éri el mértéktartó gazdagságának és kifejezőerejének csúcspontját. Ettől kezdve — különösen a század második felében — gazdagsága és plaszticitása ugyan még tovább fokozódik, kifejezőereje és esztétikai értéke azonban fokozatosan hanyatlik, a korsó alakja súlyossá, díszítése túltömötté válik (pl. a bándi, vagy szentgáli vegyes ipartársulat korsója 1888-ból, függ. 85. — 54. kép).

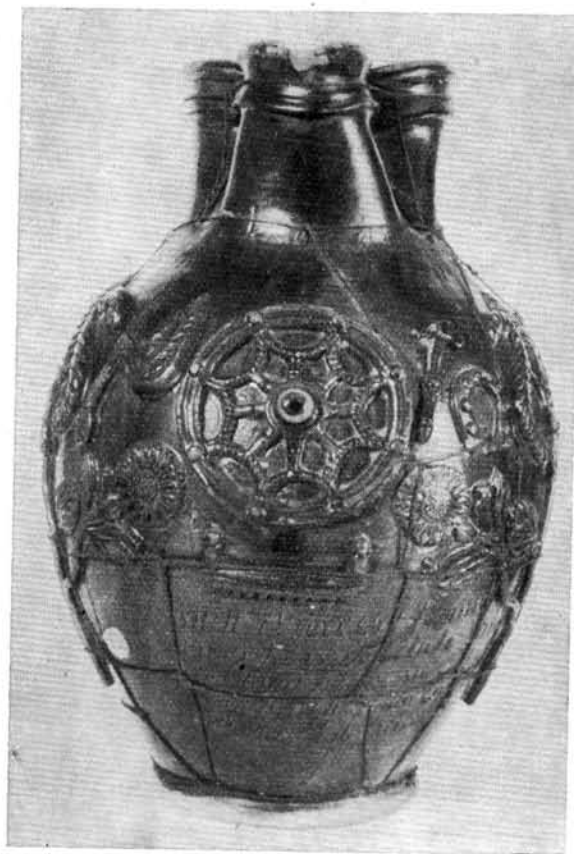
A domborműves díszítések túlnyomó többsége kézi formálás eredménye. Ezért híven tükrözi a készítő helyi fazekasmester egyéni ötletességét, kompozíciókészségét és kézügyességét, ugyanakkor a helyi jellegű népies formakincset és kifejezőmódot. A díszítések másik része préselt technikával került a korsókra. Ezek rendszerint az ún. cif-

34. Menceshelyi bognár- és kovácscéh korszója 1815.
 34. Krug der Wagner- und Schmiedezunft von Menceshely 1815
 34. Chope de la corporation des charrons et des forgerons de Menceshely 1815
 34. Круга гильдии каретников и кузнецов с. Менчхей. 1815. г.

rázófával benyomkodott, sorozatban ismétlődő kis csillagdiszkek, vagy egyéb, ugyanazon a korszón ugyancsak többször ismétlődő más díszítő motívumok, gyakran vallási vonatkozású domborművek, feszület, szentek ábrázolása, stb., amelyeket fa, cserép, vagy gipszformákból nyomtak ki és illesztettek félkemény állapotban az edény testére.

A korszók karcolt és domborított díszítő elemeit a következő csoportokba oszthatjuk:

1. emblémakeretek,
2. címerállatok,

3. egyházi vonatkozású díszítmények,
4. geometriai díszítések,
5. indás, leveles és virágos ornamentika,
6. mesterségjelvények (szerszámok, készítmények, egyéb természetes ábrázolások).

1. A domborműves mesterségjelvényeket, szerszámokat, illetőleg készítményeket általában valamilyen keretbe foglalva helyezték el embléma-szerűen a korszók hasán, rendszerint a kiöntőcsőr alatt, a korszó közepén, de gyakran ettől jobbra és balra is.

A különféle keretek közül leggyakoribb a szív-

35. Szentkirályszabadjai bognár ifjú társaság korszója. 1815.
 35. Krug der Wagnergesellschaft von Szentkirályszabadja 1815
 35. Chope de la société des jeunes charrons de Szentkirályszabadja 1815
 35. Круга общества молодых каретников с. Сенткирайсабаджа 1815 г.

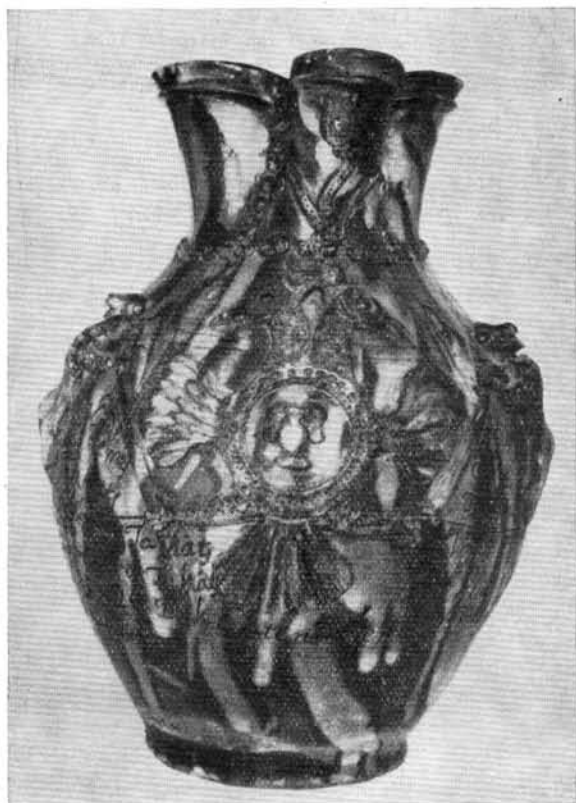
alakú. Már az 1725. évi vázsonyi vargacéh-korsón (függ. 7. — 6. kép) karcolt, tülevelekkel szegélyezett szív közepén helyezkednek el a különféle vargaszerszámok. Még gyakoribb a szívalakban összeállított levélkoszorú alkalmazása (veszprémi vargacéh 1750., függ. 17. — 14. kép, veszprémi tobakcéh 1824., függ. 51). A koszorú többé — kevésbé elszakadva a szívformától, sokszor két hajlított leveles ágként jelenik meg a korsó hasán. (palotai posztóscéhkorsó 1834., függ. 60., veszprémi német lakatos, órás és fegyverkészítőcéh 1829., függ. 54., pápai csizmadiacéhkorsó függ. 88., szentkirályszabadjai bognár céhkorsó 1862., függ. 75., csöglei takácskorsó 1844., függ. 66. és szentgáli

37. Várpalotai csizmadia ifjú társaság korsója. 1823.
 37. Krug der Stiefelmacheresellschaft von Várpalota 1823
 37. Chope de la société des jeunes bottiers de Várpalota 1823
 37. Кружка общества молодых сапожников с. Варпалота 1823. г.

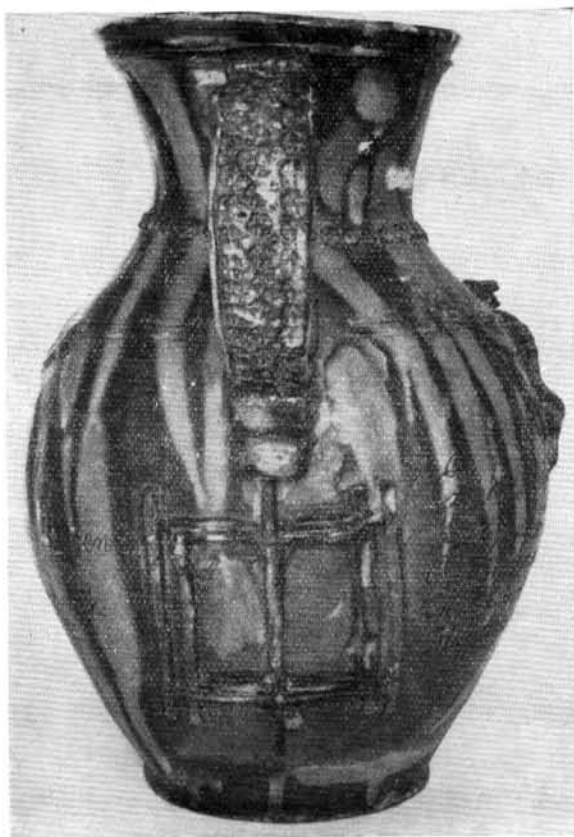
36. Várpalotai lakatoscéh korsója. 1816.
 36. Krug der Schlosserzunft von Várpalota 1816
 36. Chope de la corporation des serruriers de Várpalota 1816
 36. Кружка гильдии замочников с. Варпалота 1816 г.

takácskorsó 1879., függ. 83. — 52. kép). Igen sok céhkorsón zsinórszerűen kiképzett, domború, szív alakú keret látható (várpalotai(?) takácscéh 1844., függ. 65., várpalotai csizmadia ifjutársaság 1824., függ. 49. — 37. kép, palotai építőipartársulat 1896., függ. 86., odori hegyközségi korsó 1790., függ. 31. — 25. kép.). A szívalaku keret egyes céhkorsókon éles, sima vonallal domborodik ki. Pl. a veszprémi magyar vargacéh korsóján (1843., függ. 63. — 44. kép). Ez az éles, erősen kidomborodó sima kontúr különösen a Zala és Somogy megyei céhkorsókra jellemző, amelyeknél leggyakrabban szigorúan csak a kereten belül helyezkednek el emblémaszerűen a domborművű jelvények, vagy alakok, a kereten kívül a korsó felülete általában sima.

38., 38/a. Csajági takácscéh korsója. 1824.
38., 38/a. Krug der Weberzunft von Csajág 1824

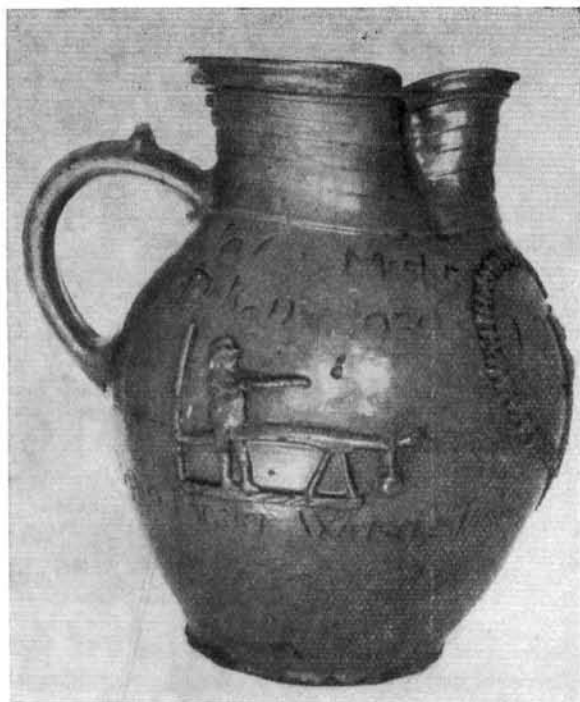

38., 38/a. Chope de la corporation des tisserands de Csajág
1824
38., 38/a. Кружка гильдии ткачев с. Чаяг. 1824 г.

A zalai és somogyi céhkorsók emblémakeretei különösen középkoriasoknak hatnak. Gyakran nem is csak szív és kör, hanem 6, vagy 4-karéjos alakúak. A profilált keresztmetszetű, élesen kiugró relief-szerű vakmérműves keretek kifejezetten a gótikus építészeti díszítőelemek továbbélését jelzik. Valószínűnek látszik, hogy ennek a hagyománynak Sümeg volt az őrizője. Itt készült a zalabéri takácsok céhkorsója 1770-ben,⁶⁷ 4 és 6-karéjos profilált keresztmetszetű mérműves emblémakeretekkel és a türjei takácsoké ugyancsak 4-karéjos, de már csak zsinórdísszel kiképzett keretekkel ellátott korsója 1842-ben.⁶⁸ Ugyancsak majdnem egészen biztosra vehető, hogy Sümegen készült a profilált keresztmetszetű kőralakú emblémakeretek első és legközépkoriasabb példáját magán vise-

lő karádi takácscéhkorsó 1750-ből 5 darab medaillonnal.⁶⁹ Ugyanilyen profilált keresztmetszetű, de szívkeretet mutat a keszthelyi (vörsi) halászcéh 1744. évi korsója,⁷⁰ sőt még a tapolcaszentgyörgy-hegyi csizmadiacéhé is 1839-ből.⁷¹ Ez utóbbihoz igen hasonlít a Balatoni Múzeum egy másik — keresztre feszítéses jelenetet ábrázoló — korsója.⁷²

A magasan kidomborított, széles, szívalaku keretet szokás volt ujjnyomkodással is díszíteni. (szentkirályszabadjai bognárcéh 1815., függ. 45. — 35. kép), vagy rovátkolni (peremartoni, csajági és balatonfőkajári csizmadiacéh 1823., függ. 48., veszprémi fazekas legénykorsó 1770., függ. 22. — 17. kép, balatonfőkajári bognárcéh 1774., függ. 24. — 19. kép), esetleg a cifrázófával kis csillagokkal kidíszíteni (veszprémi pintércéh 1761., függ.

39. Veszprémi tobakcéh korszója. 1824.
 39. Krug der Weißgerberzunft von Veszprém 1824
 39. Chope de la corporation des mégissiers de Veszprém 1824
 39. Кружка веспремской гильдии дубильщиков 1824 г.

zett címerpajzzsal is találkozunk (szentkirályszabadjai és vörösberényi takácscéh 1803., függ. 37. – 28. kép).

2. Az emblémát övező keretek vagy önmagukban a korszó sima hasán emelkednek ki (szentkirályszabadjai bognárcéh 1815., függ. 45. – 35. kép, vespérmé csapólegénycéh 1827., függ. 52., Veszprémi magyar vargacéh 1843., függ. 63. – 44. kép, vespérmé asztaloscéh 1866., függ. 77), vagy pedig *címerállatokkal* körülvéve. A céhkorszók két legelterjedtebb címerállata a kétfejű sas és a heraldikai oroszlán, amely minden esetben párosan jelenik meg. Az ismertetett korszók közül 18 darabon szerepel a kétfejű sas, 12 darabon a két ágaskodó oroszlán, 6 darabon pedig mind a kettő együtt látható.

A kétfejű sas, mint a magyarországi céheraldika jellegzetes motívuma, a királyi Magyarország

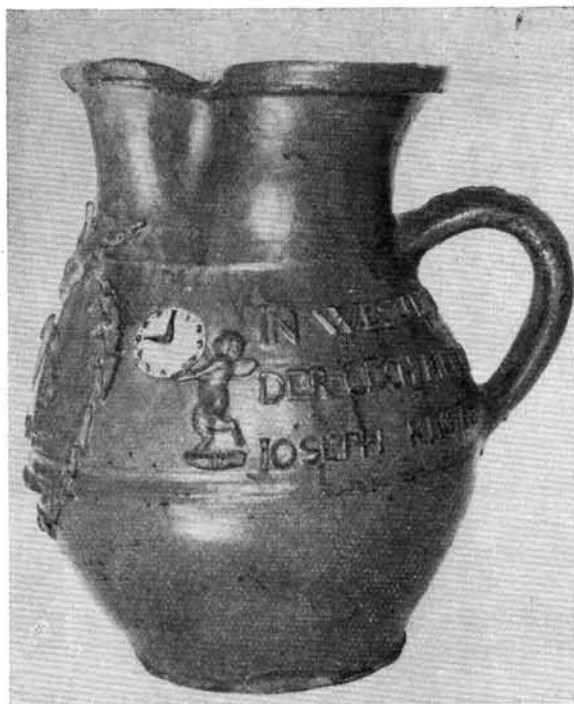
18. – 15. kép, palotai szücscéh 1814., függ. 43. – 33. kép), kis gömböklével, vagy kiemelkedő kerek „szegfejekkel kiveni” (veszprémi takács 1800., függ. 36. – 27. kép, vespérmé asztalos 1866., függ. 77. – 50. kép). A szívkeret néhány esetben barokkos kartus formát öltött (balatonfőkajári vegyescéh 1847., függ. 71. – 47. kép), sőt néha egész alakjával megfordult (várpalotai szürszabócéh 1862., függ. 74). A szívalaku kereteken kívül egyéb, különböző barokkos kartusszerű keretek is felbukkannak (vázsonyi takácscéh 1740., függ. 10. – 9. kép, várpalotai fazekaslegénycéh 1777., függ. 25, vespérmé csutoráscéh 1806., függ. 38. – 29. kép). Sűrűn előfordulnak az ovális (palotai kovácscéh 1808., függ. 39. – 30. kép) és köralakú keretek (palotai fazekascéh 1816., függ. 47, palotai lakatoscéh 1816., függ. 46. – 36. kép, csajági takácscéh 1824., függ. 50. – 38. kép, palotai takácscéh 1844., függ. 64. – 45. kép), sőt kifeje-

40. Veszprémi csapó ifjú társaság korszója. 1827.
 40. Krug der Tuchmachergesellschaft von Veszprém 1827
 40. Chope de la société des jeunes foulons de Veszprém 1827
 40. Кружка общества молодых веспремских валяльщиков 1827. г.

41. Veszprémi német lakatos- órás- és puskaműves céh korsója. 1829.
 41. Krug der deutschen Schlosser-, Uhrmacher- und Büchsenmacherzunft 1829
 41. Chope de la corporation allemande des serruriers, des horlogers et des armuriers de Veszprém 1829
 41. Кружка веспремской немецкой гильдии замочников, часовщиков и ружейных мастеров 1829 г.

területén különösen elterjedt. A török hódoltság után felszabaduló dunántúli részeken újjáalakult céhszervezetek a királyi privilégiumlevelek kétfejű sasos pecsétjeinek hatására ezt a motívumot mintegy a királyi szabadsalomlevél megtestesítőjeként kezdték használni és alkalmazni. A motívum épp a dunántúli céhheraldika révén teljesen népiessé, és ezen keresztül — bármilyen különösen hangozók is — kifejezetten magyarra vált.⁷³ A kétfejű sas ábrázolások hallatlanul gazdag, stilizált formáikkal a magyaros, népies díszítőelemek közé mélyen beágyazva, szívpujzsukban a falusi kismesterek egyszerű szerszámaival és termékeivel (csiz-

ma, musta, bicskia, vetélő) a céhkorsók jellegzetes díszítőmotívumainak egészen speciális, majdnem elmaradhatatlan elemei közé számítanak.

A kétfejű sas már az 1740-es évektől kezdve szerepel, kb. egy évszázadon keresztül a céhkorsókon, egész az 1830-as évekig. A szabadságharc után azonban eltűnik, de hogy mennyire meggyökeresedett, népies motívummá vált, azt az is mutatja, hogy a Bach-korszak császári önkényének szimbólumaként oly gyűlöletessé vált kétfejű sas még 1869-ben is felbukkan egyszer a színmagyar Szentgál takácscéh korsóján, igaz, hogy szívpujzsában — talán ellensúlyként — hatalmas kettős kereszt díszlik. A leányfalusi fazekaslegények 1811. évi korsóján is (függ. 41.) a magyar címerpajzs díszíti a kétfejű sas mellét. Később is többször jelenik meg a koronás magyar címer, főleg a 60-as és 70-es években, de ekkor már kétfejű sas nélkül (szentgáli gazdalegénytársaság 1867., függ. 79, és egy másik szentgáli céhkorsó függ. 92).

42. Veszprémi szűcscéh korsója. 1830.
 42. Krug der Kürschnerzunft von Veszprém 1830
 42. Chope de la corporation des pelletiers de Veszprém 1830
 42. Кружка веспремской гильдии скорняков 1830 г.

43. Várpalotai fazekascéh korszója. 1838.

43. Krug der Hafnerzunft von Várpalota 1838

43. Chope de la corporation des potiers de Várpalota 1838

43. Кружка гильдии гончаров с. Варпалота 1838 г.

tonfőkajári bognároké pl. (1744., függ. 24. — 19/a kép) egyik lábával bognárbárdot másikkal vonókést tart, a palotai lakatosoké pedig kalapácsot és reszelőt (1816., függ. 46. — 36. kép). A sas farkát rendszerint legyező-, vagy kagylóalakúan képezték ki. A nyakak aránytalanul hosszúak (pl. a szentkirályszabadjai és vörösberényi takácscéh 1803-as korszóján, függ. 37. — 28. kép). A sasok szájukban vagy fejük fölött a mesterség jelvényét tartják. A palotai kovácscéh 1808. évi korszóján pl. patkókat (függ. 39. — 30. kép), a pápai takácslegényekén (függ. 89. — 55. kép) és a peremartoni, berhidai és kiskovácsi takácsok 1814. évi korszóján (függ. 42. — 32. kép) pedig egy-egy vetélt.

A kétfejű sas a céhkorszókon általában csak keret. Mellén rendszerint nagyméretű, népies, szívalakú pajzs foglal helyet, úgyhogy maga a sas jóformán csak két hosszú vékony nyakból és fejből és két, többnyire igen erősen stilizált szárnyból áll. A nagyvázsonyi kovácsok 1743. évi korszóján (függ. 11. — 10. kép) pl. szinte csak néhány bekarcolt vonal utal arra, hogy a központi embléma kétfejű sas háttéréből emelkedik ki. Hasonlóképp végletekig stilizáltan jelentkezik a motívum a veszprémi pintércéh 1761. évi korszóján (függ. 18. — 15. kép) is, ahol a szárnyak alakja épp hogy csak sejtetni enged a sas jelenlétét. A sas lábai gyakran hiányoznak, ha pedig megvannak, vagy kardot, vagy a mesterség jellegzetes szerszámát tartják. A bala-

44. Veszprémi magyar vargacéh korszója. 1843.

44. Krug der ungarischen Schuhmacherzunft von Veszprém 1843

44. Chope de la corporation hongroise des cordonniers de Veszprém 1843

44. Кружка веспремской венгерской гильдии сапожников 1843 г.

45., 45/a. Várpalotai takácscéh korsója. 1844.
45., 45/a. Krug der Weberzunft von Várpalota 1844

45., 45/a. Chope de la corporation des tisserands de Várpalota 1844
45., 45/a. Кружка гильдии ткачев с. Варпалота 1844 г.

A két fej között rendszerint kereszttel ellátott korona lebeg.

A kétfejű sasos motívumtól élesen megkülönböztethető az egyfejű empire (napóleoni) sas alakja. Különös paradoxonként hat, hogy a közel 20 darab magyar feliratos, kétfejű sasos céhkorsó mellett az egyetlen német feliratút, a veszprémi német lakatos, órás és fegyverkészítő céh 1829. évi korsóját (függ. 54.) díszíti a napóleoni empire sas; talán éppen a friss nyugatias, városiasabb divat hatását tükrözve.

A másik legjellegzetesebb címerállat, az orosz-lán, ugyancsak megtalálható a korsók nagyrészen. Két, 1746-ból származó takácscéhkorsón jelennek meg először (függ. 15. és 16), két hátsólábukon ágaskodva, mellső lábaikkal a takácsmesterség jellegzetes emblémáját, a három, háromszögben

összeállított vetélőt tartják, mint szabályszerű heraldikai címertartó állatok. Ugyancsak ilyen helyzetben tartják a hatalmas ollót, a szabóesterség jelvényét a veszprémi szabócéh 1780-ból való korsóján (függ. 28. – 23. kép). Köralakú keretbe helyezett takács-emblémát tart két ágaskodó orosz-lán a palotai takácscéh 1844. évi korsóján is (függ. 64. – 45. kép). A veszprémi takácscéh 1800-ból való legénykorsóján (függ. 36., – 27. kép) a hatalmas szívalakú keretbe foglalt takács-embléma két oldalán ugyancsak egy-egy orosz-lán helyezkedik el, de ezek már nem tekinthetők valódi címertartóknak, mert mellső és hátsó lábaikkal egyaránt szinte rákapaszkodnak a nagy, szívalakú pajzsra.

A két ágaskodó orosz-lán gyakran a korsó hasának közepét elfoglaló kétfejű sasos emblémától

jobbra és balra helyezkedik el, mintha a kétfejű sasos címernek lennének címertartói. Ez a heraldikailag teljesen szabálytalan tobzódás a címertartókkal (hiszen maga a kétfejű sas is címertartó már, mert mellén viseli a címerpajzsot), a céh-heraldika jellegzetes, népies, hivatkozó túlzása. Számos ilyen korsót ismerünk. Ilyen a veszprémi pintéreké 1761-ből (függ. 18. — 15/a kép), a veszprémi fazekaslegényeké 1770-ből (függ. 22.) és a csajági takácsoké 1824-ből (függ. 50. — 38. kép).

Az oroszlánok gyakran a mesterség valamelyik szerszámát tartják a lábuk karmai között. A tósokberéndi bognárok és pintérek korsóján (1794., függ. 34. — 26. kép) az oroszlánok mellső lábukkal bognárbárdot és vonókést, hátsó lábukkal pedig egy-egy kádárbunkót tartanak, a leányfalusi fazekaslegények 1811. évi korsóján (függ. 41. — 31. kép) fakést és egy másik fazekas szerszámot, a veszprémi csutorásokén (1806., függ. 38) egy-egy szekercét, a palotai szűcsökén (1814., függ. 43. — 33. kép) húsolókéseket, a csajági takácsokén (1824., függ. 50. — 38. kép) vetélőket, a bándi vegyes ipartársulatén (1888., függ. 85) pedig egy kocsike-reket tartanak.

46. Várpalotai vargacéh korsója. 1846.

46. Krug der Schumacherzunft von Várpalota 1846

46. Chope de la corporation des cordonniers de Várpalota 1846

46. Кружка гильдии сапожников с. Варпалота 1846 г.

A népies, kérédkő, büszkélkedő falusi céh-heraldika — akárcsak a céhpecséteken és behívótáblákon — a korsókon is igyekezett a nemesi címerek motívumaihoz igazodni. A címertartó és kézműves szerszámokat markoló oroszlánok mellett kivont kardú oroszlánok is elő-elő bukkannak a korsókon (várpalotai fazekaslegénycéh 1777., függ. 25. — 20. kép, és tapolcafői takács kistársaság 1836., függ. 61), a magyar nemesi heraldikának ezek a legkedveltebb hagyományos címerállatai, újból és újból megerősítve azt a tételt, hogy a magyarországi és azon belül különösen a magyar jellegű céhek, a nemesi társadalom tagjainak tekintették magukat, nem is minden jogcím nélkül, hiszen tagjaik jórésze a falusi kisnemesség soraiból került ki.

A korsókon megjelenített heraldikai oroszlánok primitív, elrajzolt alakjukkal gyakran mesebeli szörnyeknek, vagy egyéb állatnak (kutyanak, tigrisnek, vagy macskának) látszanak. A sörényük, mint valami rövid pelerin van rájuk akasztva (két takácskorsó 1746., függ. 15., 16), nyelvüket kiöltik, fejüket gyakran hátrafelé fordítják és farkuk sokszor a heraldikai hagyományoknak megfelelően két bojtban végződik.

A kétfarkú oroszlánok sűrű előfordulásából — elsősorban a felvidéki, habán-jellegű céhkorsókon — olyan általános következtetést vontak le, hogy ezt a motívumot, mint Csehország jellegzetes címerállatát, a habánok Morvaországból hozták magukkal és annak széleskörű elterjedése a magyarországi céhek körében éppen a habán fazekasok befolyásának tulajdonítható.⁷⁴ Ez a megállapítás — bármennyire is meggyőzően hangzik — ilyen határozottan és egyértelműen nem tartható fenn, mert a címertartó oroszlánok a nemzetközi heraldika Európaszerte elterjedt motívumai, ezenkívül a céhkorsókon alkalmazott oroszlánok jórésze nem kétfarkú, de mindezekről függetlenül a XVI. századtól kezdve a magyar heraldikában is igen sűrűn találkozunk kétfarkú oroszlánokkal.⁷⁵

A címerállatoktól élesen megkülönböztetendők a korsókon ábrázolt egyéb állatok. Ezek nem a heraldika, hanem elsősorban a népi díszítőkedv természetéből ellesett motívumai. Leggyakoribb a madár-ábrázolás. Már a vázsonyi vargák 1725. évi korsóját (függ. 7. — 6. kép) is két egyszerűen bekarcolt, csőrében leveles, kelyhes virágot tartó ma

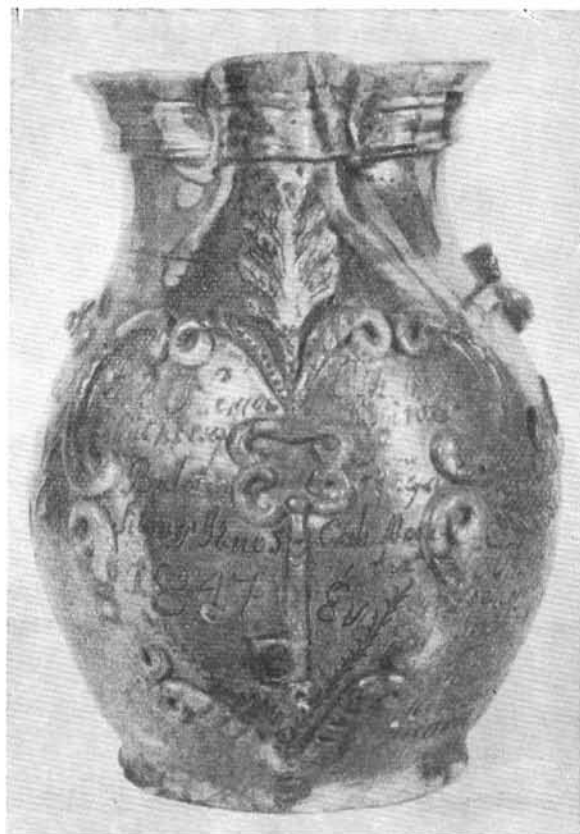
47. Balatonfőlkajári bognár-, asztalos-, lakatos- és kovács-céh korszója. 1847.
47. Krug der Wagner-, Tischler-, Schlosser- und Schmiedezunft von Balatonfőlkajár 1846
47. Chope de la corporation des charrons, des menuisiers, des serruriers et des forgerons de Balatonfőlkajár 1847
47. Круга гильдии каретников, столяров, замочников и кузнецов с. Балатонфёкаяр 1847 г.

dárka díszíti, mint a központi emblémát kitöltő díszítőmotívum, a peremartoni, berhidai és kiskovácsi takácsceh 1814. évi korszóján (függ. 42. — 32/a kép) egy-egy szépen kirajzolt népies formájú galamb karcolt rajzolata látható, a kétoldalt elhelyezett, ugyancsak sgraffiato technikával bekarcolt virágok fölött. Érdekes és jellegzetesen népi madár-ábrázolás látható a szentkirályszabadjai (vagy vörösberényi) bírák és „esküdturaimék” korszóján is (függ. 13. — 12. kép), ugyancsak virágdíszek közé bekarcolva (1744).

A természetes és címerállatok között középhelet foglalt el a szarvas. Két természetes szarvas díszíti a veszprémi fazekascéh 1863-ban készült korszóját (függ. 76. — 49. kép). Ugyancsak egy-egy szarvas látható a szentgáli takácsceh 1869-ből való korszóján is, (függ. 81), de itt már nyilván a szentgáli nemes királyi-vadászok ősi címerállatával állunk szemben.

3. A céhek vallásos színezete a középkor után erősen lecsökkent, de Mária Terézia királynő uralkodása alatt, aki központilag nyúlt bele a céhek életébe, ismét előtérbe került vallási szerepük. Ezért a XVIII. és XIX. század céhkorszóin is felfel bukkannak az *egyházi jellegű motívumok*. A Veszprém megyei céhkorszók egyházi vonatkozásokban viszonylag szegények, aminek nyilván az a magyarázata, hogy a megye lakossága felekezeti szempontból igen vegyes képet mutat. A veszprémi csapók 1733-as korszóján (függ. 8) külön kidomborított keretű Krisztus-monogram van bekarcolva (I. H. S. betűk, kettős kereszttel), ezenkívül a bándi vegyes ipartársulat 1888-as korszóján (függ. 85) látható közvetlenül a kiöntő alatt kis feszület. Hasonlóképp feszület díszíti a szentgáli katolikus olvasóköri 1903. évi (függ. 87) korszóját is. Ezzel szemben a katolikus Zala és Somogy megye céhkorszóinak legnagyobb részén elmaradhatatlanok a vallási vonatkozású, figurális ábrázolások; feszület (Sümeg 1865.),⁷⁶ Krisztus-monogram (Zalabér 1770.),⁷⁷ feszület Mária és Szent János alakjával (Karád 1750.),⁷⁸ Szántó 1752.,⁷⁹ Búcsúszent aszóló 1793.,⁸⁰ Tapolca 1839.⁸¹) szívből kinövő kereszt stb.

Veszprém megyében a református községekben

viszont gyakoriak a zöld, ólommázás eklézsiakorszók, amelyek kifejezetten céhkorszóalakúak és nagyságúak, és a céhmester, vagy atyamester neve helyett rendszerint a készíttető kurátor nevét viselik. Ilyen pl. a szentkirályszabadjai református eklézsia 1780-ban készült korszója (függ. 27. — 22. kép), amelynek egyetlen figurális dísz a református egyház egyik jellegzetes emblémája, a kehely.

4. A céhkorszókat díszítő motívumok zöme, kisebb részben geometrikus, nagyobb részben virágos, leveles, indás. A geometrikus díszítő elemek inkább karcoltak, a virágos, leveles, indás díszítések mindkét technikával készültek.

A *geometrikus díszítések* közül a legegyszerűbb a körbefutó, vízszintes, karcolt, egyenes, vagy hullámos csík (veszprémi vargacéh 1750., függ. 17. — 14, 14/a és 14/b kép) és a két vízszintes vonal között ferde, egymással párhuzamosan körbefutó vonalkázás (vázsonyi kovácsceh 1743., függ. 11. — 10. és 10/a kép., ismeretlen fazekascéh 1767., függ. 21), a domborművesek közül pedig a körbefutó gyöngydíszítés. Általában inkább a XVIII. század

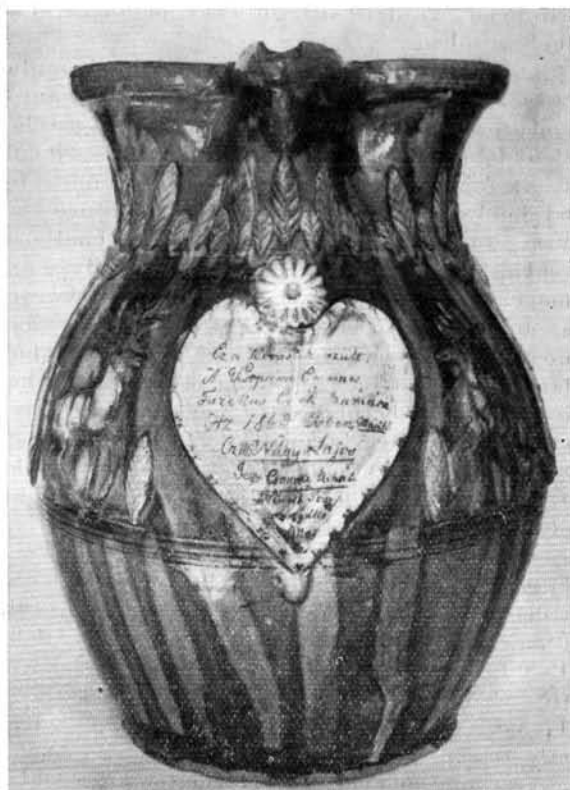
48. Szentkirályszabadjai bogárnécéh korsója. 1862.
 48. Krug der Wagnerzunft von Szentkirályszabadja 1862
 48. Chope de la corporation des charrons de Szentkirályszabadja 1862
 48. Кружка гильдии каретников с. Сенткирайсабадья 1862 г.

nak (függ. 23. — 18/a kép) színes, festett, akácleveles, virágornamentikája is.

A kétfülű olaszkorsóból vagy szívből kinövő, háromágú leveles virágdísz az ősi dionysosi életfa változata. Maga az olaszkorsó is teljesen népies motívummá vált és emellett a fazekascéh jelvényeit díszíti, rendszerint a fazekaskorong tetején egy egyenesen kiálló és egy-egy jobbra és balra, lefelé kihajló leveles, virágos ággal. Ilyen olaszkorsós, háromágú, leveles, virágos, karcolt ornamentika díszíti a veszprémi csutoráscéh 1766. évi korsóját (függ. 20). Ugyanez a motívum található — de már domború technikával — egy 1767. évi felirat nélküli céhkorsón (függ. 21) is. Végül a vaszari takácsok 1778-as korsóján (függ. 26) megjelennek a hatalmas, vastag, domború, indás tulipánok és

derekáig találkozunk geometrikus díszítőelemekkel, ettől kezdve az indás, virág- és levélornamentika kerül túlsúlyba és válik teljesen uralkodóvá.

5. A karcolt, *virágos, leveles, indás motívumok* közül igen érdekes és különleges virágrajzolatokat mutat a legrégibb veszprémi céhkorsó, az 1721-ből származó díszes bogárnécéhkorsó (függ. 6. — 5/b kép), Az 1725. évi nagyvázsonyi vargacéhkorsón (függ. 7. — 6/a kép) sok egyéb virág között, a tulipán is megjelenik. Az 1740. évi vázsonyi takácscéhkorsón (függ. 10. — 9/a kép) kis, kétfülű olaszkorsóból háromágú, leveles indák nőnek ki, amelyeknek végét tulipánok díszítik. A leveles ág akácra emlékeztet. Ugyanez a motívum ugyanezzel a sgraffiato technikával látható Baronyai Ferenc kenesei (?) kovácsmester 1738. évi korsóján (függ. 9. — 8/a kép) is. Biztosra vehető, hogy a két korsó egy kéz munkája, mégpedig Fülemile Mátyás fazekasé. Erősen emlékeztet erre a motívumra a pormartoni külső csizmadiacéh 1770-ből való korsójá-

49. Veszprémi fazekascéh korsója. 1863.
 49. Krug der Hafnerzunft von Veszprém 1863
 49. Chope de la corporation des potiers de Veszprém 1863
 49. Кружка веспремской гильдии гончаров 1863 г.

50. Veszprémi asztaloscéh korsója. 1866.
 50. Krug der Tischlerzunft von Veszprém 1866
 50. Chope de la corporation des menuisiers de Veszprém 1866
 50. Кружка веспремской гильдии столяров 1866 г.

ma a szőlő, amely a veszprémi szűcsök 1830-as korsóját (függ. 57. — 42. kép.) díszíti, valamint a hegyközségi korsókat (Mélyárok 1791., függ. 32., Ódori 1790., függ. 31. — 25. kép.). A virágok gyakran cserépből, vagy kosárból nőnek ki (pl. a három napraforgó a palotai csizmadia 1824. évi korsóján (függ. 49. — 37. kép.) és a három tulipán és szegfű a csöglei takácsok 1844. évi korsóján (függ. 66). A vastag, rovátkolt indák, végükön kis rozettával gyakran úgy néznek ki, mint a csirkelábak (szentgáli főszegi gazdalegénység korsója 1867., függ. 79. — 51. kép).

6. A céhkorsók legfőbb központi díszítőeleme a *céhjelvény*, amely legtöbbször a mesterség jellegzetes szerszámaiból és készítményeiből áll.

Az élelmezési ipar szakmáiból kifejezetten Veszprém megyei céhkorsót nem ismerünk. Sem a pé-

egyéb virágok. Ez a díszítő stílus válik a század végén általánossá (tósokberendi kovács-bognárcéh 1794., függ. 34. — 26. kép). Tipikus példája a palotai szűcsceh 1814. évi korsója (függ. 43. — 33/a kép) tulipán és szegfű motívumokkal. Az 1815-ös meneshelyi kovácsceh korsóján (függ. 44. — 34. kép) a tulipán mellett már a napraforgó is ott látható, a palotai csizmadia ifjútársaság korsóját (1824., függ. 49. — 37. kép) pedig már kizárólag napraforgók díszítik. Általában a lendületes, nagyméretű, vastag indavezetés jellemzi ezt a stílust (veszprémi csapólegények korsója 1827., függ. 52. — 40. kép). Másik kedvelt, domborított motívu-

51. Szentgáli főszegi gazdalegénység korsója. 1867.
 51. Krug der Burschenzeche der Landwirte von Szentgál-Főszeg 1867
 51. Chope de l'association des jeunes cultivateurs de Szentgál-Főszeg 1867
 51. Кружка общества молодых земледельцев с. Сентрал-фэсер 1867 г.

kek, sem a mészárosok céhedényei nem maradtak fenn. Ervébként egyetlen dunántúli pék, vagy mészáros céhkorsót sem ismerünk. Oka talán az, hogy ezek, mint kifejezetten városi és inkább német jellegű iparok, nem használták a népies, falusias céhkorsókat. Az élelmezési ipar egyik, az őstermeléshez szorosan kapcsolódó, speciális dunántúli ága viszont a halászat. A balatoni halászcéheknek igen érdekes céhkorsói maradtak fenn, de minthogy ezek a halászközpontok nem a történelmi Veszprém megye területére esnek, a halászcéhkorsókkal nem foglalkozunk részletesebben. A Somogy megyei és a zalai halászcéhkorsók közül mégis megemlíjtük a tihanyi „Selem” halászok társaságának

53. Veszprémi ácsipartársulat ivókancsója. 1881.

53. Trinkkanne der Zimmermannsgewerbeverein von Veszprém 1881

53. Pichet á boire de la société artisanale des charpentiers de Veszprém 1881

53. Бокал веспремского общества ремесленников-плотников 1881 г.

52. Szentgáli takácscéh korsója. 1879.

52. Krug der Weberzunft von Szentgál 1879

52. Chope de la corporation des tisserands de Szentgál 1879

52. Кружка гильдии ткачей с. Сентгаль 1879 г.

„zöldmázás, tömérdek kancsóját”,⁸² mert azt Szivér Ignátz veszprémi fazekasmester készítette.

Ide sorolhatjuk a hegyközségi korsókat is, amelyeken kacor és kapa (Ódori helység 1790., függ. 31. – 25. kép), illetve borprés és metszőkés (Mélyárok hegyközség 1791., függ. 32) domború képe látható a szőlőfürtök mellett.

A tulajdonképpeni élelmezési ipar köréből egyedül egy molnár céhkorsóról tételvezhető fel, hogy Veszprém megyei. 1828-ban készült és a Néprajzi Múzeum adatai szerint a Dunántúl északi részéről származik. Hasán a kiöntő alatt, szívalakú keretben domborított malomkerék, alatta malomkögzszaly, és malomkövön kívül – mivel a molnárok rendszerint egyúttal ácsok is voltak – véső, ács-

derékszög, ácskapocs, ácsszekerce, felfelé álló nyitottszárú körző, kalapács és még néhány apró ács- és molnárszerszám látható (függ. 53).

A bőripart már 14 céhkorsó képviseli. Legrégibb közülük „a vázsonyi vargamesterembereké” 1725-ből (függ. 7. — 6. kép). Hasának szívalakú keretében elszórva, a vargamesterség 8 különféle szerszáma: három különböző tímárkés, a felső egynyelű, a másik kettő kétnyelű, a kétnyelűek egyike egyenes ún. séroló, a másik hajlított, ún. színelőkés. Középen fent életlen harapófogóalakú meszesfogó, amellyel a felhánt bőröket a földbe ástott meszeskádba visszaeresztették, és a bőr kiszabására használt bárdalakú bicskia. Alatta ár és faragóbak (?). Jobb oldalt két egyforma, ismeretlen szerszám, talán a cserzéskor használt kézi forgatódeszkák.

A veszprémi vargacéh 1750. évi gyönyörű korszóján (függ. 17. — 14. kép) a szívalakú emblémában egyetlen magaselejű, hosszúszerű, sarkos csizma karcolt képe látható. Ezenkívül a szívkereten kívül és a fülétől jobbra, egy-egy kis kalapácsalakú szerszám. A korszó alakja, színe, motívumai és egész megjelenése erősen hasonlít a répcékőhalmi csizmadiák 1769. évi korszójára. Különösen érdekes a virágornamentikába elrejtett két kis nyeles kalapács rajza, amely a répcékőhalmi (Steinberg)⁸³ kor-

54. Bándi (?) vagy szentgáli (?) vegyes ipartársulat korszója. 1888.
54. Krug des Gewerbevereins von Bánd(?) oder Szentgál (?)
54. Chope de la société artisanale mixte de Bánd (?) ou de Szentgál (?) 1888
54. Кружка общего круга ремесленников с. Банд (?) или Сентгал (?) 1888 г.

són is megtalálható. Ez a szerszám olyan szerényen és mégis jellegzetesen húzódik meg, a gazdag, virágos, indás díszítőornamentika között, hogy megfajtásánál egyéni mesterjegyre is lehet gondolni.

A veszprémi magyar vargacéh korszóján a hatalmas emblémában középen fent, forgatódeszka (?) látható, balra tőle oldalt varrott, sarkos csizma (?), vagy saru (?), jobbra félmagasszerű, fűző számára oldalt kilyuggatott lábbeli, lejjebb görbe tímárkés és bicskia, legalul pedig cserzőkád, (függ. 63. — 44. kép).

A palotai érdemes vargacéh korszóján (1846., függ. 69. — 46. kép) rózsakoszorúval és szőlőfürtökkel övezett, gombokkal díszített körben jelenik meg az embléma: Csizma, makk és cserfalevél. Jobb oldalt készítmények: cipő, papucs stb. A koszorú alatt ismét két cserfalevél.⁸⁴

Különösen figyelemreméltó a veszprémi tobakcéh 1824. évi korszója (függ. 51. — 39. kép). Ezen ugyanis a mesterség három munkafolyamatát mutatja be naturalisztikus ábrázolásban a korszót készítő fazekasmester. Középen a szívalakú koszorúban tobakmester látható, gázolóvályúban. Jobb oldalt kutyatrágyát szedő alak, kezében csipérrel és rocskával, baloldalt az ún. szünülőbakon dolgozó mester alakja.⁸⁵

A csizmadiacéhek korszói közül legrégibb a peremartoni külső csizmadiacéh már többször említett színes céhkorszója 1770-ből (függ. 23. — 18. kép). A kétfejű sas testét takaró szívalakú pajzsban a mesterség hagyományos jelvényei helyezkednek el: musta, bicskia, sarkatlan magaselejű csizma. Ezenkívül a csizmától balra még egy szerszám látható, valószínűleg egy másik hosszabbnyelű, de kisebb méretű és más alakú bicskia.

A peremartoni, csajági és balatonfőkajári csizmadia ifjúságnak 1823-ból maradt fenn egy korszója. Ennek kétoldalt is a szokásos jelvények díszítik, baloldalt a bicskia, jobboldalt pedig a primitív formában kialakított sarkos csizma és musta (függ. 48).

A palotai csizmadia ifjúság díszes, napraforgómintás korszóján (1824., függ. 49) a kétfejű sas által tartott szív-pajzsban csizma, musta, bicskia (?) és ár látható háromlábú suszterszéken.

Évszám és felirat nélküli a pápai csizmadiák sőtétzöldmázás korszója (függ. 88), amelynek egyetlen díse egy levélkoszorúba foglalt, térden felül érő, fekete, sarkantyús csizma.

Ezenkívül 1831-ből maradt fenn egy egyszerű, felirat nélküli korszó (függ. 58), valószínűleg Szentkirályszabadjáról, amelyen sarkos csizma mellett fogó és kalapács kezdetlegesen kialakított alakja is látható. Végül a devecei csizmadiacéh (1866., függ. 78) korszóján két oroszlán között, kis kerék fölött két vízszintes, címerpólyaszerű sáv látható (talán valamilyen tímárkés). Balra oldalvarrásos csizma és habda (?), jobb oldalt pedig musta és hatalmas bicskia.⁸⁶

A veszprémi szűcs ifjú társaság korszója 1791-ből (függ. 33), egészen szokatlan módon teljesen sima és a feliraton kívül semmiféle dísz nincs rajta. Annál érdekesebb a palotai szűcsöké 1814-ből (függ. 43. — 33. kép). A díszes, szívalakú keretben két ágaskodó oroszlán, két egymással keresztbe tett bőrfaragóként (?) tart cserzőedény felett. Az oroszlanok alatt kaszaszék látható, a szűcsök legfonto-

55. Pápai takács ifjútársaság korszója. 1829

55. Krug der Webergesellschaft von Pápa 1829

55. Chope de la société des jeunes tisserands de Pápa 1829

55. Кружка общества молодых ткачей г. Папа 1829 г.

sabb munkaeszköze. Ugyancsak egy-egy kaszaszék domború alakja látható jobbról és balról a veszprémi szűcsök 1830. évi virágos, szőlőfürtökkel díszített korszóján (függ. 57: — 42. kép).

A vas- és fémipari mesterségek közül a kovácsoknak maradtak fenn szép céhkorszói. 1737-ben készült a Baronyai Ferenc kovácsmestere (függ. 9. — 8. kép), valószínűleg Keneséről. Ezen vízszintesen elhelyezett patametsző alatt két különböző kovácsfogó, két egymással szembeállított hármasszám formájú ismeretlen szerszám, egy nagy üllő, fölötté vízszintesen elhelyezett nyeleskalapács és egy szarvasüllő látható. A vázsonyi kovácsok 1743-as, felirat nélküli korszóján (függ. 11. — 10. kép) vízszintesen elhelyezett domborított kalapács, fogó és patkószeg szerepel, valamint egy patkó és egy teljesen ismeretlen eszköz, amit karikásostornak is lehetne nézni. Egyike a legdíszesebb céhkorszóknak a várpalotai kovácsoké 1808-ból (függ. 39. — 30. és 30/a kép). A gyönyörűen kidolgozott, pompás kétfejű sason elhelyezett ovális pajzs közepén üllő látható, rajta két vízszintes nyeles kalapács, egymással szemben, a kalapácsok fölött egy nagy vaskarika. Az üllő díszített munkapadon áll, balra tőle, ferdén odatámasztott nagy kalapács, jobbra egy másik tárgy, hihetőleg egy üllőbetét. A munkapad alatt hosszúnyelű, vízszintesen elhelyezett szerszám, valószínűleg fúrókerék. A kétfejű sas szájában egy-egy patkó, a sástól balra pedig egy pontosan és aprólékosan kidolgozott kovácsfűjtató domborműves ábrázolása.

A pápai kovácsok korszója (1810., függ. 40) kovácsmestert ábrázol az üllő mellett patkóval, fogóval és körzővel. A somlóvásárhelyi kovácsceh évszám nélküli korszóján (függ. 94. — 57. és 57/a kép) két ágaskodó oroszlán áll egy üllő két oldalán, mindkettő szájában vaskarika, vagy láncszemek, hátsó lábaiknál ferdén elhelyezett fogó. Az egyik jobb mellső lábával kalapácsot emel magasba, a másik épp a patkót helyezi az üllőre, a kalapács alá. Balra vízszintesen elhelyezett, hármasszámhoz hasonló szerszám és egy kulcs látható a lakatosmesterség, jobbra pedig hordó, körző és gyalu, a pintérmesterség jelvénye, végül egy ismeretlen csatszerű eszköz.

Önálló lakatosceh korszóját ismerjük Várpalotáról 1816-ból (függ. 46. — 36. kép). Párja a kovácsokénak, mert ugyanaz a mester, Vajda János,

56. Pápai (?) takácscéh korszója. 1781
 56. Krug der Weberzunft von Pápa (?) 1781
 56. Chope de la corporation des tisserands de Pápa (?) 1781
 56. Кружка гильдии ткачей г. Папа (?) 1781 г.

készítette ezt is. A díszes kétfejű sas közepén hatalmas, köralakú pajzson két, egymással keresztbe rakott kulcs, a közismert lakatosemléma látható. A veszprémi német lakatosok, óráskok és puska-művesek korszójának közepén (1829., függ. 54. — 41. kép) empire sassal koronázott koszorúban kalapács, szeg, vagy lyukasztó, kulcs és reszelő helyezkedik el. Jobbra tőle egy angyalka órát tart, balra pedig egy puskából lövő vadász alakja. A balatonfőkajári vegyescéh korszóját (1847., függ. 71. — 47. kép) hatalmas cifra kulcs díszíti, balra tőle patkolófogó, jobbra patkolókalapács, gyalu és kocsikerék domború alakja.

A vas- és faipari mesterségek jelvényeit egye-síti a tószokberendi céh 1794-ből való korszója. (függ. 34. — 26. kép). A keresztrel ellátott korona alatt két ágaskodó oroszlán áll, kinyújtott nyelvükkel egy kocsikereket, mellső lábukkal bognár-bárdot és vonókést (bognárjelvény), hátsó lábukkal pedig egy-egy kádár-bunkót tartanak a kerék alatt levő hordó mellett (pintérszervíz). A hordó alatt üllő, tőle jobbra és balra ferdén odaállított fogó és kalapács (kovácsjelvény) látható.

A faipari mesterségek közül a bognárok korszói a legérdekesebbek. Az 1721. évi veszprémi bognár-céhkorszón (függ. 6. — 5. kép) a 10-küllős kerék körül hétféle bognárszerszám helyezkedik el: kerékagyfúró, bognárbárd, körző, szekerce, fűrész, valamint egyenes és hajlított vonókés. Egy másik bognárkorszón (valószínűleg a balatonfőkajáriaké, 1774., függ. 24. — 19. kép) a kétfejű sasos szív-pajzsban egyetlen hatküllős kerék jelzi a mester-séget, a sas pedig egyik lábával hajlított vonókést, másikkal pedig szekercét tart.

Igen szép a meneshelyi bognár- és kovácscéh 1815-ös korszója (függ. 44. — 34. kép). A domború, tulipánokkal és napraforgókkal díszített, sötétzöld-mázas korszó közepén különlegesen díszes, nyolc-küllős, rózsabla szerűen áttört kerék foglal helyet. Balra tőle kidíszített hatalmas bognárbárd, alatta kétnyelvű keresztvágófűrész, jobbra patkolókalapács és patkó.

A szentkirályszabadjai bognároknak két korszóját is ismerjük. Az 1815. évin (függ. 45. — 35. kép) a szív alakú emblémában nyolcküllős kerék és rudágas körül a szerszámok helyezkednek el: bárd, szekerce és kétnyelvű vonókés. Az 1862-ben készült másik korszójukon (függ. 75) hatalmas

levélkoszorú közepén nyolcküllős kerék körül lát-hatók a mesterség szerszámai, balról bárd, jobbról szekerce, fent hajlított kétnyelvű vonókés, lent, ferdén, kerékagyfúró (csapszergfúró) és íves körző.

Sokkal primitívebb kidolgozásban ugyancsak nyolcküllős kerék vonókés, fűrész és két körző szerepel egy 1896-ban készült palotai ipartársulati korszón is (függ. 86).

Veszprémből maradt fenn az egyetlen pintércéh-korszó. 1761-ben készült (függ. 18. — 15. kép) és egyike a legszebb zöldmázas, domborműves céh-korszóknak. A szív alakú embléma közepén hordó, balra tőle íves kádár fakörző és kis kádár-bunkó, jobbra trapéz alakú másik nagyobb kádár-bunkó.

Az ácsceheknek szerszámbábrázolásos korszója a már ismertetett molnárcéhkorszón kívül nem ma-radt fenn.

A veszprémi csutorások 1806. évi korszóján (függ. 38. — 29. kép) a kétfejű sasos, stilizált, szív alakú keretben tálcán három csutoráskészít-mény foglal helyet: középen csutora (fakulacs),

balra fedeles, jobbra, nyitott talpas fakupa. A sas kétoldalán ágaskodó heraldikai oroszlánok szeker-cét tartanak.

A veszprémi asztaloscéh 1866. évi korszója a maga nemében egyedülálló. A szívalakú keretben ugyanis, ahol a mesterség szerszámai szoktak elhelyezkedni, a szerszámok helyett két talpas borospohár, egy borostüveg, egy pipa és egy dohányzacskó domborított képe látható „Mulatság, barátság, éljen a hazaszeretet” felírással (függ. 77. — 50. kép).

A fazekascéhek korszói közül legrégebbi az 1744-es évszámot viselő kis céhkorszó. Felirat nincs rajta, Berhidáról került a veszprémi Bakonyi Múzeumba. Halványzöld alapon, sötétbarna színű, a fazekasság jelvényét festették rá: a habán jellegű korszókon is gyakran előforduló, dob alakú, masszív, állótengelyű, középkori eredetű fazekaslábkorongon⁸⁷ kétfülű, díszes virágtartó edény, olasz korszó áll, amelyből háromágú, leveles, virágos növénydísz (tulipán és rózsza) emelkedik ki. Kétfelől egy-egy háromszögletű fakés (függ. 12. — 11. kép).⁸⁸ Ugyanez a motívum díszíti a várpalotai fazekas kis társaság 1777. évi díszes korszóját (függ. 25) is, azzal a különbséggel, hogy az embléma reliefszerűen emelkedik ki a kétféjű sással övezett díszes pajzsból és az olasz korszóból csak egyetlen szál, hatalmas háromlevelű tulipán nő ki, a korszó mellől pedig hiányoznak a fakések. Hasonló a veszprémi fazekaslegények korszója is 1770-ből (függ. 22. — 17. kép). Ennél azonban maga a korong maradt el az olasz korszó alól, a hármás virágmotívum és a két kísérő fakés változatlanul szerepel.

Az itáliai reneszánsz formakincséből már igen korán meghonosodott olasz korszó a háromágú leveles, virágos díszítménnyel a fazekasságtól teljesen függetlenül is megtalálható a népi díszítőművészet számtalan területén.⁸⁹ Pl. a veszprémi csutorások 1766. évi korszóját (függ. 20) is ez a bekarcolt motívum díszíti és ez látható domborított kivitelben egy 1767-ből származó másik céhkorszón is (függ. 21), amely Alsóörsről került a veszprémi Bakony Múzeumba, de mivel felirat nincs rajta, maga a motívum azt sem bizonyítja, hogy a korszó egyáltalán fazekasoké volt. A céhkorszókat készítő fazekasmesterek ugyanis saját jelvényüket gyakran más mesterségbeli céhek korszójára is rátették díszítőmotívumként. Jó példa erre a csajági takácscéh 1824-ből való korszója (függ. 50. — 38. és 38/a kép), amelyen a kétféjű sason elhelyezett kör alakú pajzsban, takácsjelvény helyett kétfülű olasz korszó foglalja el a főhelyet, s maga a takácsmesterségre utaló vetőfa a korszó hátuljára, a fül alá szorult.

A szentgáli katolikus olvasóköri korszóját is fazekasszerszám, fakés díszíti (függ. 87).

A leányfalusi fazekasok kulacsalakú 1811. évi korszóján (függ. 41. — 31. kép) két ágaskodó oroszlán fazekas korongon, kétfülű olasz korszót tart. Mellső lábukkal egy fakést és egy korongot tartanak. A palotai fazekascéh 1816. évi korszóján (függ. 47) kétféjű sas testén kör alakú keretben, régi típusú fazekaskorong, másik korszójukon (1838., függ. 62. — 43. kép) baloldalt fazekas áll, korongon olasz korszót tart, mellette háromszögletű fakés és egy rovátkoló. A szentgáli fazekasok korszóján is (1845., függ. 68) fazekasmester látható a korong mellett, ellenben a veszprémi fazekascéh 1863. évi korszóján már semmiféle szerszámábrázolás vagy jelvény sem utal a fazekasságra.

A textil és textildolgozóipart képviselő céhek közül a veszprémi csapók céhkorszója a legrégebbi 1733-ból (függ. 8. — 7. kép). A hatalmas öblös korszó egyik felét a felirat és a domborított keretbe foglalt Krisztus-monogram foglalta el, másik felén a csapómesterség jellegzetes szerszámai sorakoznak: körömpő (kártoló), tépőszék, fonókerék (pörgetőrokka) és egymás fölött még két kisebb, ismeretlen szerszám egyszerű bekarcolt rajzolata. Különös, hogy „ifa”, a csapómesterség legkedveltebb jelvénye, amely a céhpecsétet is díszíti, nincs rajta.⁹⁰ A veszprémi „csapócéhnek szárnya alatt levő ifiu társaság” 1827. évi korszóján (függ. 52) pedig már nincs is semmiféle szerszámábrázolás. A palotai posztóscéh 1834. évi korszóján (függ. 60) a levelekkel körülvett, négyszögletű keretben vízszintes, S-alakú ornamens fölétt vetélő látható, a négyszögletű felső keret csücskét pedig két, egymással keresztberakott körömpő díszíti.⁹¹

A Veszprém megyei korszóknak kb. 1/4 része a takácscéheké. Ez érthető, mert a falusi, vagy parlagi takács a legelterjedtebb céhes háziipari származék-szakma.⁹² Legtöbbjükön a mesterség hagyományos jelvénye, a vetélő foglalja a főhelyet Rendszerint három vetélőt alkalmaznak (Tapolca-fő 1836., függ. 61) háromszögben összerakva. Ez a jellegzetes takács-embléma, amely gyakran egy vízszintesen elhelyezett takácsbordával egészül ki (Csasznek 1746., függ. 15, ismeretlen helység 1746., függ. 16, Veszprém 1800., függ. 36, Csőgle 1844., függ. 66). A vetélőt néha pajzstartó oroszlán tartja (Csajág 1824., függ. 50), esetleg maga a mester (Bakonyszombathely 1781., függ. 29. — 24/a kép), vagy mint a pápai (?) takácsok korszóján, két különleges, magas, tollassüvegű, sűrű gombokkal ellátott öltözetű legény (függ. 90. — 56. kép). Még gyakoribb, mikor a kétféjű sas fejét díszítik vele (Peremarton, Berhida, Kis-

57., 57/a. Somlyóvásárhelyi kovácscéh korszója.
 57., 57/a. Krug der Schmiedezunft von Somlyóvásárhely
 57., 57/a. Chope de la corporation des forgerons de Somlyó-
 vásárhely
 57., 57/a. Кружка гильдии кузнецов с. Шомйовашархей.

kovácsi 1814., függ. 42. — 32. kép, pápai takács-
 legények függ. 89. — 55. kép).

A szentkirályszabadjai és vörösberényi takácsok korszóján (1803., függ. 37. — 28. kép.) csak két vízszintes vetélő van és közöttük helyezkedik el a borda. Ugyancsak két hatalmas stilizált vetélő díszíti az öcsi takácsokét is (függ. 93.), közöttük kerék (talán a rokka kereke).

A vetélőn és a bordán kívül több korszón találkozzunk a vetőfával, vagy más néven forgó vetőkaróval, amely az ún. mellyéknek a hosszában

egyközűen haladó fonalaknak a felvetésére szolgált. A vaszari takácscéh 1778. évi korszóján (függ. 26) a vetőfa meglehetősen stilizált formában jelenik meg. Ezzel szemben a csajágiak 1824. évi korszójának (függ. 50. — 38/a kép) füle alatt tökéletes, domborított rajzát láthatjuk. Még pontosabb természetű ábrázolása látható egy másik, 1844-ből való takácscéhkorszón (Várpalota? függ. 65). A remekbekészült díszes palotai takácskorszón 1844., függ. 64) csak egész egyszerű, néhány vonallal felvetett vetőfa rajzolatát láthatjuk. Ez utóbbi korszó egyébként a takácsmesterség szerszámainak egész sorát ábrázolja,⁹³ majdnem teljes takácsműhelyt mutat be (45. és 45/a kép). Elején a mélyített és pontokkal díszített, köralakú keretben három vetélő, egy csínfa (?), két kisebb ismeretlen szerszám és három-három fonálgombolyag látható. Alatta nyüst, balra tőle takácsborda, majd a vízszintesen elhelyezkedő vetélőláda, fiókjaiban 12

58. A Veszprém megyei céhkorszótípusok kronológiája.
(dr. Nagy László összeállítása.)
58. Chronologie der Zunftkrugtypen im Komitat Veszprém
Zusammengestellt von Dr. L. Nagy)
58. La chronologie des types de chopes de corporation du
comitat de Veszprém
(établie par László Nagy)
58. Хронология типов кружек гильдий комитата Веспрем
(Составил: Др. Ласло Надь).

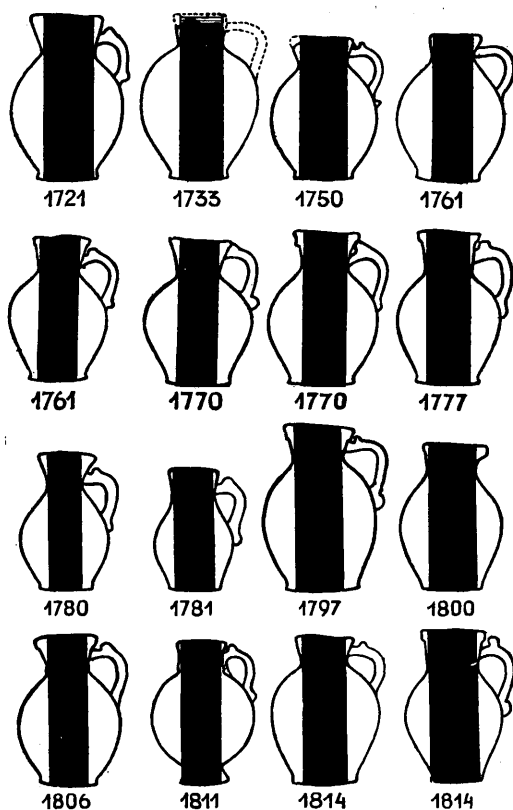
gombolyaggal, végül a már említett vetőfa. A fül alatt, erősen plasztikus kiképzéssel, rokka. Jobboldalt, a végén drótokkal kirakott, két részből álló, különböző hosszúságúra állítható feszítőfa (porong), amely a szövet, vagy vászon egyenlő szélességben tartására szolgált, majd egy teljes szövőszék mintája, fölötte három tekeres vászon és nyolc gombolyag fonal, végül két, függőlegesen elhelyezett pálcá (?)

A takácsszerszámok ábrázolása szempontjából érdekes még a vaszari céhkorsó (1778., függ. 26. — 21. kép), amelyen a háromféle vetélőn, vetőfán és négy lábú ún. békarokkán kívül még három különféle takácsszerszám alakja is látható egymás alatt, sajnos, erősen stilizáltan, így azonosításuk meglehetősen problematikus. A felső, kefe- vagy fésűszerű szerszám, amely nyéllel van ellátva, a nagyvázsonyiak 1740-es (függ. 10. — 9. kép) korszóján is felismerhető. Valószínű lendergáló,⁹⁴ a len bugájának letépésére használt eszköz. A vázsonyi korszón, ezenkívül még két ismeretlen rendeltetésű horgos kapocs is található.

A pápai szűrszabó ifjú társaság korszóját (1799., függ. 35) egyetlen hatalmas, nyitott olló díszíti, zsinórszerűen kidolgozott szívkeretben. Ugyancsak nyitott olló és két férfialak képe látható egy másik, 1845-ből származó szűrszabó legénytársasági korszón (függ. 67), a palotai szűrszabókén (1862., függ. 74) azonban már nincs semmiféle szerszámábrázolás.

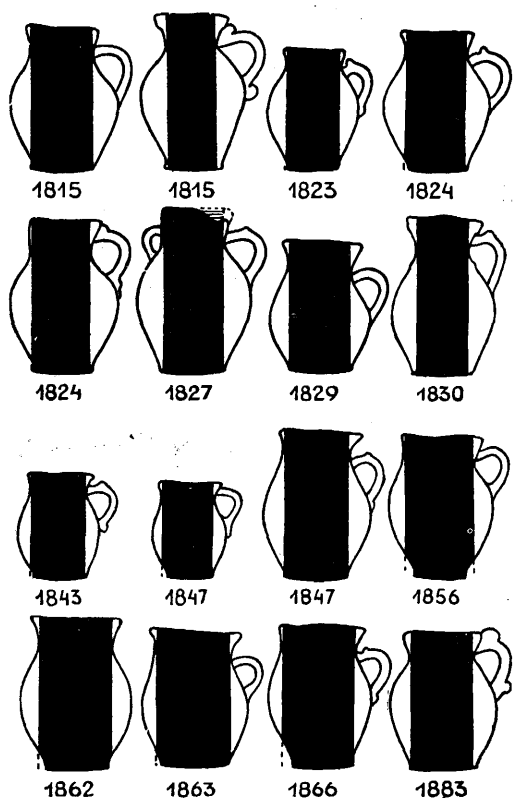
A devecséri szabócéh 1761-ből való korszóját (függ. 19. — 16. kép) lefelé nyitott élű olló és hatalmas gombostű díszíti. A veszprémi szabócéh 1780-as korszójának (függ. 28. — 23. kép) közepét két oroszlán által tartott hatalmas olló foglalja el. A nyitott olló élei között nagy, díszített fejű gombostű (vagy valamilyen más szűrőszerszám ?), fölötte pedig jobbról és balról vasaló, cérnagombolyagok, tűk cérnával és mérőlécek helyezkednek el. Bolla Mihály tapolcafi (?) szabómester kis céhkorszóját (függ. 95) ugyancsak — igen kezdetlegesen ábrázolt — nyitott olló díszíti.

A több különféle iparágat egyesítő, ún. vegyescéhek korszóin természetesen még több szerszám és

készítmény képe jelenik meg. Így pl. a herendi vegyescéh korszóján (1878., függ. 82) többek között csizma, perec, üllő, kalapács, kulcs és kocsikerék látható. A bándi vegyes ipartársulatára pedig (1888., függ. 85) a kiöntőcsőr alá elhelyezett kis feszület alatt kocsikerék, gyalu, keretesfűrész és egyéb bognárszerszámok, a kétoldalt elhelyezett szívalakú keretbe pedig csizma, musta, hordó, kádárfakörző (54. kép) harisnya, üllő, kalapács, patametsző, üveg és tekegolyó (?), a kereten kívül pedig perec és bicskia domború ábráit rakta fel vas-kos, primitív technikával a korszót készítő fazekasmester.

A céhkorsó feliratait általában karcoltak, a XVIII. századbelieknél azonban még gyakran találkozunk domborított betűkkel és évszámokkal, leginkább a dátumoknál (vázsonyi vargacéh 1725., függ. 7, veszprémi csapócéh 1733., függ. 8, vázsonyi kovácscéh 1743., függ. 11, cseszneki takácscéh 1746., függ. 15, ismeretlen fazekaskorsó 1767., függ. 21, veszprémi takácscéh 1800., függ. 36). A XIX. századiak közül csak a veszprémi német lakatosok, óráskok és fegyverkészítők korszóján (1829., függ.

59. A Veszprém megyei céhkorsótípusok kronológiája.
(dr. Nagy László összeállítása.)
59. Chronologie der Zunftkrugtypen im Komitat Veszprém (Zusammengestellt von Dr. L. Nagy)
59. La chronologie des types de chopes de corporation du comitat de Veszprém
(établie par László Nagy)
59. Хронология типов кружек гильдий комитата Веспрем
(Составил: Др. Ласло Надь).

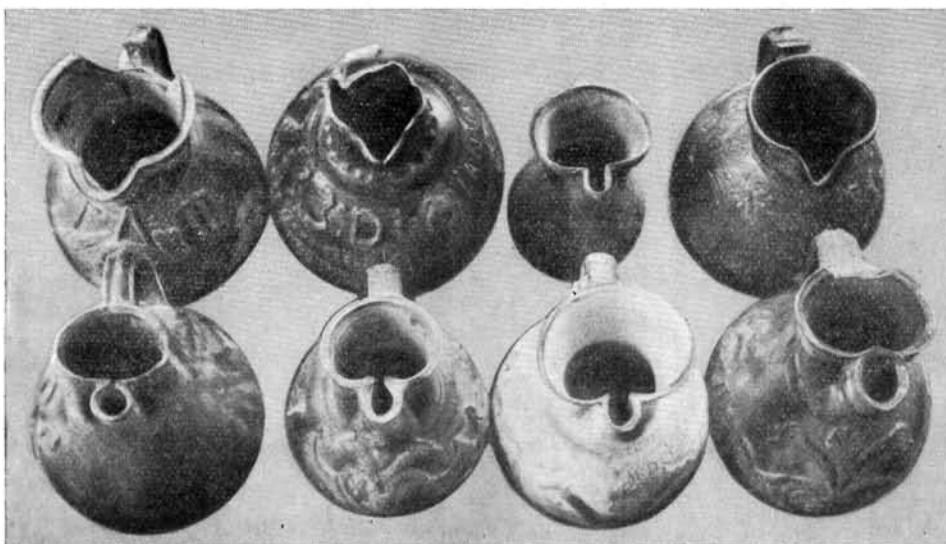
ről biztosan megállapítható a várpalotai eredet. Veszprémi származást árul el négy korsófelirat, de jóval többen lehet a veszprémi készítési helyre következtetni. A feliratok tanúsága szerint Pápán kettő, Öskүн 1 darab készült. Ha feltételezzük, hogy a készítő fazekas nevét viselő céhkorsót abban a helységben csinálták, amelyik helység céhe számára készült, akkor még jóval több korsó készítési helyét tudjuk megállapítani. Pl. Szentgál 4-5 darab, Nagyvázsöny 3-4 darab, Tapolcafé, Deveser, stb. Értelemszerűen többnyire csak akkor írták rá a korsóra a készítés helyét, ha azt egy másik helység valamelyik céhe rendelte meg. Érdekes és a palotai fazekasok nagy hírére és jelentőségére vet fényt, hogy a „VESPREMBEN LETELEPEDET böcsületes NEMES PINTER CZEH SAMARÓ PALOTÁN csinálták” 1761-ben azt a gyönyörű céhkorsót, amelyik egyike a legtipikusabb és legmutatósebb daraboknak (függ. 18). Minden valószínűség szerint Palotán készült a Fejér megyei, ma Sárrétnek nevezett Sármellék takács-céhének korsója is 1774-ben, amely erős hasonlatosságot mutat az előbbihez. Talán ugyanazon kéz munkája is.⁹⁵ Ugyancsak a palotai fazekas készítette a Peremarton, Csajág és Balatonfőkajár csizmadia ifjúságának (1823., függ. 48), valamint a balatonfőkajári asztalos és kovácscéh (1847., függ. 71) korsóját is. Veszprémi mester kezemunkája a szentkirályszabadjai bognároké (1862., függ. 75), a tihanyi „selem” halásztársaságé és a székesfehérvári tobakoké (1805).⁹⁶ A céhkorsók felirataiból az alábbi fazekasmesterek névsora állítható össze:

- Jüges (?) Pál 1777 Palota (Függ. 25.)
Vajda János 1808, 1816 Palota (Függ. 39., 46.)
Mantli János 1814 Palota (Függ. 43.)
Purger István 1816 Palota (?) (Függ. 47.)
Tsillag Sámuel 1823 Palota (Függ. 48.)
Tsizmazia Mihály 1824 Palota (Függ. 49.)
Lantai István 1834 Palota (Függ. 60.)
Szekeres Pál 1838 Palota (Függ. 62.)
Mantli György 1844, 1846 Palota (Függ. 64., 69.)
Ferentzi Ádám 1847 Palota (Függ. 71.)

54) és egy, 1828-ból való molnár- és ácsceh korsón (függ. 53) látható domború, nagybetűs felírás. A XVIII. századi és a XIX. század első negyedéből való korsók karcolt feliratai általában elég szabályos, és olvasható betűkkel készültek, akár nyomtatott nagybetűt használtak, akár folyóírást alkalmaztak. A XIX. század második felében azonban már sok kezdetleges felirattal találkozunk, amelyeknek betűi szabálytalanok, kúszáltak, s a feliratok elhelyezése is aszimmetrikus és ötletszerű.

Mindössze 8-10 korsón nincs felirat, de évszámmal általában ezek is el vannak látva. A feliratok tartalmi összetétele változó. Néhány kivétellel minden korsót elláttak dátummal (6 darabon nincs vagy legalábbis nem állapítható meg, hogy eredetileg volt-e rajta). Az évszámon kívül legtöbbször a készítés hónapját és napját feltüntették. A dátumfelirat gyakran latinos (anno die...), sajnos ritkább a készítés helyének és a készítő nevének a megjelölése.

Hat korsóra kifejezetten ráírták, hogy „Palota mezővárosában” készült. Ezekon kívül még kilenc-

60. Veszprém megyei céhkorsószájak felülről.

60. Zunftkrugmündungen von oben aus dem Komitat Veszprém

60. Embouchures de chopes de corporation du comitat de Veszprém, vues d'en haut

60. Горлышка кружек гильдий комитата Веспрем сверху

Bikáli (?) János 1770 Veszprém (Függ. 22.)

Horváth János 1805 Veszprém (96. jegyzet)

Szőczi János 1863 Veszprém (Függ. 76.)

Kloz József 1866 Veszprém (Függ. 77.)

Kováts István 1827 Veszprém (Függ. 52.)

Sziver Ignácz (?) Veszprém (96. jegyzet)

Kulcsár Ferenc 1799 Pápa (Függ. 35.)

Laki János 1829 Pápa (Függ. 89.)

Novák József 1844 Pápa (Függ. 66.)

Széles Ferenc 1833, 1836 Tapolcafő (?) (Függ. 59., 61.)

Miller Mihály 1770 Öskü (Függ. 23.)

Gombkötő Pál 1811 Leányfalu (?) (Függ. 41.)

Fülemüle Mátyás 1738 (?) 1740 Nagyvázsöny (?) (Függ. 9., 10.)

Varga József 1845 Szentgál (?) (Függ. 68.)

Warga József 1803 (?) 1903 (?) Szentgál (?) (Függ. 87.)

Farkas János 1867 Szentgál (?) (Függ. 79.)

Barsi Jani 1869 Szentgál (?) (Függ. 81.)

Pöjthe Sándor 1869 Szentgál (?) (Függ. 80.)

Vörös István 1840 Devecser (97. jegyzet)

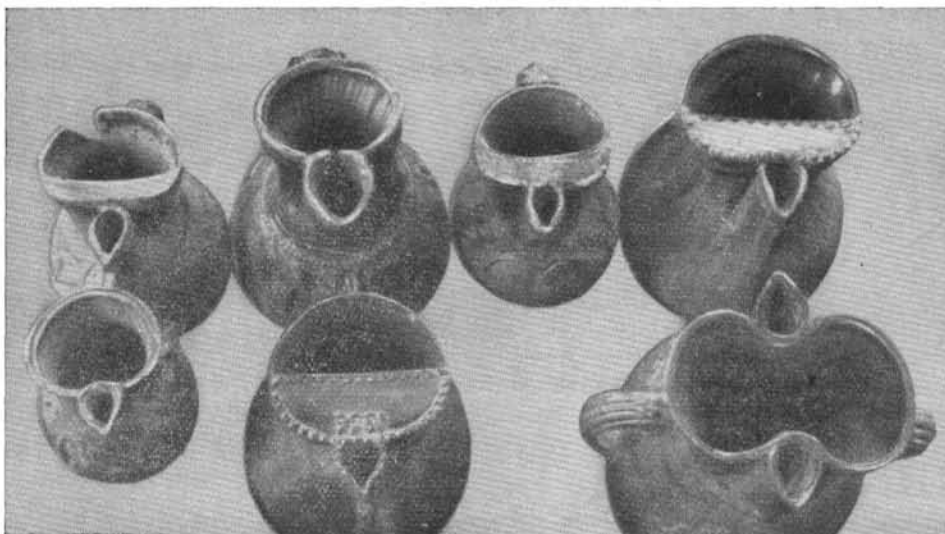
Buravits Antal 1866 Devecser (?) (Függ. 78.)

Körtl János 1828 — ? — (Függ. 53.)

A Veszprém megyei fazekascéhek iratainak tüzetes átvizsgálása után bizonyára lehetőség nyílnék

a mesterneveknek a céhjegyzőkönyvek névsoraival való egybevetése segítségével számos korszó készítési helyének pontos megállapítására, az óriási Veszprém megyei céhíratanyag feldolgozására és ismertetésére azonban csak a tárgyi céhemlékeket ismertető sorozat befejezése után kerül sor.

A feliratok, a dátum, a készítés helye és a készítő neve mellett azt tartalmazták, hogy melyik céh számára készült a korszó. A feliratban a mesterség megnevezése mellett a helységet is megjelölték, ahol a céh működött, a szokásos, becsületes, érdemes, vagy nemes jelzők kíséretében. Néhány esetben a helység neve nincs a feliratban, talán azért, mert a korszó a céh belső használatára hivatott tárgy lévén, nem tartották szükségesnek a céhtagok sajátmaguk felé, saját városuk, vagy községük nevét kidomborítani. Ehelyett inkább arra helyezték súlyt, hogy pontosan felsorolják a céh, vagy ifjú társaság vezetőségének névsorát, akiknek idejében a korszó készült, és ezzel mintegy emléket állítottak saját személyüknek. A legrégebbi feliratok közül a veszprémi bognároké (1721., függ. 6) így hangzik: „VESZPRÉMI NEMES B. (ognar) C(éh) K. (orsója) BOGNÁR ADAM CÉ MESTER”, a nagyvázsónyi vargáké 1725-ből „Vaszsónyi Varga Mester Embereke Ez a korszó”, a veszprémi csapóké (1733., függ. 8) „Az (B/ÜCSÜLETS

61. Veszprémmegyei céhkorsószejak felülről.
61. Zunftkrugmündungen von oben aus dem Komitat Veszprém

61. Embouchures de chopes de corporation du comitat de Veszprém, vues d'en haut
61. Горлышка кружек гильдий комитата Веспрем сверху.

NE CSAPO CSEH KORSÁJA CSAPO FERENC
CHÉ MESTER CSAPO LÁSZLO NORAPI IST-
VANY: Ö:ME/öregmester/KIRA:MI NO/tarius)
PACZONA FERENCZ”.

A nagyvázsonyi takácsok 1740-es korszójának (függ. 10) felirata: „Nagy Vasonyi N/emes Takács Ché Korsója Golian Mihály Che Mester, Rompos János Atya Mester Szalai Györgj Horváth Gergöly és Többeknek idejekben Fülemile Mátyás csinálta Anno 1740 Die 9 majus”. A veszprémi vargacéhé (1750., függ. 17) ezzel szemben teljesen szűkszavú „WARGA CZIE WE” és WH monogram olvasható rajta, talán a készítő fazekasmesteré.

A szűkebb értelemben vett céhkorsókon tehát, amelyek nem a legénysársaságok számára készültek, a céhvezetőség felsorolása, a céhmesterrel kezdődik. Ahol fő- és alcéhmester is működött, ott mind a kettő szerepel (pl. palotai szűcsceh függ. 43, palotai vargacéh függ. 69. stb.). Utána rendszerint a nótárius, a „Tzeh hites jegyzője” következik, vagy az atyamester. Ezután a bejárómesterek és a szolgálómesterek. Több korszón a céhmester nevén kívül csak a szolgálómesterek nevei olvashatók. Gyakori az öregebb és ifjabb mesterek neveinek felsorolása is, sokszor pedig „és a többi mesteremberek” toldalékkal végződik a felsorolás.

A legénysársaságok korszóinak felirata legtöbbször kifejezetten megmondja, hogy a korszó a „kis társaságé”, vagy „ifjú társaságé”. Gyakran másképp utal a felirat erre, pl. a veszprémi fazekaslegények korszóján (1770., függ. 22) ez áll: „Ezen Veszprim Városában levő Bötsületes Fazekas Céhek szárnya alatt letelepedet BötsületesTársaság”, a peremartoni, csajági és balatonfőkajári csizmadiaikén (1823., függ. 48): „Nemes Tzéhnek Jámbor Ifjusága” feliratot olvashatjuk, a veszprémi csapólegények korszóján pedig (1827., függ. 52) ez áll: „Az Veszprémi Betsületes Csapó Chének szárnya alatt levő Ifiu Társaságnak korszója”. A legénysársaságok korszóin az első helyen az atyamester neve olvasható. A céhmester neve a legénysársaságokon sohasem szerepel. Utána a bejárómesterek nevei következnek, sokszor öregbejáró és kis, vagy ifjú bejáró elnevezéssel, ezután az öreg dékány és a kis dékány nevei jönnek. Elnevezésük helyenként „dékánymester” (palotai csizmadiaik 1824., függ. 49), vagy „Dékány legény” (peremartoni, csajági és balatonfőkajári csizmadiaik 1823., függ. 48).

A veszprémi (?) takácslegények korszóján kizárólag csak egy név „az akorbéli öreg Dékány Györeij Josef” neve szerepel (1800., függ. 36).

Ugyancsak egyetlen nevet, Nagy Ignac öreglegény nevét olvashatjuk a veszprémi ácsársaság 1881. évi ívőkancsóján is (függ. 84). Helyenként előfordul a nótárius, nótáriusmester, vagy „íródeák” (veszprémi csapócéh 1827., függ. 52) neve is. Végül néhány korszón általános utalás történik a „többi böstületes legények”-re (veszprémi fazekasok 1770. függ. 22), vagy a „több Jambor Ifjuság”-ra „közönsegesen” (peremartoni, csajági és balatonfőkajári csizmadiák 1823., függ. 48). A veszprémi csapócéh ifjú társaságának korszóján (1827., függ. 52) az „első legények”, az „ifju öreg legények” és a „feleséges legények” is külön név szerint fel vannak sorolva. „A szentgáli főszegi gazda legénységének számára” készült korszón (1867., függ. 79) pedig az „első legények” és a „második első legények” nevei vannak bekarcolva.

A céhtagok neveinek megörökítésén kívül az áldomásokon elhangzó pohárköszöntők jókívánságait is gyakran felírták a korszókra. Sok korszón csak az egyszerű „vivat” (éljen) szó szerepel (szentkirályszabadjai bognárok 1815., függ. 45, az ódori hegyközség 1790., függ. 31, és a tapolcafői töperi hegyközség 1833., függ. 59), másokon „éljenek jó szerentsésen” (1808. palotai kovácsok függ. 39.) vagy „éljenek mind közönsegesen jó békességben. Ezt kívánja a művész” (palotai vargák 1846., függ. 69), az „Isten éltesse sokáig”, (már-mint a céhet, palotai szűrszabók 1862., függ. 74,) „éljen a N Társaság” (tapolcafői takácsok 1836., függ. 61), „Vivat az Isten éltesse ezt a varost (ismeretlen szűrszabó 1845., függ. 67) feliratok olvashatók.

A szentkirályszabadjai bognárok korszójára (1862., függ. 75) hazafias felkiáltást véstek: „Éljen a nemzet És egyértés Vivat”. A borközi állapot pajzán és hazafias hangulatát idézi a veszprémi fazekascéh 1863-ból való korszójának (függ. 76) verse:

„Nincsenek a földön sehol szebb leányok
Mint szülőföldemen, csak hogy csintalanok
De úgy jó a bor is, ha erős, zamatos
A lánynak sem árt ha csintalan s takaros
Nincs a földön jobb bor, mint édes hazámé
Az én szülőföldem szép Magyarországa
Legyen azért áldott, vérrel szerzett tére
Uramisten hallgass, buzgó kérésére”.

Másik vers a barátságot magasztalja (balatonfőkajári vegyescéh 1847., függ. 71):

„A Dunában nagy Hall, melynek neve Hartsa
Egymást szeretőket az Uristen tartsa
Krézus kintse nélkül be könnyen el lehet
a ki egy jó lelkű Barátra szert tehet

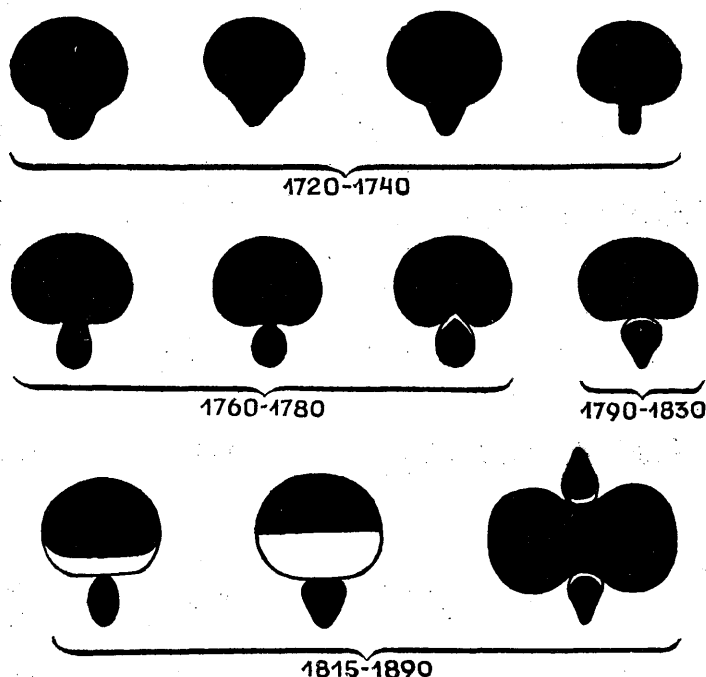
Semi időt élven en el nem mulatok,
hogy valamivel lehet, másnak szolgálhatok”.

Némelyik felirat arra tesz megjegyzést, ha valaki netalán eltörné a korszót. Pl. a palotai fazekasok 1777. évi korszójára (függ. 25) ezt írták „Aki eltöri mast csinaljon helete”, a meneshelyi bognárokéra (1815., függ. 44) pedig „Aki esztet eltöri, egyfórrinttal megveszi, Aki iszik belőle, valik egészségére”, majd vidáman tréfálkozva így folytatódik a vers „Vivat hapsasa caloidro (?) aki ezt el magyarázza egy pint bor lesz az ádomása”.

Gyakori szöveg „Aki iszik belőle váljék egészségére” (1857. peremartoni, berhidai és kiskovácsi takácscéh függ. 73). Más változatban „ha lesz benne ihatnak belőle, kinek gyut belőle váljék egészségére” (veszprémi asztaloscéh 1866., függ. 77). Ivásra buzdít a vaszari takácsok korszója (1778., függ. 26): „Igyunk Pajtás vígan ebül...”, a pápai kovácsoké pedig (1810., függ. 40) megállapítja: „kovács, ha dugozik, néha megszomjuozik”. Elterjedt felirata volt a dunántúli céhkorszóknak: „Szegény torok hasznára, erszények szájjá rontására csinyáltatott” (Karád 1750.,⁹⁸ Nógrádverőce 1825.).⁹⁹

A céhkorszók feliratait az egyetlen veszprémi német lakatoscéhét (1829., függ. 54) kivéve, mind magyar nyelvűek. Ezenkívül csak a palotai vargáké (1846., függ. 69) és a veszprémi kalaposoké (1840., függ. 5) ívökelyhe kétnyelvű („DIE Hutmacher BRÜDERSAFT SoLLLEBE készült 1840. Megújított 1857”). A dátumokat gyakran latinul írták.

Az ismertetett 95 darab veszprémi és Veszprém megyei céhedényből és céhkorszóból 52 darab a veszprémi Bakonyi Múzeumban van (1 darab elpusztult belőlük), 26 darab a Magyar Néprajzi Múzeumban, Budapesten. Három darabot a budapesti Magyar Nemzeti Múzeum őriz, 1 pedig a várpalotai Helytörténeti Múzeumban látható. 7 darab a kismartoni Wolf Sándor-féle gyűjteménybe került – de a gyűjteményt 1956-60 között, Luzernben elárverezték, így anyaga teljesen szét-szóródott.¹⁰⁰ Két pápai korszó Miske Kálmán, volt kőszegi múzeumigazgató gyűjteményéből Somogyi József szobrászművész tulajdonában van Budapesten. Két szentgáli korszó Hegedüs Gyula balatonarácslakos birtokában volt, ezek jelenlegi hollétéről nincs tudomásunk. Egy palotai korszó Faller Jenő, a soproni Bányászati Múzeum igazgatójának gyűjteményében volt, de 1945-ben Budapest ostromakor elpusztult.¹⁰¹ Végül egy másik palotai dr. Tompa Kálmán gyűjteményében van Budapesten. A korszók nagy számából, használatuk széles elterjedtségéből és szétszórtságából joggal következtet-

62. A Veszprém megyei céhkorsó szájtipusok kronológiája.

(dr. Nagy László összeállítása.)

62. Chronologie der Mündungstypen der Zunftrüge im Komitat Veszprém (Zusammengestellt von Dr. L. Nagy)

62. La chronologie des types d'embouchures de chopes de corporation du comitat de Veszprém (établie par László Nagy)

62. Хронология типов горлышек кружек гильдий комитата Веспрем. (Составил: Др. Ласло Надь).

hetünk arra, hogy még igen sok rejtőzhet különböző helyeken. Tudjuk pl., hogy Pápán sokkal több korsó volt, mint amennyit jelenleg ismerünk és az Esterházyak deveseri kastélyában is számos, XVIII. századi céhkorsót őriztek.¹⁰² Felkutatásuk a jövő feladata.

Összefoglalóul megállapíthatjuk, hogy az egész Balatonfelvidék, sőt a somogyi part céheinek zöld ólommázás céhkorsói is nagyrészt a palotai, vespérmí, pápai és sümegi fazekas központokban ké-

szültek. Innen kerültek a környék különböző falvaiba és több mint másfél évszázadon keresztül játszottak fontos szerepet a falusi céhszervezetek hagyományos ünnepi lakomáin és áldomásain.

A zöld ólommázás Veszprém megyei céhkorsók gazdag domborműves és karcolt díszítményeikkel és felirataikkal a magyar Dunántúl XVIII. és XIX. századi művelődéstörténetének becses — de mind-ezideig nem eléggé értékel — kedves emlékei.

Nagybákay Péter

A „Jegyzetek”-ben” és „Függelék”-ben használt rövidítések

V. B. M.	= Veszprémi Bakonyi Múzeum
M. N. M.	= Magyar Nemzeti Múzeum
M. Népr. M.	= Magyar Néprajzi Múzeum
Lsz.	= leltári szám
Mag.	= Magasság

Fel.	= Felirat
zm.	= zöld ólomházas cserép
d.	= domborműves
sgr.	= karcolt ornamentika (sgraffiato)
kar.	= karcolt felírás
függ.	= függelék

J E G Y Z E T E K

- ¹ Szádeczky Lajos: Iparfejlődés és a céhek Magyarországon. Bp. 1913. I. 209. l.
- ² Isenberg, Heinrich: Altes Brauchtum im Handwerk. Das Gesellenwandern und was damit zusammenhing. Münster i. W. 24. l.
- ³ Szücs Jenő: Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon. Bp. 1955. 158. l.
- ⁴ Mummenhoff, Ernst: Der Handwerker in der deutschen Vergangenheit. Leipzig 1901. 81. l.
- ⁵ Edvi Illyés Pál: Dékánymester választás a Mészárosoknál Szakolczában. Tudományos Gyűjtemény 1822. VII. 119 – 120. l.: „Így szokás magyar kézművesek között nevezni az első legényt, kinek a Németek Altgesell tisztelet nevet adnak”. Ezt az elnevezést használták a palotai csizmadiák is 1824. évben készült korszójuk feliratában.
- ⁶ A dékány és öreglegény elnevezés nem mindenütt jelentette ugyanazt a tisztséget. Pl. a veszprémi magyar vargalegények kannáján (1820.) külön „öreg dékány” és külön „öreglegény” tisztség szerepel.
- ⁷ Richter M. István: Mesterlegény avatás a céhvilágban. Ethnographia. 1940. I. sz. 78. l.
- ⁸ Isenberg id. m. 26. l.: „Hobeln.” Az asztalosoknak külön „gyalulási rendtartásuk” volt (Hobelordnung der Tischler aus dem 17. Jh. in Lindauer Stadtarchiv).
- ⁹ Wissel, Rudolf: Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit, Berlin 1929. II. 465. l.
- ¹⁰ Ecsedi István: Vezető Debrecen sz. k. város Déri múzeumában, é. n. 138. l.
- ¹¹ Bellovics Bálint: Bajai céhszokások. Néprajzi Múzeum Értesítője 1901. 2. évf. 126. l.
- ¹² Richter M. István id. m. 79. l.
- ¹³ Szádeczky id. m. I. 209 – 210. l.
- ¹⁴ Richter M. István id. m. 82. l.
- ¹⁵ Isenberg id. m. 108. l. és Szádeczky id. m. I. 215. l.
- ¹⁶ Petelei István: A marosvásárhelyi céhek házi szokásairól. Századok 1878. 95. l.
- ¹⁷ A „geschenkte Handwerk” megkülönböztetésre Magyarországon is van példa, pl. egy selmecbányai céhpecsétnyomón 1691-ből a következő körirat olvasható: „DER ERBAREN GESCHENKTEN HANDWERK CECHEN ZUR SCHEMNITZ (Magyar Nemzeti Múzeum L. sz. 151 /1914.)
- ¹⁸ Isenberg id. m. 93 – 97. l. és 102. l.
- ¹⁹ Richter M. István: A céhmester-választás. Ethnographia XL. évf. 1929. 172. l.
- ²⁰ Richter M. István: A mesterek a céhvilágban. Ethnographia 1934. 1 – 2. sz. 60 – 61. l.
- ²¹ Isenberg id. m. 84. l. és Wissel id. m. II. 106. l.
- ²² Szádeczky id. m. I. 226. l.
- ²³ Priv. et Art. Ceharum LX/41. 5. articulus.
- ²⁴ Gombóc – Melich: Magyar etimológiai szótár: Billikom „Ein Trinkgeschir so unten gespitzt der Pokal in welchem auf der Herberge dem Zugewanderten der Wilkommentrunk unter gewissen Ceremonien gerichtet wurde”.
- ²⁵ Leers v., Johann: Das Lebensbild des deutschen Handwerks, München. 1938. 343. l.
- ²⁶ Rumpf, Max: Deutsches Handwerkerleben, Stuttgart. 1955. 47. kép.

- ²⁶ „Bretzelhumpen” (Isenberg id. m. és Zunftwappen und Handwerksinsignien der Bäcker, München. 1912.)
- ²⁷ Domanovszky: Magyar Művelődéstörténet. IV. köt. 224. l.
- ²⁸ Wissel id. m. I. 160. 1. Tafel 5 – 6.
- ²⁹ Isenberg id. m. 102. 1. Ilyen címerpajzsokak, „kerekded fityegők” láthatók a soproni molnárok és ácsok céhkancsóján (1803.), amelyeket Csipkés tévesen bemondó tábláknak tartott. (Csipkés Kálmán: Sopron sz. kir. város múzeumának régi céhedényei. Soproni Szemle. V. évf. 1941. aug. 15. 3. sz. 226 – 227. 1. 4. sz. kép.)
- ³⁰ Pl. a miskolci kádárcéh kondérja és pintese a Miskolci Hermann Ottó Múzeumban.
- ³¹ Haberlandt, Arthur: Volkskunde des Burgenlandes. Hauskultur und Volkskunst. Österreichische Kunsttopographie. Bd. XXVI. Baden bei Wien. 1935. 26. l.
- ³² Krisztinkovich Béla: Nobilis Amphorarius Magister. Művészettörténeti Értesítő. 1958. 2 – 3. sz. 4. sz. kép.
- ³³ Diner József: A magyar parasztmajolika. Művészi Ipar. 1891. 39. l.
- ³⁴ Már a XVII. században is akadnak feliratos habán céhkorsók, mint pl. az egész korai német feliratú, pozsonyi mészáros céhkorsó 1638-ból (Kudelková-Königová, Alena: Moravska a slovenska habanska keramika. Listopad 1955- Leden 1956. 54. sorsz., 7. sz. kép), vagy a tatái mészárosoké 1674-ből, magyar felirattal. (A Sárospataki Református Múzeumban, a mádi református egyház tulajdona. Révhelyi Elemér: A tatái majolika története. Bp. 1941. 14. l.)
- ³⁵ Wartha Vince: Az agyagművesség (Ráth György: Az iparművészet könyve. Bp. 1905. II. köt. 594 – 95. l. 500. és 501. sz. kép a 600. és 601. lapon).
- ³⁶ Malonyay Dezső: A magyar nép művészete. Bp. 1912. IV. köt. 343 – 344. l. 732. ábra (339. l.), 733. ábra (340. l.), 62. ábra (38. l.).
- ³⁷ Divald Kornél: Régi magyar fazekasmunkák. A gyűjtő. 1914. jan. febr. 21. l.
- ³⁸ Csányi Károly: Magyar prasztfazekasok munkái. A Műgyűjtő. 1928. II. évf. 12. l. és Csányi Károly: Népművészeti gyűjtemény (Dr. Lázár Béla: Egy magyar gyűjtemény. Bp. 1922. Wolfner Gyula gyűjteménye 110. l.).
- ³⁹ Örtutay Gyula: A magyar népművészet. Bp. 1941. 349, 350, 351 és 385. l.
- ⁴⁰ Domanovszky György: Népi fazekasság. Officina. Bp. 1942. 21. sz. kép.
- ⁴¹ Domanovszky György: A Balatonkörnyék népművészete. Bp. 1943. 71. l.
- ⁴² Viski Károly: Népies kerámiánk. Magyar Iparművészet. 1931. XXXIV. évf. 1 – 2. sz. 46. l.
- ⁴³ Viski Károly: Cserépmunka. Díszítőművészet. (Viski Károly: A Magyarság néprajza II. köt. 319 – 320. l.)
- ⁴⁴ Kresz Mária: Fazekas, korsós, tálas. Ethnographia. 1960. 365. l.
- ⁴⁵ Kresz Mária: Magyar népi cserépedények kiállítása a Néprajzi Múzeumban. Néprajzi Értesítő, 1961. XLIII. évf. 144. l.
- ⁴⁶ Fél Edit – Hofer Tamás – Csilléry Klára: Ungarische Bauernkunst. Bp. 1958. Corvina. 79. l. 192. és 202. sz. kép.
- ⁴⁷ A Hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban.
- Vö. Samu János: hódmezővásárhelyi néprajzi kiállítás. Néprajzi Értesítő 1904. V. évf. 291. 1. 2. ábra.
- ⁴⁸ Román János: Sárospataki kerámia. Magyar népművészet. XXI. köt. Bp. 1955. 18. l. 5 – 6. és 17 – 18. kép.
- ⁴⁹ Kalapos céhkorsó M. N. M. L. sz. 1963/137, mészáros céhkorsó. M. Iparművészeti M. L. sz. 2950., 1800-as évszámmal.
- ⁵⁰ Haberlandt, id. m. 27. l., 66. l., 103. l.
- ⁵¹ Holme, Charles: Peasant Art in Austria and Hungary. London 1911. 62. ábra.
- ⁵² Theiss, Viktor: Steiermark (Deutsche Volkskunst).
- ⁵³ Grundmann, Günther: Schlesien. (Deutsche Volkskunst.)
- ⁵⁴ Spamer, Adolf: Die deutsche Volkskunde. Leipzig. 1935.
- ⁵⁵ Viski Károly: A magyarság néprajza. II. 371. l.
- ⁵⁶ Molnár László: Fazekasság. Bp. 1963. 2. sz. kép.
- ⁵⁷ Mihalik József: A kassai múzeum gyűjteményeinek leíró lajstroma. Kassa. 1903.
- ⁵⁸ Magyar Iparművészeti Múzeum. L. sz. 29., 55. Ismertette és képét közölte Pap János: A magyar fazekasipar. Művészi Ipar. 1888. 235. l., 240. l.
- ⁵⁹ M. Népr. M. L. sz. 142. 159.
- ⁶⁰ M. Népr. M. L. sz. 51. 956.
- ⁶¹ Krisztinkovich Béla: Habaner Fayencen, Bp. 1962. Corvina. 31 – 32. l.
- ⁶² Pap János: A magyar fazekasipar. Művészi Ipar. 1888. 240. l.
- ⁶³ Egyetlen hasonló a felsőireghi takácsoké (Tolna megye). M. N. M. L. sz. 135/1902.
- ⁶⁴ Hasonló típusú, habán formákra emlékeztető korsó a 60. jegyzetben említett felsőireghi takácskorsón kívül a répecéké helyi (Mannersdorf, volt Sopronmegye, Burgenland) takácsoké 1779-ből (M. Népr. M. L. sz. 105. 747) és a répecékőhalmi (Steinberg, volt Sopronmegye, Burgenland) eszmadiaaké 1769-ből (Heimat Múzeum, Markt St Martin. Képét közölte Haberlandt, Volkskunde des Burgenlandes. Baden bei Wien, 1935. 97. l. 115/b. kép.).
- ⁶⁵ Csányi id. művei. L. 36. jegyzet és Divald id. m. L. 35. jegyzet.
- ⁶⁶ A domborműves technika Délmetországban is a XVIII. században jön divatba. L.
- Ritz, J. M.: Süddeutsche Volkskunst. München. 1938. 39. l. (Günther Groschopf: Die süddeutsche Hafnerkeramik.)
- ⁶⁷ M. Népr. M. L. sz. 61. 140. 49.
- ⁶⁸ M. N. M. L. sz.: 1961. 1472 (Régi sz. IV. 797).
- ⁶⁹ M. Népr. M. L. sz. 51. 33. 286. Képét közölte Pap János id. m. 240. l., Wartha Vince id. m. 600. l. 500. sz. kép és Fél – Hofer – Csilléry id. m. 192. sz. kép.
- ⁷⁰ M. Népr. M. L. sz. 30. 149. Képét közölte Domanovszky: A Balatonkörnyék népművészete. Bp. 1943. 89. l.
- ⁷¹ M. Népr. M. L. sz. 61. 140. 50.
- ⁷² Malonyay id. m. IV. köt. 62. ábra. (38. l.)
- ⁷³ A somogy megyei szőttesmintákon is megtalálható. L. Malonyay id. m. IV. köt. 113. l. 14. kép.
- ⁷⁴ Diner József id. m. 41. l.
- ⁷⁵ Donázy Ferenc: Az oroszán ábrázolása a magyar heraldikában. Turul. 1938. 52. köt. 13. l.
- ⁷⁶ A sümegi fazekascéh korsója 1865. Bartha Lászlóné tulajdona, Tihany. Ismertette: Németh József:

- A sümegi népi fazekasság. Néprajzi közlemények. 1960. V. évf. 225 – 26. l.
- ⁷⁷ A zalabéri takácscéhkorsó. 1770. M. Népr. M. L. sz. 61. 140. 49. Ismertette Kresz Mária: A Néprajzi Múzeum 1961. évi tárggyűjtése. Néprajzi Értesítő. 1962. 241. l.
- ⁷⁸ A karádi takácscéh korszója. 1750. L. 69. sz. jegyzet.
- ⁷⁹ A szántói csizmadiacéh korszója. 1752. M. Népr. M. L. sz. 142. 159.
- ⁸⁰ A szentlászlóegyházi szabócéh korszója. 1793. M. Iparműv. Múzeum. L. sz. 3493 (3089).
- ⁸¹ A tapolca-szentgyörgyhegyi csizmadiacéh korszója. 1839. M. Népr. Múzeum, L. sz. 61. 140. 50.
- ⁸² Malonyay id. m. IV. köt. 41 – 42. l.
- ⁸³ L. 63. sz. jegyzetet.
- ⁸⁴ A vargacéhek jelvényeiben általában a csizmához nagyon hasonló saru látható. A varga, tímár és csizmadiatermékek elhatárolására I. Gáborján Alice: A magyar módra való bőrkikészítés problematikája. Népr. Értesítő. 1962. 97 – 140. l.
- ⁸⁵ Vajkai Aurél: A Bakonyvidéki bőrfeldolgozóipar emlékei. Cipőipari Dokumentáció 1961. július 71. l. és Vajkai Aurél: A veszprémi tobakmesterség. Természettudományi Közöny. 1961. 535. l.
- ⁸⁶ A csizmadia szerszámokat részletesen ismerteti Vámosi Nándor: A debreceni csizmadiák céh- és műszavai. Debrecen 1942.
- ⁸⁷ Vö.: Holl Imre: Adatok a középkori magyar fazekasság munkamódszeréhez. Budapest Régiségei. XVII. köt. 1956. 191. l. és 26. kép, és Krisztinkovich Béla: Habaner Fayencen, Bp. 1962. Corvina. 40. l.
- ⁸⁸ L. a pápai fazekascéh szívalakú színes cserép behívótábláját. V. B. M. L. sz. C-175. Ismertette Nagybákay Péter: Veszprémi és Veszprém megyei céhbehívótáblák (Veszprém megyei Múzeumok Közleményei II. 1964. 357 l.)
- ⁸⁹ Malonyay id. m. IV. 134. l. 264. kép., Vö.: Balogh Jolán: Kolozsvári reneszánsz láda 1776-ból. Klny. a Kelemen Lajos emlékkönyvből. Kolozsvár, 1957. 11 – 12. l.
- ⁹⁰ Nagybákay Péter: Veszprémi és Veszprém megyei céhpecsétnyomók. (Veszprém megyei Múzeumok Közleményei, I. kötet. 198 – 202. l.)
- ⁹¹ A csapószerszámokat részletesen ismerteti: N. Bartha Károly: A debreceni gubacsapócéh. Debrecen. 1939.
- ⁹² Tolnai György: A paraszti szövő-fonóipar és a textil manufaktúra Magyarországon. 1840 – 1849. Értekezések a Történeti Tudományok köréből. Új sorozat 34. Bp. 1964. 41. l.
- ⁹³ A takácsszerszámokat részletesen ismerteti: Freckay János: Mesterségek szótára. Bp. 1912. 392. l.
- ⁹⁴ Viski: A magyarság néprajza I. köt. 314. l.
- ⁹⁵ Keresztes Tiborné gyűjteményében. Bp. II. Bécsi út 88.
- ⁹⁶ L. 82. jegyzet és Dr. Vajkai Aurél: A Bakonyvidéki bőrfeldolgozóipar emlékei. Cipőipari Dokumentáció, 1961. július 72. l.
- ⁹⁷ Vörös István fazekas „Devetser M. Váraljában” 1840-ben készített „Gyulakeszi Helység Bérájának számára” egy zöldmázaz domborműves karcolt korszót (V. B. M. L. sz. Cs – 84.).
- ⁹⁸ L. 69. és 78. jegyzeteket.
- ⁹⁹ Nógrádverőcei fazekas kis társaság korszója dr. Tompa Kálmán gyűjteménye (Bp. II. Kékgolyó u. 2/b.).
- ¹⁰⁰ Dr. Csatkai Endre szíves közlése.
- ¹⁰¹ Dr. Faller Jenő szíves közlése.
- ¹⁰² Dr. Bevilaqua – Borsody Béla: Régi és új magyar takácsmesterségek, Bp. 1942. 223. l.

A veszprémi és Veszprém megyei céhedények jegyzéke

Fémből készült céhedények

1. *Veszprémi csizmadiacéh pohara*
V. B. M. Lsz. C – 160. ezüst Fel: „K. C. D. C. N. (?) C. K. 1669”. Mag. 8 cm., ismertette és képét közölte Vajkai Aurél: A lábbeli-készítés múltjából Veszprém megyében. Cipőipari Dokumentáció, 1960. november 10. l. 82. kép. (L. 1. kép.)
2. *Veszprémi magyar vargacéh kannája*
V. B. M. Lsz. C – 20. Vörösréz, száján sárgaréz szalaggal keretézve. Alakra igen hasonlít a 3. sz. képen közölt nagyvázsonyi vörösréz céhkannához. Fel: „... ANNO 1820 ÖREG DÉKÁNY: SZÜTS IM ÖREG LEGÉNY HELLER IÁ.” Mag. 34 cm. Ismertette és képét közölte Vajkai Aurél: A lábbelikészítés múltjából Veszprém megyében. Cipőipari Dokumentáció 1960. november. 14. l. 88. kép.
3. *Veszprémi magyar vargacéh tölcseré*
V. B. M. Lsz. C-159. Vörösréz. Fel: „Czémester Garai István Nótárius Antal János Szolgáló Mester Tóth Josef 1830”. (L. 2. kép.)
4. *Nagyvázsonyi egyesült esztergályos, asztalos, kőműves és ácsceh kannája*
V. B. M. Lsz. C – 27. Vörösréz, fafogantyúval, sárgaréz rátétekkel.
Fel: „TS Sz 1831 Nagy Váson”.
Mag. 37 cm. (L. 3. kép.)
5. *Veszprémi (?) kalapos legénytársaság ivóserlege*
V. B. M. Lsz. C – 23. Őn, fedeles, talpas. Fel: „KÉSZÜLT 1840. MEGÚJÍTTATOT 1857. DIE HUTMACHER BRÜDERSAFT SOLL LEBE.”
Mag. 33 cm. (L. 4. kép.)

Cserépből készült céhkorsók

6. *Veszprémi bognárcéh*
V. B. M. Lsz. C – 1. zm. sgr. kar. d. Fel: „VESZPRÉMI NEMES B. C. K. BOGNÁR ADÁM CÉ-MESTER 1721.” Mag. 43 cm. (L. 5., 5/a és 5/b kép.)
7. *Nagyvázsonyi vargacéh*
M. N. M. Lsz. 1961. 1471. zm. sgr. kar. d. Fel: „ANNO 1:7:25. Die 19: APRIL. VÁ: ME: EM. Vaszsonyi Varga Mester Embereke Ez a korszó.” Képét közölte Csányi Károly és dr. Lázár Béla: Egy magyar gyűjtemény, Bp. 1922. (Wolfner Gyula gyűjteménye) c. könyvében CXVI. sz. tábla. 8. sz. kép. (L. 6. és 6/a kép.)

8. *Veszprémi csapócéh*
V. B. M. Lsz. C – 2. zm. kar. d. kétfülű, de fülei le-törtek. Fel: „A. 1:7:33. Die JANUARYVSB AZ (B)ÜCSÜLETES NE CSAPO CSEH KORSAIA CSAPOFERENC CHE MESTER CSAPO LÁSZ-LÓ NORÁPI ISTVÁNY: Ö: ME. KIRA: MI: No PACZONA FERENCZ – IHS – ”
Mag. 42 cm. (L. 7. kép.)
9. *Baronyai Ferenc balatonkenesei (?) kovács korszója*
V. B. M. Lsz. C – 3. zm. sgr. kar. d. Fel: „ANNO DOMINI: 1738: DIE 24 MARTIUS Baronyai Ferenc kovács” Mag. 32 cm. Virágornamentikája, technikája azonos a vázsonyi takácsceh korszójával. (függ. 10.). Készítője tehát: Fülemile Mátyás (?) (L. 8. és 8/a kép.)
10. *Nagyvázsonyi takácsceh*
M. N. M. Lsz. 1961. 1475. zm. sgr. kar. d. Fel: „Nagy Vasonyi N Takács Ché korsoja Golian Mihály Che Mester, Rompos János Atya Mester, Szalai György Horváth Gergöly és Többeknek idejekben Fülemile Mátyás csinálta Anno 1740 Die 9 majus.” Mag. 42 cm. Virágornamentikája, technikája azonos a Baronyai Ferenc kovács korszójával. (L. függ. 9.) (L. 9. és 9/a kép.)
11. *Nagyvázsonyi (?) kovácsceh*
M. Népr. M. Lsz. 61. 19. 1. zm. d. kar. Fel: „ANNO. 1:7:43: Die 10: APLIS” Mag. 40 cm. A korszó nyaka alatt elhelyezett dátum domború betűi és számai és az emblémában látható szerszámok rendszertelen elhelyezése megegyezik a nagyvázsonyi vargacéh korszójával. (L. függ. 7.) (L. 10. és 10/a kép.)
12. *Berhidai (?) fazekascéh*
V. B. M. CS – 97. Halványzöld sötétbarna mintával. Fel: „1744.” Lakath J. ajándéka Berhidáról. Mag: 26 cm. (L. 11. kép.)
13. *Szentkirályszabadja (?) vagy Vörösberény (?) község*
M. Népr. M. Lsz. 60. 142. 5. zm. d. kar. Fel: „Anno domini 1744. V: B: Bírák és Esküt Uramék korszai”. Mag. 38 cm. A Néprajzi Múzeum, mint szentkirályszabadjai községi korszót tartja nyilván, a felirat „V: B:” betűi inkább Vörösberényre engednek következtetni. (L. 12. kép.)
14. *Vilonyai Pap Mihály korszója*
M. Népr. M. Lsz. 103 685 zm. d. Fel: „VILONYAI PAP MIHAL uram korszaja Anno Domini 1745” Mag. 32,5 cm. Erős hasonlatosságot mutat a szentkirályszabadjai községi korszóhoz. L. függ. 13. (L. 13. kép.)
15. *Cseszneki takácsceh*
M. Népr. M. Lsz. 52. 688. zm. d. Fel: „1746 G (?)

- C (?) Mag: 36 cm. Erős hasonlatosságot mutat a függ. 16-ban ismertetett korsóhoz. Elején 2 primitív kidolgozást, ágaskodó oroszán 3 háromszögben összerakott vetélőt tart. A vetélők alatt takács borda.
16. *Ismeretlen helység takácscéhe*
V. B. M. Lsz. 55. 123. l. zm. d. Fel: „1.7.4.6. TA ... C.” Mag. 31 cm. A korsó formája, emblémájának kompozíciója, az oroszánok alakja, a szám és betűtípusok feltűnően hasonlítanak a cseszneki takácscéh korsójához. (L. függ. 15.)
17. *Veszprémi vargacéh*
V. B. M. Lsz. C-4. zm. sgr. mélyített. Fel: „W. A 1750 WARGA CZIE WÉ” Mag. 37 cm. L. 60., 61. és 80. sz. jegyzet. (L. 14., 14/a és 14/b kép.)
18. *Veszprémi pintércéh*
V. B. M. Lsz. C-6. zm. d. kar. Fel: „ANNO 1761 DIE 19 AUGUSTUS CSINALTO WESPREMEN LETELEPEDET böcsületes NEMES PINTER CZEH SAMARO PALOTÁN csinálták KORCSÉK ANDRAS CZEHESTER PINTER Adány Atyamester. BEJAROMESTER FARKAS Adány Pinter Josep.” Mag. 37 cm. (L. 15., 15/a és 15/b kép.)
19. *Devecseri szabócéh*
V. B. M. Lsz. C-5. zm. d. kar. Fel: „1761. Devecserben Lakozó Böcsületes Mester Ember Szabók Nemes Ché korsa.” Mag. 38 cm. (L. 16. kép.)
20. *Veszprémi csutorascéh*
V. B. M. C-43. zm. kar. Fel: „1766” Mag. 29 cm. Hasán kétfülű olaskorsó kihajló hármasszárú tulipános virágdíszítmény.
21. *Ismeretlen helység fazekas (?) céhe*
V. B. M. Lsz. 55. 122. l. zm. d. kar. Fel: „Ano 1.7.6.7” Alsóörsről került a múzeumba. Hasán elől tulipánformájú domború keretben kétfülű olaskorsó 3 ággal. Körül karcolt geometriai és indás virágdíszítmények.
22. *Veszprémi fazekas legénytársaság*
V. B. M. Lsz. C-8. zm. d. kar. Fel: „Ezen Veszprém Városában levő Bötsületes Fazekas Céhek szárnya Alat letelepedet Böcsületes társaság Ezen korszót Tsinálta Bikáli (?) János Horvát János atyamesterségében volt ... (?) B ... bejárómaster öregdekány Szabó János és a többi bötsületes legények - 1770.” (L. 17. kép.)
23. *Peremartoni külső csizmadiacéh*
V. B. M. Lsz. C-7. Fehérmázás, sárga, barna és zöldszínű festett díszítményekkel, a figurális rész enyhén domború. Fel: „Peremartonyi Böcsületes és Nemes Ugy Mint KÖLSŐ CSIZMAZIA CZEHEK KORSOJA Meljett Tsinyáltatta PAP MÁRTONY Uram Czéh Mester: Tóth Pál: BLASKOVICS Tamás Gyöke György: Végbeli Istvány: Pap Istvány ÉS AZ TÖBBI Mind közönségesen: Tsinyáltatott Eöskün Die 8^a Mai ANNO DOMINI M:DCC:LXX: Miller Mihály által:” Mag. 38 cm. Ismertette és képét közölte Vajkai Aurél: A Bakony néprejza. Bp. 1959. 64. 1. és Vajkai Aurél: A lábbelikesztés múltjából Veszprém megyében. Cipőipari Dokumentáció. 1960. november. 10. 1. 77. és 78. sz. kép. (L. 18. és 18/a kép.)
24. *Balatonfőkajári (?) bogndrcéh*
V. B. M. Lsz. C-40. zm. Feketemázás részekkel. d. Fel: „Tsinálytatták: 1774. Esztendőben”. Mag. 32 cm. (L. 19. és 19/a kép.)
25. *Várpalotai fazekas kis társaság*
V. B. M. Lsz. C-9. zm. d. kar. Fel: „Ezen Palota
- mező Varasaban Levő Bötsületes Fazikas kis Társaságnak korsa” a ki el Töri mást Tsinajon helete Ezen korszót Tsinálta Anno 1777 Esztendőben Die Septembernek 7 napján ... (?) Pál Vajda Péter Atyamester Timár János Bejáró Mester Kovács János öreg Dekan Lagmar Mihály kis Dekan - 1777”. Mag. 39 cm. (L. 20. kép.)
26. *Vaszari takácscéh*
M. N. M. Lsz. 7/1949. zm. d. kar. Fel: „Igunk Pajtás vigan Ebül (?) Igunk vigan ... igunk ... ző (?) ... ca ... (?) Isten el ne felelkezőnk - 778”. Mag. 39 cm. (L. 21. kép.)
27. *Szentkirályszabadjai református egyház korsa*
V. B. M. Lsz. CS-120. zm. d. kar. Fel: „1780 Szent Király Szabadgya Ecclesia korsa Csinyaltatta N: Szabo Kis Pál Curator.” Mag. 35 cm. (?). (L. 22. kép.)
28. *Veszprémi (?) szabócéh*
V. B. M. Lsz. C-10. zm. d. kar. Fel: „ANO DIE 1780 22 JA Jádi Adám céhmester Szabó Ferentz Babits János szolgáló Mesterek.” Mag: 38 cm. (L. 23. kép.)
29. *Bakonymagyarszombathelyi v. cseszneki (?) takács-céh*
V. B. M. Lsz. C-11. zm. márványos d. kar. Fel: „BÖTSÜLETES ÉS NEMES TAKÁCS CZEH KORSÁJA ANNO DOMI 1781 DIE 10 JUL.” Bakonyzombathelyről került a múzeumba. (L. 24. és 24/a kép.)
30. *Homoki helység hegyközségi korsa*
M. Népr. M. Lsz. 93. 656. zm. d. kar. Fel: „Az ereszkedő fölöt levő homoki helység vivot vivot-ANNO 1787”. Mag. 36,5 cm. A Néprajzi Múzeum, mint Adásztevel község korszóját tartja nyilván. A karcolt felírás domború évszámok és rozetták közé helyezett, díszes, szívalakú keretben foglal helyet.
31. *Odori helység hegyközségi korsa*
M. Népr. M. sz. 51. 31. 426. zm. d. kar. Fel: „ANO 1790 De lma july - készült az böcsületes Odori Ne. Helység korsa - Kajdótsi János Uram Hegymesterségében N. Kementsei Mihály Uram notáriusságában s.a.t. Uraimék - Vivat”. Mag. 36 cm. (L. 25. kép.)
32. *Mélyárok helység hegyközségi korsa*
M. Népr. M. Lsz. 130. 821. zm. d. kar. Fel: „MILY AROKI HEGYBELI HELYSÉG KORSOJA. CSINALTOTOTT NEMES SOMOGYI PÉTER HEGYMESTER KISPÁL NOTARIUS ÜDEJEEBEN - ANNO 1791: DIE 10 ma maji”. Az évszám domború szívkeretben foglal helyet, amelyből két szőlőfürt hajlik ki. Jobbról metszőkés, balról szőlőprés.
33. *Veszprémi szűcs ifjú társaság*
V. B. M. Lsz. C-12. zm. sima, minden díszítés nélkül. kar. Halványkékés zöld, talán ónmázbevonatú. Fel: „1791dik ben Tsinyalódott Veszprém-ben ez az Bötsületes Ifju Szűcs Társaságnak korsa”. Mag. 42 cm.
34. *Tósköberendi egyesült kovács-, bogndr- és pintércéh*
M. Népr. M. Lsz. 100. 071. zm. d. Fel: „1794.” Mag., 39 cm. (L. 26. kép.)
35. *Pápai szűrszabócéh*
M. Népr. M. Lsz. 77. 107. zm. d. kar. Fel: „1799 dik Die 12 dik septembri Az papoji szűrszabó Böcsületes ifju társaság KORSOJA. Kis László Uram atyamester Szalik János öreg bejárómaster

- uram Kopécki Márton uram kis bejárómester Jankovits János öreg dekan Nag jános kis dekan Buzik Mátyás notarius. I.A.B. ifju társaság – maradok Kulcsár Ferencz paoji fazikas mester”. Mag. 37 cm. Szívalakú keretben hatalmas nyitott ollo.
36. *Veszprémi (?) takács ifjú társaság*
V. B. M. Lsz. C – 13. zm. d. kar. Fel: „ANNO 1800 DIE 4MAI – Bőtsületes Takács Ifju Társaság korsa-ja Csináltatott Akkorbéli Öreg Dekány Györey József Dekányságában”. Mag. 41 cm. (L. 27. kép.)
37. *Szentkirályszabadjai és Vörösberény-i takács ifju társaság*
V. B. M. Lsz. C – 44. zm. d. kar. Fel: „SZ:KIR: SZABADJAI ÉS VÖR:BERE:BETS:IFJ: TAR Korsaja Készült KIS DÁNIEL ATYA MESTER-SÉGÉBE – 1803”. Mag. 30 cm. (L. 28. kép.)
38. *Veszprémi csutorás kis társaság*
V. B. M. Lsz. C – 14. zm. d. kar. Fel: „Ves perenyi Bő Tsületes Tsutorás Kis Társaságnak korsa-ja ez készült 1806 esztendőben junius holnapnak hete-dik napján”. Mag. 38 cm. (L. 29. kép.)
39. *Várpalotai kovácscéh*
M. Népr. M. Lsz. 43243. zm. d. kar. Fel: „Anno 1808 Die 4. Junius Céh Mester Hegedüs János, Szolgáló Mester Kántás Péter És a Többi Közön-séges öreg és ifjab mesterek éljenek jó szerentsesen – Vajla János Tsinálta Palotán”. – Mag. 38,5 cm. Ismertette Kresz Mária: Magyar népi cserépedények kiállítása Néprajzi Múzeumban. Néprajzi Értesítő, 1961. XLIII. 144. 1. (L. 30. és 30/a kép.)
40. *Pápai kovácscéh*
Wolf Sándor gyűjteménye Kismarton. (Eisenstadt) Lsz. 6906. zm. d. kar. Fel: „Készült a pápai kovács mestereknek 1810 – Kovács ha dugozik néha megszomjzik”. Mag. 43 cm
Ismertette: Haberlandt, A. dr: Volkskunde des Burgenlandes Hauskultur und Volkskunst. Öster-reichische Kunstopographie Bd. XXVI. Baden bei Wien, 1935. 66. l.: „Dunkelgrün glasiert, mit Reliefauflagen verziert. In einfachem Blattkranz Schmiede beim Amboß, seitlich Zirkel und Zange. Auf dem Steg des Schnabels Hufeisen”.
41. *Leányfalu fazekas legénycéh*
V. B. M. Lsz. C – 15. zm. d. lapos kulacsalakú. Fel: „ANNO. 1811. Gombkötő Pál tsinálta 1811.” Mag. 37 cm. (L. 31. és 31/a kép.)
42. *Peremartoni, berhidai és kiskovácsi egyesült takács-céh*
V. B. M. Lsz. C – 17. zm. d. sgr. kar. Fel: „Készült Ezen Korsó Az Peremartonyi Berhidai és Kis Kovátsi Betsületes Takács Tzéh Számára Anno 1814 Die: 17 Május”. Mag. 39 cm. (L. 32. és 32/a kép.)
43. *Várpalotai szűcscéh*
V. B. M. Lsz. C – 16. zm. d. kar. Fel: „A' Palotai Bőtsületes Szűts Céh Korsoja Fő CehM. Káldi Antal All Ceh M. Vági Jóseff Seratorius Istvan Notár Bongya Joseff Atya M. Horvat Jan. Bejar M. Fejes Mih. Sz.M. – 1814 1s6 Juni – Mantli János csinálta”. Mag. 38. cm. (L. 33. és 33/a kép.)
44. *Mensheli bognár és kovácscéh*
V. B. M. Lsz. C-18. zm. d. kar. Drótozott. Fel: Készítettett ez a korsó 1815 eszendőben N
- Weszprém Vármegyében N: Mensheli Helségben az bőtsületes N: Bognár és Kovács Ché Számára Die (?) Novembris. Bűtsületes Ché Mester és a többi bőtsületes Mesterek létében. Aki esztett el tőri egy forinttalmegveszi a ki iszik beltűle valik egészségire Vivat hapsasa caloidro (?) a ki ezt elmagyarázza egy pint bor lesz az adomása Mag: 40 cm. (L. 34. kép.)
45. *Szentkirályszabadjai bognár ifjú társaság*
V. B. M. Lsz. C-19. zm. d. kar. Fel: „1815. – Vivat bognár ifju társaság 1815 dikbe 3 Májusban” Mag: 36 cm. (L. 35. kép.)
46. *Várpalotai lakatoscéh*
M. Népr. M. Lsz. 43. 240. zm. d. kar. Fel: „Büt-sületes Lakatos Czeh Korsaja ez – Molnár Ferentz és Darvas Jósefh – Anno 1816 Czh. M. Nyári Mihál”. Mag: 36 cm. (L. 36. kép.)
47. *Várpalotai (?) fazekascéh*
M. Népr. M. Lsz. 43 245. zm. d. Fel: „1816 Purger Istvány.” Mag: 37 cm. Hasán, karmai közt kar-dot markoló, domborműves, stilizált, kétfejű sas, mellén köralakú keretben fazekaskorong.
48. *Peremartoni, csajági és balatonfőkajári egyesült csizmadiacéh ifjúsága*
V. B. M. Lsz. C-21. zm. d. kar. Fel: „Pere marton Tsajág Balatony Fő Kejár Edgyesült Nemes Tzének Jambor Ifjuságnak az korsója akkorbéli Atyamester Papp Jósef, Öreg Bejáró Blaskovits József Ifju Bejáró Mester N. kenesei József Dékány Legény Szabó Pál és az Notárius. N. Mező János És a többi Jambor Ifjuság közönségessen – Palota Mező Varosában készült Tsillag Sámuel Méheliben December havának 5. Napján – 1823.” Mag: 31 cm. Ismertette Vajkai Aurél: A lábbeli készítés múltjából Veszprém megyében. Cipőipari Doku-mentáció 1960. november. 10. l.
Az évszám kardot markoló stilizált kétfejű sas mellére tűzött szívalakú keretben helyezkedik el. Jobbra csizma és musta, balra bicskia.
49. *Várpalotai csizmadia ifjú társaság*
Dr. Tompa Kálmán gyűjteménye, Budapest II., Kékgolyó u. 2/b. zm. d. kar. Fel: „Készült Csizma-zia Ifjútársaság számára 1824dik Eszt. Gajér Mi-hál atyamester Mártsik György dekanymester Füzi Josef Notarius mester – készült Palota váro-sában Tsizmaia Mihál Műhejében 24 dikán Die Szignatura paleta (?)”. Mag: 35 cm. (L. 37. kép.)
50. *Csajági takácscéh*
V. B. M. Lsz. C-23. zm. d. kar. Fel: „Az Erdemes nemes Takács Ché korsa-ja Tsajágon. Ez akorsó készült Az Veszprém városában levő Takács Ché Filiájának Tsajágon Levő Takács Ché Számáro készült 1824 dik Esztendőben Mártziusnak Első napján. Vörösmartin János Ché Mesterségében Erdeli Péter, Német Péter s A Többi mesterek”. – Mag: 39 cm. (L. 38. és 38/a kép.)
51. *Veszprémi tobakcéh*
V. B. M. Lsz. C-22. halványkékeszöld, ónmázás (?) d. Fel: „Fő Céh Mester Dékány Jósef Atya Mester Tütsök Antal Bejáró Mester Wetsej János Szolgáló Mester Sóti Josef – A.P. 1824”. Mag: 36 cm. – Valószínűleg ugyanaz a mester készítette, mint a veszprémi német lakatosokéti L. függ. 54. Ismertette és képét közölte Vajka. Aurél: A Bakonyvidéki bőrfeldolgozóipar emlékei. Cipőipari Dokumentáció 1961. július ... 71., 79. és 80. l. és Vajkai Aurél: A veszprémi tobakmester-

- ség. Természettudományi Közlöny 1961. 533. és 535. l. (L. 39. kép.)
52. *Veszprémi csapó ifjú társaság*
V. B. M. Lsz. C-24. zm. d. kar. kétfülű. Fel: „Az Veszprémi Betsületes Csapó Chének Szárnya alatt levő Ifjú Társaságnak korsoja Megujított Kováts Istvány Ur Fazekas által U M Janosik András ur Atya Mester N: Kozári Ferencz és N: Tóth (?) János Uraknak Bejáró Mesterségiben Nagy János és Kováts Istvány Dékányságában Zsolnai Ignáts és Gyurkovits József első Legénységiben és Nemes Süle József Iró Deáktségében készült 1827 Esztend. Die 22 máji. — Ifjú Öreg Legények nevei Terkány Ferentz Kozák János Polónyi János Hanga Adány Putsek György Nemetz János — Feleséges legények nevei Ö. Német János Ö. Német Ferencz Szili János Káli Ignáts Ónodi György Lednai Pál”. Mag. 42 cm. (L. 40. kép.)
53. *Ismertetlen helység molnár és ács ifjú társasága*
M. Népr. M. Lsz. 51. 31. 425. zm. d. Fel: „N. BASO ISTVÁN ATYA MESTER HORVÁTH MIHÁLY BEJÁROMESTER AZ URISTEN ÉLTES/S/E A IFJU TARSASAGOT VIVAT KÖLTJ. JÁNOS MÜHELIBEN 14 DIK JANUARIUSBAN KESZÜLT 1828 DIK ESZTENDŐBEN”. — Mag. 40 cm. Észak-Dunántúlról került a múzeumba. Felirata domború nagy betűkkel készült. Hasán szívalakú koszorúban malomkerék, alatta különféle molnár- és ácsszerszámok.
54. *Veszprémi német lakatos-órá- és puskaműves céh*
V. B. M. Lsz. C-25. halványkékészöld ónmázás (?) d. Fel: „VERFERDIGT DEN EHRSAMEN SCHLOSER HANTWE IN WESZPRIEM DER CECH MEISTER JOSEPH KNOTH — 1829”. Mag. 32 cm. — Valószínű ugyanaz a mester készítette, mint a veszprémi tobakécshét L. függ. 51. — Ismertette és képét közölte Vajkai Aurél: A Bakony néprajza. Bp. 1959. 64. l. (L. 41. kép.)
55. *Alsó- és felsőgörzsönyi takácscéh*
Wolf Sándor gyűjteménye, Kismarton (Eisenstadt) Lsz. 6909. zm. d. — Ismertette Haberlandt A. dr.: Volkskunde des Burgenlandes. Baden bei Wien, 1935. 66. l.: „Dunkelgrünglasiert, mit Reliefauflagen in Schnuroval Weber embleme und Jahreszahl: 1829. Für die Meister und die Gesellen der Innung fast Gleichartige hergestellt. (Megjegyzés: A 6909. és 6910-es l. számú korszók, a legénycéht. L. függ. 56. alatt!).
Inscript: „Az Ns Also és Felső Görzsönyi Bötsü Takats Cz korsoja 1829 Ns Pető László Cz. Mester Ns. Pető Pál szolgáló Mester” Wohl aus Görscseny südlich Fünfkirchen stammend. Höhe: 39 cm.” — Megállapítása téves, mert a korszó nem a baranyai Görscseny-ből, hanem a Veszprém megyei Görzsöny-ből származik.
56. *Alsó és Felsőgörzsönyi takácslegénycéh*
Wolf Sándor gyűjteménye, Kismarton (Eisenstadt) Lsz. 6910. zm. d. L. függ. 55-öt. Fel: „1829 — Az Ns. Alsó és Felső Görzsönyi Bö Takats Cz. kor. Ns. Pető László Cz Mester Ns Pető Pál Szolgáló Mester”. Mag. 34 cm.
57. *Veszprémi szűtscéh*
V. B. M. Lsz. C-26. zm. d. kar. Fel: „Anno 1830 Die 4 dik Januari KESZÜLT EZEN KORSO AZ BÖTSÜLETES NEMES SZÜTS CHE NEK SZÁMÁRA”. Mag. 43 cm. (L. 42. kép.)
58. *Szentkirályszabadjai (?) vagy pápai (?) csizmadia-céh*
M. Népr. M. Lsz. 103. 684. zm. d. Fel: „1831” Mag. 31 cm. Szája alatt domború fogó, kalapács, csizma és évszám.
59. *Tapolcaféi Tőperi helység hegyközségi korszója*
Wolf Sándor gyűjteménye, Kismarton (Eisenstadt). Lsz. 6905. zm. d. — Ismertette: Haberlandt A. dr.: Volkskunde des Burgenlandes. Baden bei Wien 1935. 66. l.: „Für eine Hauerinnung, hellgrün glasiert mit Reliefauflagen, Herz medaillon ausgetupftem Band mit Trauben und Zierschrift: Ns Orbán Jozsef Hegymesterségében tsináltattott az tapolza főji tőperi helység számára Vivat Anno 1833. Auf dem Steg: Szeles Ferencz tsinalta 1833. Höhe: 35 cm. Mit Reliefverzierung”. — A tapolcaféi takács kis társaság korszója is Szeles Ferenc műve. L. függ. 61.
60. *Várpalotai posztós céh*
M. Népr. M. Lsz. 43 242. zm. d. kar. Fel: „Ezen korszó készült az Érdemes és Nemes Posztós Céh Számára 1834 Esztendőben A ki iszik belőlle vályyon Egészségére, mert ez Sziv Vigasztaló Tár ház — Az Érdemes Posztós Céhnek céh mestere Flájshakker Mihály Szolgáló Mestere Tzávgler Ferentz — Tsinálta Lantai István Ifjú Fazekas Mester Palotán”. Mag. 40 cm. Hasán szalagsokros levéldíszítmények között két kártoló és egy vetélő.
61. *Tapolcaféi takács kis társaság*
M. Népr. M. Lsz. 72. 359. zm. d. kar. Fel: „1836 — Betsületes kis Társaság Atya Mester Ns. Cseke Mihál Bejárómester Major István Dékány Legény Ns Baranyai István — Szeles Ferentz készítette Ano 1836 Dije 29 Aprilis — Éljen a N. Társaság”. Mag. 31,5 cm. Hasán szívalakú, nyomkodott keretben asszimmetrikusan elhelyezett domború virágdíszektől körülvéve két kivont kardú ágaskodó oroszlán között takácsemléma: 3 vetélő.
62. *Várpalotai fazekas céh*
M. Népr. M. Lsz. 43. 244. zm. d. kar. Fel: „Érdemes Nemes Fazekas Céh — Szekeres Pál tsinalta Vivat — 1838.” Mag. 47 cm. (L. 43. kép.)
63. *Veszprémi magyar vargacéh*
V. B. M. Lsz. C-29. zm. d. kar. Fel: „KÉSZITET AZ VESZPRÉMI Bö Nes Magyar Varga Céh számára Tóth Istvány ur céhmesterségében Kis László Ur Notariusaga az 1843 dik Esztendőben 25 dik Novebris — 1843 25 dik novebris.” — Mag. 29 cm. (L. 44. kép.)
64. *Várpalotai takácscéh*
M. Népr. M. Lsz. 51. 30. 898. zm. d. sgr. kar. Fel: „A Palotai Érdemes Nemes Takács Czeh számára készült ezen Boros korszó anno 1844 évben — Egérszegi Szabó János Czeh Mesterségében — 1844 — Takács József Primusz Mihály Jegyző — Öreg Soós János Német Pall Kotsis János Kis Mihály — és a többi betsületes Mester emberek.” Készítette Mantli György Várpalotán —. Mag. 40 cm. — Ismertette és képét közölte Wartha Vince: Az agyagművészet (Ráth György: Az iparművészet könyve. Bp. 1905. II. 601. l. 501. ábra) c. cikkében. Mantli György csinálta a várpalotai vargacéh korszóját is. L. függ. 69. (L. 45. és 45/a kép.)
65. *Várpalotai (?) takácscéh*
M. Népr. M. Lsz. 43. 243. zm. d. Fel: „TA CZÉH.

- 1844”. Mag. 38 cm. Elején zsinórszerűen kiképzett szívalakú keretben formából préselt koronás kétféjú sas alatt 3 háromszögben elhelyezett vetélő. Balra takácsborda, jobbra vetőfa.
66. *Csőglei takácscéh*
M. Népr. M. Lsz. 115. 040. zm. d. kar. Fel: „A Becsületes Csőglei Anya Társ... Czéh... korszója. Czm.Ns... F... Atya Mester K... – Novák József csinálta Polgári Fazekas Mester Pápán 1844 Május 24-ikén – ... Éljenek... tagjai.” – Mag. 44 cm. Elöl a kiöntője alatt domború szalagsokros levélkoszorúban 3 vetélő és takácsborda. Kétoldalt egy-egy cserép 3–3 tulipánnal és 1–1 szegfűvel.
67. *Ismertetlen szűrszabó ifju társaság*
Wolf Sándor gyűjteménye, Kismarton (Eisenstadt). Lsz. 6908. zm. d. kar. Ismertette és képét közölte: Haberlandt A. dr.: Volkskunde des Burgenlandes. Baden bei Wien, 1935. 67. l. 51. ábra. „Zunftkrug der Körpernikschneider gesellen, 1845. Gegend Veszprim. Dunkelgrün glasiert. Als Reliefaufgaben Früchtekörbe tragende Männer, Maskarone, Genien u.s.w. Auf dem Steg des Schnabels Inschrift: „Vivat az Isten éltesse ezt a várost. Társas korszója a Szűrszabó Ifju. Sipos Károl öreg Dékány Nemes Halasi Adám Mester Jurácz István Kotsis Sándor 1845.” Höhe: 38 cm.”
68. *Szentgáli fazekascéh*
Wolf Sándor gyűjteménye, Kismarton (Eisenstadt). Lsz. 6904. zm. d. Ismertette: Haberlandt A. dr.: Volkskunde des Burgenlandes. Baden bei Wien, 1935. 67. l. „Grünglasiert, reich mit Reliefs verziert. Trauben und Blattgehänge, Blattrossetten ungarisches Wappen, Maskarons, Töpfer an der Scheibe. Reliefbuchstaben. VAJ. Unter dem Henkel: Schlange. Vorne Wappentiere mit Blattkranz, darin Zierschrift: Szent Gál 1845 Az érdemes nemes fazekas czéh. Varga József csinálta, Szentgál bei Veszprim. Höhe: 38 cm.” és Vajkai Aurél: Szentgál. Bp. 1959. 289. l. 23. jegyzet.
69. *Várpalotai vargacéh*
M. Népr. M. Lsz. 61. 46. l. zm. d. sgr. Fel: „Az Palotai Erdemes Varga Czéh számára készült ezen korszó, 1846 dik év September Hó 26 dik – Szakály János Czéhmasterségében Lintentaller Pál és a többi Mesterek Angyal József Szolgáló Mester – Für die Ehrsamten Suhmaher Handvert ist diese Vein Kruh gemaht gevorden in Jahre 1846 Ceh Meister Johannes Szakály Vice ceh Meister David Szlávik Notari Paul Lintentaller Jung Meister Josef Angyal Vivat Sie Soln Lében alle mittinand – Éljenek mind közönsegesen Jó Békességben. Ezt kívánja a’ művész – Mantli György Méhelye – 1846 dik év.” – Mag. 40 cm.
Ismertette és képét közölte Kresz Mária: A néprajzi Múzeum 1961. évi tárggyűjtése, Kerámia-gyűjtemény Néprajzi Értesítő, 1962. 242. l. 57. ábra. – Mantli György csinálta a várpalotai takácscéh korszóját is. L. függ. 64. (L. 46. kép.)
70. *Veszprémi (?) ismeretlen céh*
V. B. M. Lsz. C – 30. zm. kar. Fel: „1847” Mag. 42 cm. Az évszám két kezdetlegesen karcolt leveles ág között foglal helyet.
71. *Balatonfőkajári bognár-, asztalos-, lakatos- és kovács-céh*
V. B. M. Lsz. C – 31. zm. d. sgr. kar. Fel: „A B. Nemes Céhhez készült korszó Készítete Balaton
- Fő Kajáron Silingi János Céh Mester 1847 Év – Tsinálta Ferentzi Adám Palotán – A Dunában nagy Hall melynek neve Hartsa Egymást Szeretőket az Ur Isten tartsa Krézsus kintse nélkül be könnyen el lehet a ki egy Jó Lelkü Barátra Szeret tehet Semi időt élven en el nem Mulatok, Hogy valamivel lehet masnak szolgálhatok.” Mag. 26 cm. (L. 47. kép.)
72. *Várpalotai ácscéh*
Várpalotai Helytörténeti Múzeum. Lsz. 126. zm. d. Fel: 1851. Szívalakú emblémával, férfialakkal, virágdísszel és ácszerszámokkal, fülén kígyóval.
73. *Peremartoni, berhidai és kiskovácsi takácscéh*
V. B. M. Lsz. C – 32. Elpusztult. zm. d. kar. Fel: „Peremartonyi Berhidai és Kis Kovátsi törvényesen egyesült érdemes Takáts tzé korszója Készült 1856-dik évben Volt akorbéli tzmester Jäger Ferentz altzmester Baronkai Zsigmond Tzéhites jegyzője Német Mihály, Mészáros József Szolgáló mester idejében készült – 1857 Aki iszik belőle Valjék egészségére.” – Mag. 39 cm. Elején közvetlenül a nyak alatt vázából kinövő virágdísz.
74. *Várpalotai szűrszabócéh*
M. Népr. M. Lsz. 41. 324. zm. d. kar. Fel: „Ezen korszótt Tsináltam Az Erdemes Ns Szür: Szabó Chének Számára Az Isten Éltesse Sokáig. Készült Az 1862 di Évben Palotan.” Fordított szívalakú, zsinórszerűen domborított keretben. – Mag. 39 cm.
75. *Szentkirályszabadjai bognárcéh*
V. B. M. Lsz. C – 33. zm. d. kar. kétfülű. Fel: „Szent Királ Szabadira Bognar Czébeli mester urak Számára készült e korszó 1862-dik Esztendőben Julius 18 dikán Veszprémben Éljen a nemzet És egyértés Vivat.” – Mag: 45 cm. (L. 48. kép.)
76. *Veszprémi fazekascéh*
V. B. M. Lsz. C-34. zm. világossárga, szívalakú, táblákkal és barnabetűs felirattal. Fel: „Ez a korszó készült a Veszprémi Erdemes Fazekas Czéh számára Az 1863-ik Évben Máii 18 Cz. M. Nagy Lajos Jegy. Csórnai Mihály, Németh József szolgáló Mes. – Nincsenek a földön schol szebb leányok Mint szülőföldemen csak hogy csintalanok De ugy jó a bor is Ha erős zamatos A lánynak sem árt ha Csintalan s takaros – Nincs a földön jobb bor Mint édes hazámé Az én szülőföldem szép Magyarországé Legyen azért áldott Vérel szerzett tére Uramisten halgass buzgó kérésére. Szócezi János munkája.” Mag. 38 cm. (L. 49. kép.)
77. *Veszprémi asztaloscéh*
V. B. M. Lsz. C – 35. zm. d. kar. Fel: „Mulatság barátság Éljen a haza szeretet 1866. – Ezen korszó készült a Veszprémi érdemes nemes Asztalos Cé számára. Ha lesz benne ihatnak belőle. Kinek gyut belőle valjék Egességére 1866. – Az Uristen éltesse... mester Urat a többi érdemes Mester Urakkal együtt Vivát Veszprémben Junius hónapnak 16-dikán 1866-ban Kloz Josef tsinyáta – Éljen. – 1866.” Mag. 40 cm. (L. 50. kép.)
78. *Devecseri csizmadiacéh*
M. Népr. M. Lsz. 57. 48. l. zm. d. kar. Fel: „Devecseri Bötsületes Csizmadia Czéhje Buravits (?) Antal csinálta 1866 – Páhi János Czéh Mest. Szabad Istvány Atya Mest Varga Mihál Jegyző.” Mag. 38,5 cm. Közepén, a kiöntője alatt, ágaskodó oroszánok domború virágdíszek között. Balra sarkantyús csizma és habda (?) jobbra musta és bicska.

79. *Szentgáli főszegi gazdalegénység*
V. B. M. Lsz. 55. 150. 1. zm. d. kar. Fel: „Készült az szentgáli főszegi gazda legénységnek számára. Ezek a legények Nevei Első legény Tamás Beniamin, Tamás Bálint, Tóth Dániel Sebők Béni Tamás Ferentz Csapó Sándor második első legény Tamás Bálint Horváth Dániel Sebők Dániel Német János Kajli Istvány Kovats János Csapó Gábor – Éljen ez Hazá – Vivat Éljenek minnyájján – Farkas János csinálta az 1867-dik. Évben.” Mag. 40 cm. (L. 51. kép.)
80. *Szentgáli gazdalegénység*
WolfSándorgyűjteménye, Kismarton (Eisenstadt). Lsz. 6911. zm. d. Ismertette Haberlandt A. dr.: Die Volkskunde des Burgenlandes. Baden bei Wien, 1935. 67. l. „Grün mit derben Reliefaufgaben Gefäss mit Kandelaberbaum, Blütendreisspross in Vase und Vögel auf einem zweischarigen Pflug. Eingegraben die Namen: Nagy Károly, Kis Sándor, Andrasits Lőrinc, Kumics Gábor, Kelemen Károly, Gombás Lajos, Bakó Gábor, Faber Sándor, Fábijan János, Horváth Bálint, Fáber Ádám, Varga Bálint, Gombás Gábor, Rák Béni, Duska Lajos, Rák József, Tamás Gábor, Őri Lajos, Gombás Dani, Fülöp Bálint, Szilvási János, Tsajági Sand. Durági Balint Desoé Dani 1869. – Vermütlich eine Burschenzeche eines grösseren Acker-gutes. Auf dem Steg des Schnabel Pöjthe Sándor 1869 (wohl Als Verfertiger). Höhe: 34,5 cm.” A névsor családneveiből megállapítható, hogy a korszak szentgáli gazdalegényeké volt. Vö.: Malonyay: A magyar nép művészete, IV. 26–27. l. és 49. és 49/a ábrák: a szentgáli kaszinó alapítóinak névsora.
81. *Szentgáli takács kistársaság (?)*
M. Népr. M. Lsz. 130. 254. zm. d. kar. Fel: „1869. Somodi Janos Molnár Dániel – Készült Barsi Janinál.” Mag. 39 cm. Elején stilizált kagylófarkú és zsinórlábú kétféjű sassal díszített szívkeretben kettőskereszt. Jobbról-balról egy-egy szarvas. Füle alatt hátul 2 vetélő, jobbról-balról pedig egy-egy madár. A korszak látható stilizált háromszögletű szerszám valószínűleg fakés, ezért Kresz Mária fazekas korszaknak minősítette. (Magyar népi cserépedények kiállítása a Néprajzi Múzeumban, Néprajzi Értesítő, 1961. 144. l.)
82. *Herendi egyesült cég*
V. B. M. Lsz. C – 15. zm. d. Fel: „1878”. Mag. 33. cm. Hasán domború szerszámok és készítmények: csizma, perecek, üllő, kalapács, kocsikerék, hordó. C – 46. lsz. alatt a herendi vegyescéhnél kis sárgászöld mázas, dísztelen, orros cserépkorsóját (mag. 20 cm). és C – 47. lsz. alatt vastag üvegpooharát (mag. 8,5 cm) Őrzi a Bakonyi Múzeum.
83. *Szentgáli takácscéh*
V. B. M. Lsz. C – 42. zm. d. kar. Fel: „Készült 1879-dik Évben a Szt Gáli, Ns Takács Czéh számára – Czm Tüke Mihály Acz. Bosnyák István jzó Sáfár Lajos AM Kazi István BJ Német Bálint sz. m. Androvits János.” – Mag. 27 cm. Ismertette Vajkai Aurél: Szentgál. Bp. 1959. 289. l. 23. jegyzet. (L. 52. kép.)
84. *Veszprémi ács ipartársulat ívőkancsója*
V. B. M. Lsz. C – 36, 37. és 48. zm. kar. 3 db egyforma. Fel: „Éljen Az BeÁts Tár Készült 1881 Nagy Ignátz Öreglegensége.” Mag. 8,5 cm. (L. 53. kép.)
85. *Bándi (?) vagy szentgáli (?) vegyes ipartársulat*
V. B. M. Lsz. C – 38. zm. d. fekete mázú szerszámokkal és készítményekkel. Fel: „1888.” (L. 54. kép.)
86. *Várpalotai építő ipartársulat*
Dr. Faller Jenő, a soproni Bányászati Múzeum igazgatójának tulajdona. Budapest ostromakor 1945-ben elpusztult. Zm. (?) d. kar. Fel: „1896 – Készült Várpalotán 1896... 1896. december 11-én.” Mag. ? Hasán szívalakú keretben bogárnár mester alakja, körülötte kocsikerék, vonókés, fűrész, körző.
7. *Szentgáli katolikus olvasókör*
M. Népr. M. Lsz. 57. 65. 14. zm. d. kar. Fel: „Az Szentgáli Kholikus Olvasó Kör számára készült ápril 12 dik napján 1803 dik évben”. (Az évszám eredetileg feltehetően 1903 volt.) „Számai (?) Katolikus Olvasókör – Tagok: Somid Antal főelnök Nemes Antal jegyző Oroszlán József pénztárnok Nagy Sándor ... elnök éljen ... Warga József csinálta éljen.” – Közepén a kiöntő alatt 2 domborműves sarkányféle állat feszületet tart, bal oldalt szőlőfürtök és levelek, jobb oldalt virágok, kis kancsó, fakés, korongot ábrázoló kerek lap stb.
88. *Pápai (?) csizmadiacéh*
M. Népr. M. Lsz. 103. 686. zm. d. fekete csizmával. Fel: Évszám nincs. Mag. 37 cm. – Ismertette és képét közölte Vajkai Aurél: A lábbelikesztés múltjából Veszprém megyében. Cipőipari Dokumentáció, 1960. november. 10. l. 80. l. és 63. kép. Hasán a kiöntő alatt 2 leveles ág között térdén felülő, magasszárú sarkantyús, fekete csizma.
89. *Pápai takács ifjú társaság*
Miske Kálmán volt községi múzeumi igazgató gyűjteményéből. Jelenleg Somogyi József szobrászművész tulajdona. (Budapest III., Csillaghegy, Hegesztő u. 8) Zm. d. sgr. kar. Fel: (középen) „Vivat ezen B. Társaság” (két oldalt) „Az Pápai Betsületes Takács Ifjú Társaságnak korszója, mely készült az 1829-dik Esztendőben az Erdemes Laki János mester által januárius 31.-ikén”. Mag. 40 cm (L. 55. kép.)
90. *Pápai (?) takácscéh*
Miske Kálmán volt községi múzeumi igazgató gyűjteményéből. Jelenleg Somogyi József szobrászművész tulajdona (Budapest, III., Csillaghegy, Hegesztő u. 8.) Zm. d. kar. Fel: „ANNO + 1781” kétoldalán Krisztus monogrammból (IHS) kinövő kereszt. Mag. 39 cm. (L. 56. kép.)
91. *Szentgáli (?) takácscéh*
Hegedűs Gyula balatonarácsi lakos tulajdona. Jelenlegi holléte ismeretlen. Zm(?) d. – Mag. ? Domború, virágdíszekkel körülvevett, stilizált kétféjű sas mellére helyezett barokkos keretben takács-embléma: 3 vetélő.
92. *Szentgáli ismeretlen cég*
Hegedűs Gyula balatonarácsi lakos tulajdona. Jelenlegi holléte ismeretlen. Zm(?) d. Fel: „18. . . (?) Készült az . . . számára . . . mesterségében . . . szolgált mester csinálta . . .” – Mag. ? Szája alatt körben lecsüngő domborműves zsinórszerű füzérdíszítés. Középen koronás magyar címer. Jobbról-balról szerszámok és vastagszárú domború virágdíszek.
93. *Őcsi takácscéh*
V. B. M. Lsz. C – 41. zm. d. Fel: Évszám nincs. Mag. 37 cm. Hasán, közepén két hatalmas ferdén el-

helyezett domború vetélő, köztük kis négy küllős kerék. Jobbra függőlegesen takácsborda, két oldalt egy-egy rozetta.

94. *Somlyóvásárhelyi kovácscéh*
V. B. M. Lsz. C – 39. zm. d. kar. Fel: „AZ VÁSÁR-
HELI BÖTSÜLETES NEMES KOVÁTS CZÉHÉ.
Mag. 36 cm. (L. 57. és 57/a kép.)

95. *Bolla Mihály tapolcafői (?) szabó mester korsója*
M. Népr. M. Lsz. 72. 360. zm. d. kar. Fel: „Bolla
Mihály korsaja hitvőstarso Kemencei Zuzánno A
ki iszik belülről valli egisigire 180 ...?“ Mag. 14,5
cm. Szívalakú nyomkodott keretben domború,
nyitott olló.

Zunftkrüge aus Stadt und Komitat Veszprém

Die Abhandlungsserie, in der die Zunftreliquien der Stadt Veszprém und des gleichnamigen Komitates bisher durch die Beschreibung der Zunftsigel und Zunfteinrufungstafeln publiziert worden sind, wird nun mit dem vorliegenden Aufsatz über das Zunftgeschirr – insbesondere die Zunftkrüge – fortgesetzt.

Den Zunftgefäßen kam bei den verschiedensten Zusammenkünften der Zunft eine wichtige Rolle zu: sie dienten nicht nur praktischen Zwecken beim Schmaus und Trinkgelage, vielmehr waren sie Symbole der Einheit, des Zusammengehörens und des Gemeinschaftsgeistes. Jede Veränderung im Stande eines Zunftgenossen mußte unter strengen Zeremonien im Rahmen eines Festmahles mit Trinkgelage verbunden sein. Die Zunftgefäße hatten also bei fast allen Momenten des Zunftlebens eine wichtige Funktion.

Besondere Bedeutung besaßen die Zunftgefäße bei den sog. Burschenschaften oder Gesellschaften. Der Zunftthumpen, der Willkommbecher oder kurz Willkomm wurde vor allem in Deutschland zum Symbol der Bruderschaften bzw. der sog. „geschenkten“ Handwerke (da sie für die Wandergesellen Herberge und „Geschenk“, d. h. Wanderunterstützung gewährten), die demgemäß mit Schankrecht und Arbeitsvermittlungsrecht ausgestattet waren. Der „Krug“ wurde manchmal in übertragenem Sinne zur Bezeichnung für die Gesellschaft gebraucht, deren Zusammenkünfte eine aus besonderen Artikeln bestehende Krugordnung geregelt hat.

Königin Maria Theresia hat zwar die entarteten Zunftschmäuse und Trinkgelage verboten, ihre diesbezüglichen Anordnungen dürften jedoch nicht allzu wirksam gewesen sein, wie wir darauf aus der

großen Anzahl der während der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts z. B. im Komitat Veszprém verfertigten Zunftkrüge schließen können.

Die metallenen (zinnernen) Zunftkannen, eine Gattung der nicht direkt zum Trinken, sondern zum Einschenken dienenden prunkvollen Zunftgefäße waren in Ungarn meist bei den reichen deutschen Zünften der größeren Städte in Gebrauch. Dagegen benützten die ungarischen und slowakischen Zünfte der Dörfer und Marktflecken eher mit Schmelz oder Bleiglasur gezierte irdene Zunftkrüge. Namentlich waren die bunten, mit Schmelz überzogenen sog. „neuchristlichen“ oder „Habanner“ Zunftkrüge seit dem 17. Jahrhundert in Oberungarn verbreitet, die Heimat der Zunftkrüge mit grüner Bleiglasur, eingegrabenen Inschriften und Reliefs verziert, befand sich dagegen in Transdanubien, genauer im Komitat Veszprém und in den unmittelbaren Nachbargebieten der Komitate Zala, Somogy und Fejér. Zunftkrüge solcher Art waren auch in den Komitaten des einstigen Westungarns (heute Burgenland und Westungarn) verbreitet, doch alle derartigen Zunftkrüge – auch die mit deutscher Inschrift versehenen – wurden in Ungarn verfertigt. Weder aus den Nachbargebieten: Steiermark, Niederösterreich und Mähren, noch aus Schlesien und Böhmen sind uns ähnliche irdene Zunftkrüge bekannt. Ihre Herkunft und Verbreitung ist wahrscheinlich dem Umstande zuzuschreiben, daß der Gewerbestand Transdanubiens, der – von der Oberhoheit der Türken kaum befreit, – seine Zünfte anfangs des 18. Jahrhunderts neu organisiert hat, das kostspielige Edelmetall- oder zinnerne Zunftgeschirr zu erwerben nicht im Stande war und sich deshalb mit den billigeren Lokalerzeugnissen, dem zierlichen, grünbleiglasier-

ten und mit Reliefs versehenen irdenen Krug der Dorfhafner zufriedenstellen mußte.

Als metallene Zunftgeschirre aus dem Gebiete des einstigen Komitats Veszprém sind uns 5 Stück erhalten geblieben. (Ein Pokal, ein Becher, zwei Kannen und ein Trichter.) Dagegen sind uns 90 Stück der grünglasierten, mit Reliefs verzierten Zunftkrüge bekannt, die zwischen 1721 – 1896 gefertigt worden sind.

Die Entwicklung der Formen und der Mündungskonturen der Krüge ist auf den Abb. 58 – 62 veranschaulicht. Ihre Höhe beträgt 35 – 40 cm, ihr Rauminhalt umfaßt etwa 10 – 14 Liter. Dem Aufsatz wurden 79 Photoaufnahmen von 57 Zunftgefäßen des Komitats Veszprém beigelegt.

Die Verzierungsstechnik der Krüge bildet in erster Linie die Gravierung (Eingraben) und das Relief. Verzierungs-elemente sind: die Rahmen der Embleme, meist in der Form eines Herzens oder Kranzes, zuweilen auch eines Schildes oder einer Cartouche; die Wappentiere, so der Doppeladler, als Sinnbild des kaiserlichen Privilegs, oder zwei steigende Löwen als Schildhalter der Handwerks-wappen, typische Motive der die Wappen des Adels nachahmenden Zunfttheraldik; volkstümliche Vogelfiguren, Hirsche usw.; es kommen auch kirchliche Motive vor; endlich sieht man an den meisten Krügen außer geometrischen Verzierungs-elementen die verschiedensten volkstümlichen Ranken-, Blätter- und Blumenornamente, wie Tulpen, Nelken, Sonnenblumen usw.

Die Hauptzierden der Krüge bilden jedoch die Zunftinsignien (Zunftwappen), die in der erwähnten, meist herzförmigen Einfassung an der Brust des Doppeladlers, oder zwischen den steigenden Löwen angebracht worden sind. Zu den Zunftinsignien wurden in der Regel die Werkzeuge und Erzeugnisse des Handwerkes herangezogen. So hatten Witschker (bicskia), Kolben (musta), Kürschnerbank (kaszaszék), Stiefel usw. als Insignien die Gerber, Schuhmacher und Kürschner; Hammer, Amboß, Hufeisen, Rad und Ziehmesser die Schmiede und Wagner; Schlüssel die Schlosser; Faß

und Zirkel die Binder. Auf dem Krug der Feldflaschenmacher sehen wir eine Feldflasche, auf dem der Hafner eine Töpferscheibe und einen sog. „italienischen Krug“. Besonderes Interesse verdienen die Werkzeuge, die an den Zunftkrügen des Textilgewerbes abgebildet sind (Tuchmacher, Weber, Köpernichschneider, Schneider). So stellt z. B. der Krug der Weber von Várpalota (1844) eine Menge von Weberwerkzeugen dar und veranschaulicht auf diese Weise eine nahezu komplette Weberwerkstatt.

Die meisten Inschriften der Zunftkrüge des Komitats Veszprém sind eingegraben. Diese enthalten den Namen, den Wirkungsort der Zunft, das Namenverzeichnis der Zunftleiter, die Herstellungszeit und manchmal auch den Namen des Hafnermeisters, in dessen Werkstatt der Krug gefertigt wurde. Außerdem finden wir unter den Inschriften bei den Trinkgelagen übliche Trinksprüche, an die Vaterlandsliebe und Freundschaft aneifernde Strophen, oder lustige, zum Trinken aufmunternde Sprüche. Die Inschriften sind – mit einer Ausnahme – in ungarischer Sprache verfaßt.

Die Krüge sind zum größten Teil im Bakony-Museum zu Veszprém aufbewahrt. Eine bedeutende Gruppe befindet sich im Budapester Museum für Volkskunde. Auch in verschiedenen anderen Sammlungen sind einige Exemplare zu finden. Die publizierten Krüge wurden zumeist im Komitat Veszprém gefertigt und zwar die prunkvollsten und charakteristischsten in Várpalota.

Mit ihrer volkstümlichen Ornamentik und ihren heraldischen Darstellungen, mit der Veranschaulichung der sich im Aussterben befindenden, alten Werkzeuge und mit ihren treffenden, kernigen Inschriften bilden die grünen, bleiglasierten und mit Reliefauflagen versehenen Zunftkrüge aus Stadt und Komitat Veszprém – als charakteristische Erzeugnisse des volkstümlichen Töperhandwerks – wertvolle Reliquien der Kulturgeschichte Transdanubiens aus dem 18. und 19. Jahrhundert.

Péter Nagybakay

Chopes de corporation de Veszprém et du comitat de Veszprém

Après avoir étudié les sceaux et les plaques de convocation des corporations de Veszprém et du comitat de Veszprém, la présente étude s'occupe de la gobeletterie de corporation, en premier lieu des chopes.

La gobeletterie a joué dans les différentes réunions des corporations un rôle important et a servi non seulement lors des festins, mais elle devint l'insigne de la solidarité et de l'esprit corporatif. Les changements importants dans la situation juridique de n'importe quel membre de la corporation furent solennellement fêtés et suivis d'un festin ou furent prononcés des toasts. Ainsi la gobeletterie a tenu une large place dans presque toutes les phases de la vie collective de la corporation.

La gobeletterie du corps de métier eut une importance particulière dans les sociétés dites associations de jeunes gens, où — surtout en Allemagne — le *vidrecome* de la corporation (*Willkomm*) devint l'insigne des industries dites „*geschenkte*”, munies de licences de placement et de débitant de boisson, offrant une aide et un abri aux apprentis ambulants. La chope signifiait par endroits, dans un sens figuré, l'association de jeunes gens elle-même, et un statut de plusieurs points (*Krugordnung*) a réglé les réunions de l'association.

La reine Marie-Thérèse a interdit les festins des corporations, mais cette interdiction ne dut pas avoir un grand effet, du moins c'est à ceci que permettent de conclure les nombreuses chopes de corporation confectionnées dans le comitat de Veszprém dans la seconde moitié du XVIIIe siècle.

Parmi les chopes représentatives, richement ornées, ne servant pas directement à boire, les chopes de métal (étain) furent utilisées en Hongrie pour la plupart par les corporations aisées d'un caractère allemand des villes plus grandes, et les chopes de faïence à vernis stannifère ou plumbeux surtout par les corporations des bourgades et des villages hongrois et de nationalité slovaque. Les chopes de corporation polychromes, à vernis stannifères dites „*habanes*” ou „*anabaptistes*”, étaient répan-

dues, dès le XVIIe siècle, dans la Haute Hongrie, et la patrie des chopes de corporation à vernis plumbeux vert et à inscriptions incisées et à reliefs, était la Transdanubie, plus exactement les comitats de Veszprém, et les territoires des comitats voisins de Zala, de Somogy et de Fejér. Dans les comitats de la Hongrie historique (Sopron, Vas, Burgenland) elles étaient également diffusées, mais même les chopes à inscription allemandes furent elles aussi toutes confectionnées en Hongrie. On ne connaît ni en Styrie, dans la Basse Autriche et dans la Moravie, attenantes, ni en Silésie et en Bohême, des chopes d'un type analogue. Leur origine et leur diffusion sont sans doute dues au fait que l'artisanat de la Transdanubie affranchie de l'occupation turque et recommançant à organiser leurs corporations, ne purent, au début du XVIIIe siècle, pas se procurer de la gobeletterie de métal précieux ou d'étain, plus coûteuse, et durent se contenter des productions décoratives des potiers locaux, des chopes de faïence à vernis plumbeux vert, ornées de reliefs.

Du comitat de Veszprém il ne subsiste en tout que cinq chopes de métal. Par contre, on connaît 90 chopes à vernis vert ornées de reliefs qui furent fabriquées entre 1721 et 1896.

L'évolution de la forme et de l'embouchure des chopes est présentée sur les fig. 58 — 62. Les chopes sont en général hautes de 35 — 40 cm, et leur contenu correspond environ à 10 à 14 litres. L'étude publie les photographies de 57 chopes de corporation du comitat de Veszprém.

Les deux techniques principales selon lesquelles les chopes étaient décorées sont l'incision et le relief. Leurs éléments décoratifs sont les cadres d'emblèmes cordiformes ou en forme de couronne, parmi lesquels on rencontre aussi des formes d'écusson ou de cartouche. Des éléments décoratifs fréquents sont les animaux héraldiques: l'aigle à deux têtes, l'insigne du privilège impérial, deux lions cabrés qui tiennent l'écusson du corps de métier, les motifs caractéristiques de l'héraldique imitant

les armes de la noblesse, les figures d'oiseaux populaires, les cerfs, etc. On y rencontre aussi des motifs religieux, et sur la plupart des chopes on voit, en dehors des éléments décoratifs géométriques, les ornements les plus variés de feuilles, de rinceaux et de fleurs: la tulipe, l'oeillet, le tournesol, etc.

L'élément décoratif principal des chopes est l'insigne de la corporation entouré d'un cadre cordiforme ou disposé pour la plupart sur la poitrine de l'aigle à deux têtes ou entre les deux lions cabrés. Les insignes des corporations représentent en général les outils et les produits du métier. Les insignes des cordonniers et des bottiers sont la massue l'eustache, la botte, etc. ceux des forgerons et des charrons l'enclume et le marteau, le fer à cheval, la roue, la plane, celui des serruriers la clef, et ceux des tonneliers le tonneau et le compass. Sur la chope des gourdiens sont visibles la gourde, et sur celles des potiers le tour de potier et le pichet italien à deux anses. Sont particulièrement intéressants les outils représentés sur les chopes des corporations de l'industrie textile (des foulons, des tisserands, des tailleurs de manteaux de paysans, des tailleurs). Par exemple, la chope des tisserands de Várpalota (1844) porte l'image de toute une série des outils de la tisseranderie, elle présente presque un atelier complet de tisserands.

Les chopes des corporations du comitat de Veszprém sont, en général, munies d'inscriptions incisées qui comportent la désignation de la corporation qui l'utilisait, le lieu où elle fonctionnait, la liste des noms de ses membres dirigeants, la date de la confection et parfois le nom du potier qui l'avait fabriquée. On y lit en outre les bons vœux prononcés aux festins, des poèmes patriotiques et glorifiant l'amitié, ou des vers comiques invitant à boire. A une seule exception près, les inscriptions sont toutes en langue hongroise.

La plupart des chopes sont visibles au Musée du Bakony de Veszprém, mais le Musée Ethnographique de Budapest en conserve lui aussi nombreuses pièces, et quelques-unes se trouvent dans de différentes autres collections. Les chopes ici étudiées furent confectionnées en général dans le comitat de Veszprém, et les plus belles et les plus caractéristiques à Várpalota.

Avec leurs motifs décoratifs populaires et leurs représentations héraldiques, les images des anciens outils et les inscriptions savoureuses, les chopes à vernis plumbeux vert de Veszprém et du comitat de Veszprém sont, en tant que les produits typiques de la poterie populaire, les monuments précieux de l'histoire culturelle de la Transdanubie aux XVIIIe et XIXe siècles.

Péter Nagybakay

В серии очерков, описывающих предметные памятники гильдий в г. и комитате Веспрем, после печатей гильдий и их т. наз. призывных досок данная статья занимается посудами гильдий, и в рамках последних, кружками гильдий.

Посуды гильдий на различных собраниях гильдий всегда играли значительную роль, и они не служили только практическим целям пиршества и выпивки, но они стали символами связанности друг к другу и товарищеского духа. Более важные перемены в правовом положении любого члена гильдии происходили всегда путем церемониального акта, сопровождаемого праздничным пиршеством и выпивкой, и, таким образом, посуды гильдий в коллективной жизни гильдии почти во всех моментах получали важную роль.

Эти посуды приобрели чрезвычайную роль в так называемых обществах подмастерьев, в которых — прежде всего в Германии — бокал гильдии (Willkomm) стал символом ремесленных обществ как и обществ подмастерьев, которые поддерживали путешествия подмастерьев и обеспечили для них уют, и которые имели право на посредничество при работе и на продажу спиртных напитков. Эти были так называемые *geschenkte* (подаренные) общества. Местами кружка означала в переносном смысле товарищество или общество подмастерьев и отдельный устав со специальными подробными пунктами урегулировал собрания общества (Устав порядка кружки, *Krugordnung*).

Королева Мария Терезия запретила вырожденные пиршества и выпивки гильдий, но этот декрет по видимому не действовал, так как по крайней мере, судя по многочисленным кружкам из второй половины 18. века, можно предполагать такое положение в Веспреме.

Из числа не служивших непосредственно целям выпивки, украшенных и репрезентативных посуды гильдий металлическими (оловянными) бидонами гильдий в Венгрии пользовались главным образом более богатые гильдии немецкого характера более крупных городов, а керамическими кружками гильдий с оловянной или же свинцовой глазурью в первую очередь венгерские и словацкие гильдии сельских городков и сел. Цветные кружки гильдий с оловянной глазурью, так называемые хабанские или новохристианские кружки распространялись в северной части исторической Венгрии начиная с 18. века, а исходными местами рельефных кружек с зеленой свинцовой глазурью с нацарапанными надписями являлся Задунайский край, более точно говоря, комитат Веспрем и соседние с ним комитаты Зала, Шомодь и Фейер. Эти же кружки распространялись и в комитатах исторической Западной Венгрии (Шопрон, Ваш, Бургенланд), но даже и кружки гильдий с не-

мецкой надписью все были изготовлены в Венгрии. Ни в соседнем Штайерланде, Нижней Австрии, Моравии, ни в Силезии или Чехии нам неизвестны такого типа кружки гильдий. Их происхождение и распространение вероятно объясняется тем, что задунайские ремесленники, освобожденные от турецкого ига и вновь организованные в гильдии в начале 18. века не смогли приобретать более дорогостоящие оловянные или же изготовленные из благородных металлов посуды гильдии, и поэтому они были вынуждены удовлетворяться украшенными продуктами местного гончарного ремесла рельефными глиняными кружками с зеленой свинцовой глазурью.

Из исторического комитата Веспрем сохранилось всего 5 штук металлических посуд гильдий. В отличие от этой цифры, нам известно 90 кружек гильдий с зеленой глазурью и рельефными украшениями, изготовленных между 1721 и 1896 гг.

Развитие формы кружек и их горлышек показывается на рис. 58—62. Их высота в среднем 35—40 см, их объем — около 10—14 л. В очерке сообщаются фотоснимки 57 посуд гильдий из комитата Веспрем.

Обеими важнейшими техниками украшения кружек являются царапание и рельефная работа, элементами украшения в свою очередь являются рамки эмблем в виде сердца или венца, в числе которых встречаются формы щита и картуша. В роли декоративных элементов часто выступают и геральдические животные: двуглавый орел, два дыбящихся льва, которые поддерживают герб данного ремесла, первый же представляет собой символ цесарской привилегии; характерные мотивы геральдики гильдий, имитирующие дворянские гербы, народные фигуры птиц и т. п. Возникают и мотивы, связанные с церковью, но на большинстве кружек, кроме геометрических элементов украшения находятся самые различные украшения по народному вкусу, с листьями, цветками с лозами, как и тюльпаны, гвоздики, подсолнечники и т. д.

Главным элементом украшения кружек является сам герб гильдии, который большей частью в сердцевидной рамке эмблемы на груди двуглавого орла или между дыбящимися львами помещается. Эмблемы состоят почти всегда из инструментов и продуктов данного ремесла. Эмблемами сапожников, чеботарей, скорняков являются колодка, нож сапожника, сапоги, стул скворняка, у кузнецов и каретников же наковальня, молот, подковы, колесо тележки, скотель, у замочников ключ, у бондарей бочка и циркуль. На кружке флягоделателей фляга, у гончаров гончарный круг и итальянская кружка с двумя ушками. Чрезвычайно интересны инструменты, изображенные на кружках гильдий текстильного произ-

водства (сукноделателей, ткачей, шубоделателей, портных). Например, эмблема ткачей с. Варпалота (1844 г.) изображает целый ряд инструментов ткачества, почти полную ткацкую мастерскую.

Кружки гильдий комитата Веспрем в общем все снабжены нацарапанными надписями. В надписях указывается название гильдии, использующей кружку, место действия гильдии, перечень руководящих членов, дата изготовления кружки, иногда и имя и фамилия гончара, который изготовил кружку. Кроме перечисленных данных, на кружках можно читать поздравления и добрые желания, высказанные на выпивках, патриотические стихи и стихотворения с похвалой дружбы, или же шутливые слова, возбуждающие к попойке. Надписи, за исключением одной, все составлены на венгерском языке.

Большинство кружек хранится в веспремском Баконьском музее, но многие из них находятся в будапештском Этнографическом музее. Отдельные экземпляры имеются в различных прочих коллекциях. Описанные кружки изготовлены главным образом в комитате Веспрем, а самые красивые и характерные в Варпалоте.

Рельефные кружки гильдий из города и комитата Веспрем со своей зеленой глазурью, с народными мотивами украшения и геральдическими изображениями, с показанием исчезающих старинных орудий ремесленников и с характерными для народа надписями, в качестве характерных продуктов народного гонимого дела являются ценными памятниками истории культуры в 18—19. вв. Задунайского края Венгрии.

Петер Надьбакаи